

63243

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK BÖLÜMÜ

27 MART 1994 YEREL SEÇİMLERİNDE
BASININ GÜNDEMİ, TUTUMU VE
REFAH PARTİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÜRKAN

Hazırlayan
Cevdet ÇAĞAN

Ankara
Ocak - 1997

T.C. YÜKSEK
DOKÜMANTASYON

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Cevdet ÇAĞAN'a ait "27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde Basının Gündemi, Tutumu ve Refah Partisi Örneği" adlı çalışma, jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Doç.Dr. Nurettin GÜZ

Üye
Yrd. Doç.Dr. Nilgün GÜRKAN

Üye
Yrd.Doç.Dr. Haluk SELMAN

ÖZET

Türkiye’de demokrasi bütün kurumlarıyla yerleşmemiştir. Demokratik kültürün eksikliği, özellikle çok partili sisteme geçildiğinden bu yana siyasal istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu yüzden ortalama iki yılda bir seçim olmuştur. Sık sık seçim yapılması, siyasal yaşamı oluşturan, yönlendiren ve etkileyen dış faktörleri olduğundan daha önemli kılmıştır. Modern teknoloji sayesinde etki alanı iyice genişleyen kitle iletişim araçlarından basın bu faktörlerin en önemlilerinden biridir.

Bu çalışmada basının siyasal yaşamla ilişkisinin seçim boyutu ele alınmıştır. Refah Partisi’nin örnek olarak seçilmesinin nedeni, siyasal rejimin anlayışına ters bir çizgi içerisinde olmasındandır.

Çalışmanın birinci bölümünde demokratik bir toplumda basının görevleri kısaca ele alınmıştır. Bu, basının siyasal partilerle ilişkisinin rahat değerlendirilmesi için yapılmıştır. İkinci bölümde, teze konu olan 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde basının Refah Partisi’ne karşı tutumu çerçevesinde, seçim öncesindeki basının iki aylık gündem konuları ele alınmıştır. Burada özellikle basın organları ve basın mensuplarının yorum ve kanaatlerine geniş yer verilmiştir. Kişisel yoruma girmemeye özen gösterilmiştir.

İkinci bölümün son kısmında tez konusu olan Refah Partisi’nin kısa tarihi, siyasal kimliği, hedefleri ve politikaları incelenmiştir. Böylece basının Refah Partisi’ne karşı tutumunun üçüncü şahıslar tarafından daha iyi algılanacağı varsayılmıştır.

Çalışmanın büyük bir bölümü, iki aylık basın taramalarının değerlendirilmesi şeklinde olmuştur.

ABSTRACT

The institutions of democracy have not settled in Turkey yet. The lack of a democratic culture resulted with a political instability especially after the establishment of multi-party system. That is why avaragely elections were held in every two years. The frequent elections have increased the relative importance of the foreing factors which constituted and directed the political life. Media is one of the most important factors which expanded its area of influence through the recent developments in modern technology.

In this study, the electoral dimension of the relationship between the media and political life. The main reason for choosing the Welfare Party is its contradictory line vis-a-vis the political regime in Turkey.

In the first chapter of the study, the responsibilities of the media in a democratic society is shorty touched upon. In the second chapter, the behaviour of the media vis-a-vis the Welfare Party throughout the local elections of March 27, 1994, which was subject to this thesis. Within this context, the agenda of the media two months before the election was taken into consideration. In this regard, especially the interpretations and opinions of media and the columnists are widely emphasized. Special attention was paid to avoid personal interpretations.

In the last part of second chapter, the short history, political identity, and targets of the Welfare Party are evaluated. It is suggested that the behaviour.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

YAZILI BASIN VE ÖZELLİKLERİ

A. DEMOKRATİK BASININ İŞLEVİ.....	5
1. Eleştirmek ve Denetlemek.....	8
2. Kamuoyunu Açıklamak.....	8
B.TÜRK BASINININ İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM	12
1.Tekelleşme	12
2. Ekonomik Baskı.....	14
C. BASINDA KAMUOYU ARAŞTIRMALARI	15
1. Kamuoyu Araştırmalarının Tutum Oluşturma Rolü	15
2. 27 Mart Seçimleri Öncesi Kamuoyu Araştırmaları	16

II. BÖLÜM

27 MART 1994 YEREL SEÇİMLERİNDE BASININ GÜNDEMİ, TUTUMU VE REFAH PARTİSİ	24
A. BASININ SEÇİM GÜNDEMİ VE TUTUMU	24
1. Adaylar	25
2. Yeni Bir Seçim Sistemi Tartışması.....	40
B-REJİM - SİSTEM TARTIŞMASI VE.....	42
RP'NİN KAZANMASI HALİNDE DOĞACAK SORUNLAR.....	42
2.DEP Milletvekillerinin, Parlamento Üyeliklerinin Düşmesi.....	44
3. Laik-Antilaik Çatışması	46
3. Taksim'deki "Ata'ya Saygı Mitingi.....	49
4-Hasan Mezarıcı Olayı.....	50
5.Kararsız Seçmenin Durumu.....	55
6. DSP'nin Yükselişi ve Ecevit'in RP'ye Karşı Tutumu.....	58
7. Demokratikleşme	64
8. DYP-ANAP, SHP-CHP-DSP'nin Birleşmesi	66

9. RP'nin Basına Karşı Tutumu.....	68
10. Basının Kendi İçinde Tartışması.....	70
11. Aleviler.....	72
12. Hukuk Düzeninin Bozulması.....	75
13. Oy Kullanmanın Teşvik Edilmesi	76
14. Rejim İçin Tehdit Unsuru	77
C-BASININ, RP'NİN BÜYÜME NEDENLERİNİ SORGULAMASI	83
1. Ahlaki dejenerasyon	83
2. Denenmemişlik	85
3. Şehirlere Göç.....	86
4.ANAP ve DYP'nin RP'yi Tek Rakip İlan Etmesi.....	87
5. Propaganda Yöntemi	89
6. Sistemin tıkanmışlığı.....	90
D- BASINDA ADİL DÜZEN.....	92
E -BASINDA RP'NİN FİNANS KAYNAKLARI	104
1. Bosna Yardımı	105
2. Libyadan Gelen Yardım.....	111
3. Hac Kontenjanı Geliri.....	113
5. Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın Desteği (AMGT)	117
F- RP'NİN TOPLUMDA OLUŞTURMAK İSTEDİĞİ İMAJ	119
1. Kitle Partisi Olma Süreci-Vitrin Değişikliği.....	119
G. SEÇİME 1 GÜN KALA BASININ GÜNDEMİ	125
II. REFAH PARTİSİ	129
1.Siyasal kimliği.....	133
SONUÇ	138
KAYNAKÇA.....	143

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.a	: Adı geçen araştırma
A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen makale
AMGT	: Avrupa Milli Görüş Teşkilatı
ANAP	: Anavatan Partisi
Ank.	: Ankara
AP	: Adalet Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
AÜ	: Ankara Üniversitesi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DEP	: Demokrasi Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
Fak.	: Fakülte
İHH	: Uluslararası İnsani Yardım Teşkilatı
İst.	: İstanbul
KİH	: Kürdistan İslami Hareket
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MKYK	: Merkez Karar Yönetim Kurulu
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Asamblesi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
RP	: Refah Partisi
s.	: Sayfa

SBF : Siyasal Bilgiler Fakóltesi
SHP : Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKP : Türkiye İşçi Komünist Partisi
TİSK : Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TRT : Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
Türk-İş : Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
vd. : Ve devamı
Yay. : Yayınları / yayını

ÖNSÖZ

Refah Partisi diğer siyasal partileri bir grupta, kendini ayrı bir grupta değerlendiren bir partidir. Diğer partileri sistemin partileri olarak tanımlamaktadır. Kendini sahip olduğu dünya görüşü, ekonomik ve sosyal model itibarıyla diğerlerinden ayırmaktadır. Dünya görüşünü “Milli Görüş”, ekonomik görüşünü “Adil Ekonomik Düzen” kavramlarıyla tanımlamaktadır. En önemlisi siyasal hayata girdiğinden beri sürekli oylarını artırmaktadır.

Bu çalışmada, basının 27 Mart Yerel Seçimleri’ndeki gündemi ve Refah Partisi’ne karşı izlediği yayın politikası incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler bir yargıdan çok, bir veri sunma şeklinde olmuştur. Yargı ve değerlendirme üçüncü şahıslara bırakılmıştır. Çalışmanın yüzde yüz amacına ulaştığı iddia edilemez, ancak kısmen de olsa amacına hizmet etmiş kabul edilmesi bizi sevindirecektir.

Çalışmanın yapılmasında, başta Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi’ndeki değerli hocalarım olmak üzere birçok insanın samimi yardım ve teşvikleri olmuştur. Özellikle çalışmanın başlangıcından bitimine kadar her aşamada özveride bulunarak, bana yol gösteren, araştırmayı yönlendiren ve yöneten tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Nilgün Gürkan hocama; konuyla ilgili gazete kupürlerine ulaşmamda kendisinin büyük emeği geçen Salâhaddin Erkap beye teşekkürlerimi sunmayı bir görev bilirim.

Cevdet ÇAĞAN

GİRİŞ

Basın kamusal görevi dolayısıyla her olay ve kuruma ilgi duyduğu gibi toplumu yönetmeye aday siyasal parti ve çalışmalarla da ilgilidir. Partilerin programları, tüzükleri, amaçları, politikaları, ilkeleri ve hedefleri konusunda sürekli kamuoyunu bilgilendirir. Kamuoyunun kanaati zaman içinde bu bilgi kanalları sayesinde oluşur. Sahip olduğu kanaate göre olumlu ya da olumsuz tepki verir. Kanaat oluşumu sürecinde en önemli araç olarak basın kabul edildiğinden, basının bilgilendirme ve yönlendirmesi de aynı oranda önemli kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle basının olaylara karşı tutumu kamuoyunu oluşturan bir faktördür. Bu yüzden özellikle seçim dönemlerinde yaptıkları yayınlar siyasal partiler açısından çok önemlidir.

Siyasal partiler, sahip olduğu bu güçten dolayı basınla olumlu ilişkilere büyük önem verirler. Basın için de; iktidar olduklarında siyasal partilerin basınla ilgili tutumları çok önemlidir. Bu karşılıklı hassas denge seçim kampanyaları döneminde, basın organlarının yayın politikalarının kimliğini belirlemektedir. Basın organlarının seçim dönemlerinde tarafsızlıklarını koruyup koruyamadıkları tartışma konusudur. Kanaat oluşumunda tek faktör basın olmadığına göre, basının diğer faktörlere göre etkisi de net bir şekilde tanımlanamamaktadır.

Aynı siyasal anlayışın ilk siyasal hareketi olan Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi de dahil olmak üzere Refah Partisi 30 yıllık siyasal yaşamını hep oy oranını az da olsa artırarak sürdürmüş bir partidir. 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri'ne de bir önceki seçimlerde oyunu artırarak gelmiş bir partidir. Yani devamlı bir yükseliş durumu söz konusudur. Merkez sağ ve solun bölünmüşlük içinde olduğu bir dönemde Refah Partisi'nin bu durumu, 27 Mart'ta büyük bir önem kazanmış ve bütün kesimlerin dikkatini üzerinde toplamıştır.

Seçimlere kendisinden beklenmedik bir avantajla giren Refah Partisi kamuoyunun odağı haline gelmiştir. Bu durum basının Refah Partisiyle ilgili gündem ve tutumunu daha da önemli kılmıştır.

-Marjinal bir parti olmasına rağmen, Refah Partisi 30 yıldır Türk siyasal yaşamının en çok konuşulan partisi konumundadır. Parti üzerine yapılan çalışmaların yeterli olduğunu söylemek güçtür ve basınla ilişkileri konusunda ise herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışma; basının 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri'nde Refah Partisiyle ilgili gündemini tespit, partiye karşı izlediği yayın politikası ve tutumunu incelemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Basın seçim döneminde Refah Partisi'ne ne kadar yer vermiştir? Partiyle ilgili kullandığı başlıkların içeriği nedir? Partiye karşı bir tutum içine girmiş midir? Bu çalışmada, bu ve benzeri sorulara yanıt aranmıştır.

Çalışmada ulaşılmak istenen temel sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Basın-Refah Partisi ilişkilerini bir nebze ortaya koymak.
- Seçim döneminde basında Refah Partisi'nin en çok hangi özelliği veya hangi politikalarıyla ele alındığını tespit etmek.
- Refah Partisi'nin basında tartışma konusu olan politika, hedef ve amaçlarını Refah Partisi kaynaklarından aktararak, tartışma konusu olan hususların hangi düzeyde tartışıldığının anlaşılmasını sağlamak.
- Refah Partisi'nin kendisine yöneltilen eleştiri ve suçlamalara karşı izlediği tutumu belirlemek.
- Refah Partisi'ni benimsemeyen basın organları ile Refah Partisi'ne yakın kabul edilebilecek basının Refah Partisi ile ilgili gündemi nasıl yansıttıklarını vermek.
- Basındaki köşe yazarlarının, gazetelerin manşet yaptıkları gündem konularına hangi oranda ilgi duyduklarını ve tartışmalara hangi düzeyde katıldıklarını görmek.

-Basının izlediği tutumun Refah Partisi'nin seçimlerde aldığı sonuçlara ne oranda etki ettiğini görmek ve seçim sonrası durumla karşılaştırma imkanı sağlayacak veriler sunmak.

Çalışmanın kapsamı 27 Mart Yerel Seçimleri ile ilgili dönemle sınırlı tutulmuştur. Refah Partisi ile ilgili tartışmalar seçimden yaklaşık iki ay önceden başladığı için, Şubat-Mart 1994 dönemine ait gelişmeler yansıtılmaya çalışılmıştır. Örneğin Refah Partisi'nin finans kaynakları konusunda seçim döneminde başlayan Bosna Yardımı konusu 1994 Aralık ayına kadar sürmüş olmasına rağmen, konumuz, basının seçim gündemi ve seçim öncesinde Refah Partisi'ne karşı tutumunu incelemek olduğundan, bu gündem maddesinin sadece iki aylık dönemiyle ilgili tartışmalar ele alınmıştır.

Çalışmada doğrudan Refah Partisiyle ilgili gündem maddelerinin dışında, dolaylı olarak partinin tartışma konusu olduğu gündem maddeleri de ele alınmıştır.

Çalışma biri teorik, diğeri basın taramasının sonuçları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölümde demokratik bir sistemde basının sahip olması gereken temel işlevler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise konunun güncelliği dolayısıyla henüz yapılmış yayın olmadığından, gerekli çalışma bütünüyle döneme ait periyodik yayınların taranması suretiyle hazırlanmıştır ve çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Ayrıca Refah Partisi Genel Merkezi Basın Müşavirliği ve Milli Gazete Ankara Bürosu yetkilileriyle görüşülmüştür.

Çalışmada ulusal çapta dağılımı yapılan tüm basın yayın organlarının taranmasına ve özellikle yaklaşımlarının ortaya konmasına özen gösterilmiştir. Gündemi belirleme özelliklerinden dolayı, özellikle büyük tirajlı basın organlarının görüşlerine daha fazla yer verilmiştir.

Birinci bölümde; demokratik bir toplumda basının görevleri ve bu görevlerinden dolayı basının siyasal partilere karşı izlemeleri gereken tutum

verilmiştir. Özellikle Türk basının içinde bulunduğu durum incelenerek, basının olaylara karşı tutumundaki geri planın rahat anlaşılması amaçlanmıştır.

İkinci bölümde; 27 Mart Yerel Seçimleri'nde basının Refah Partisiyle ilgili gündemi ve Partiye karşı izlediği tutum yer almaktadır. Bu bölümde basına göre Refah Partisi'nin sistem açısından bir tehlike oluşturup oluşturmadığı ve Refah Partisi'nin yükselme nedenleri incelenmiştir. Basının tartışma konusu yaptığı konuların rahat algılanması için kısa da olsa Refah Partisi'nin tarihçesi ve siyasal kimliği verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; çalışmanın iki ana bölümünde incelenen konulardan ve bilgilerden elde edilen sonuçlar özetlenmiştir.

1.BÖLÜM

YAZILI BASIN VE ÖZELLİKLERİ

A. DEMOKRATİK BASININ İŞLEVİ

Basının kamusal görevlerinin başında "haber verme" gelir. Haber vermede iki temel yön vardır.- Bunlardan birincisi, kitleye iletilmek üzere belirli bir içeriğin, hangi ölçülere göre seçileceği, ikincisi seçilen içeriğin en iyi biçimde kavranmasını sağlamak üzere kullanılacak yöntem ve bunların yardımıyla insanlarda bir zihinsel faaliyetin harekete geçirilmesidir ⁽¹⁾. Haberin içeriğinin hangi kriterlere göre oluşturulacağı konusunda ise, görüş birliği yoktur. Bazıları haber kavramını, "gerçek olan ve insanlar için ilgi çekici olan bir oluşum", bazıları ise, "alınmak, dinlemek, ya da seyretmek için bireyin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şey" olarak tanımlamışlardır ⁽²⁾.

Çağdaş toplumlarda basının hiçbir engelle karşılaşmadan haberleri topluma iletebilmesi demokratik düzen açısından son derece önemlidir. Gücünü vatandaşın alan demokratik sistem, vatandaşın toplumda meydana gelen olaylar hakkında bilgisiz kalarak yanlış yönelimler içerisine girmesi halinde çöker. Gerçek şudur ki, düşünce ve söz özgürlüğü ve basın özgürlüğü bir bütünü meydana getiren parçalar ⁽³⁾ olduğundan basının da engelsiz ve kapsamlı haber almaya ihtiyacı vardır.

Basın, Özgürlükçü demokratik rejimlerde, kişi çelişik durumlar ve farklı tercihler karşısında kalacağı zaman, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma yeteneğine sahip rasyonel bir varlık olarak kabul edilmektedir. Haber toplama ve haberleri izleme özgürlüğü bu düzende, halkın tercihinin yapılması ve bu

⁽¹⁾ KOCABAŞOĞLU, Uygur, Haber kavramı üzerine, A.Ü SBF Basın,Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, 1974,1976, s.366 vd.

⁽²⁾ KOCABAŞOĞLU, a.g.m., s.337.

⁽³⁾ İÇEL, Kayihan, Kitle Haberleşme Hukuku, s.90.

yoldan yönetime katılmasını sağlayacak bir araç durumundadır ⁽⁴⁾ Bu nedenle demokrasi ve özgür basın, içiçe ve biri diğeri sayesinde yaşam hakkı bulan bir niteliğe sahiptir. Demokrasi, yalnızca oy vermek, parlamentoya girmek, seçmek ya da seçilmek olmadığına göre, demokrasiyi besleyen en önemli kanal da bilgilendirici özelliğinden dolayı basındır.

Kitle haberleşme araçları topluma bilmediği, gitmediği, göremediği yerler ve konular hakkında bilgi vererek dolaysız yaşam ile gelişen insan bilgisinin dolaysız yaşam deneyleriyle gelişmesini sağlar. Böylece ülkeyi dış dünyaya bağlar. Ulusal pazarı genişletir. Toplumun geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçmesini sağlar. Halkın yenileşmeden yana yeni tutum kazanmasını sağlar; yeni fikirlere, yeni mallara, yeni bir hayat tarzına karşı istek duymasına yol açar ⁽⁵⁾.

Bu ise ulusal kalkınmaya yardım edebilir. Ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerdeki araçları ve hayatı göstererek, uzak yerlerdeki gelişmeleri tanıtarak, dünyanın çeşitli ülkelerindeki siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata ait bilgiler vererek gelişmekte olan ülke halkının kendi pratikleri ve gelenekleri üzerinde değişik bir yönden düşünmesini sağlayarak, ülkede "değişik bir entellektüel iklim" yaratır. Sosyal değişimin sanayileşme ve kentleşme ile geleneksel yapıya sahip toplumlarda yeni gerilimler ortaya çıkar. Basın bu geçiş sürecinin kolay aşılmasında önemli bir araçtır. Sosyal ve ekonomik talepler konusunda ülkenin imkanlarını göstererek, bireyler ve sosyal gruplar için hak talep ederken ülkenin genel değerleri ve oluşturulmak istenen ortak kimlik sürecine katkıda bulunur ⁽⁶⁾.

Demokratik toplumda basın, dış dünyaya ait siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata ait bilgiler vererek toplumun alternatifli düşünme biçimini kazanmasını sağlar. Demokrasi bir yaşam tarzı, bir kültür olduğuna göre, bu yaşam tarzının benimsenmesi için insanların belli bir olgunluğa erişmesi gerekir.

⁽⁴⁾ GİRİTLİ, İsmet, **Günümüzde Haberleşme ve Bazı Sorunlar**, İstanbul, 1984, s.306.

⁽⁵⁾ OSKAY Ünsal, **Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon**, A.Ü SBF Yayını, 1978, s.69.

⁽⁶⁾ **Özgür Bir Toplumda Basının Görevleri**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yay.No.9.,1986, s.15.

Toplumun kültürel olarak belli bir seviyeye getirilmesinde en büyük katkı payı basına aittir. Gelişmekte olan ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri hür basını daha sorumlu olmaya zorlamaktadır.

Basının, özellikle gazetelerin görevi olayları objektif olarak okuyuculara aktarmaktır. Demokratik sistemlerde vatandaşların devlet yönetiminde söz hakkını kullanabilmesi için iç ve dış olaylar hakkında kapsamlı bilgiler edinmesi şarttır. Bu konuda basın önemli bir araç niteliği taşımaktadır ⁽⁷⁾.

Basın demokratik kurumlarla ilgili kamuoyu yanında imaj oluşturma aracıdır. Vereceği olumlu ya da olumsuz mesaj kitlenin demokratik kurumlar konusundaki kanaatini doğrudan etkileyecektir.

İletişim araçları kullanımıyla, yönetenlere, egemenlere, yani siyasal iktidarı kullananlara, yönetilenlerin davranışını etkileme ve denetleme yeteneği sunmaktadır. Bunun tersi de doğrudur. Yani iletişim araçlarının kullanımı siyasetin (siyasal olguların) daha geniş kitlelerle buluşmasını da sağlayabilir. Böylece toplumsal iletişim siyasal katılımı artırarak, iktidar tabanının değişme ya da genişlemesinin aracı olabilir ⁽⁸⁾.

Basın halkın özlemlerini, beklentilerini yansıtabildiği demokratik denetim sürecine katkıda bulunabildiği, halkın sesi olabildiği, ölçüde görevini yerine getirebildiği, halkın sorunlarının çözümü için kurumları harekete geçirebildiği oranda görevini yerine getirdiği söylenebilir. Bir ülkede demokratik yaşam biçiminin yerleşmesi ve yaşaması kamuoyunun her konuda doğru bilgilenmesi ve bir kanaate sahip olmasıyla mümkündür.

⁽⁷⁾ KILIÇOĞLU, Ahmet, *Şeref Hürriyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarından Hukuksal Sorumluluk*, Ank., 1982, A.Ü. Hukuk Fak. Yay., s.132.

⁽⁸⁾ KAYA, Raşit, *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yay., Ank. 1985., s.26.

1. Eleştirmek ve Denetlemek

Otoriter devlet sistemlerinde, rejim, vatandaşlardaki "sürü içgüdü"ne dayandırılır. Bunun sonucu olarak rejimlerin gizli polisi, vatandaşların davranışlarını her zaman kuşku ile izleyerek, rejim paralelindeki sürü içgüdüünden sapan davranışları ayıklar. Buna karşılık, demokratik rejimlerin güvencesi vatandaşların eleştirel katkılarıdır; vatandaşın sözcüsü ise basındır. Bu nedenle, özgürlükçü demokrasilerde basının en önemli kamusal görevi, tüm kamusal yaşantısının kontrolü ve kritiğidir ⁽⁹⁾.

En iyi yönetimlerde dahi kötü davranışların kendini göstermesi insan tabiatının sonucudur. Etkili bir kontrol sistemi ile bu çeşit sapmaların önlenmesi ve rejimin güvence altına alınması olanağı vardır. Etkili bir kontrol ise, kamusal hayatın birbirinden bağımsız kurumları tarafından karşılıklı yapıldığı takdirde gerçekleşebilir. Demokratik hukuk devletinde en önemli ve etkin denetim, özgür ve bağımsız basın tarafından yapılabilir. Basının bağımsız olması mümkün müdür? Karlı bir işletme ve sermayeye gereksinme duyan bir yatırım olarak "basın" ya siyasi güçlere ya da belirli bir sosyal sınıfa dayanarak, tarafsızlığını yitirdiğinden basının bağımsız olarak denetim görevini yerine getirmesi güçtür. Demokrasilerde hükümetin, parlamento ve idarenin de yargı erki tarafından denetlenmesinin nedeni budur. Fakat bütün bu kurumlar aynı devlet gücünün değişik görünüş biçimleridir.

2. Kamuoyunu Açıklamak

Sözlük anlamıyla bir sorun, bir konu ile ilgili halkın kanaat sahibi olması demek olan kamuoyunun tanımı konusunda ortak bir düşünce yoktur. Bu konuda iki görüş vardır. Kamuoyunun bir yönlendirme aracı olduğunu savunanlara göre; iletişim araçları kullanımıyla, yönetilenlere; yani siyasal

⁽⁹⁾ İçel, a.g.e., s.92.

iktidarı kullananlara, yönetilenlerin davranışlarını etkileme yeteneği sunulmaktadır ⁽¹⁰⁾.

Basın demokratik ülkelerde kamuoyunun hem sesi hem de kaynağı durumundadır. Basın hem kurumsal iradeyi açıklayan bir araç ve hem de kamusal iradeye yön veren bir motor durumundadır. Bir başka deyişle basın, kamu iradesinin ağız olduğu kadar aynı zamanda kulağıdır ⁽¹¹⁾. Kamuoyunu görünmez hayalet olarak niteleyen yazarlara göre; kamuoyu adına fikirler yayan kişiler ve kuruluşlar vardır. Kamuoyu diye ifade edilen vaka, bu kişilerin veya kuruluşların kendi fikirlerini kamuoyuna benimsetmeleri, kabul ettirebilme sürecinden ibarettir... Gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim organları, siyasi partiler, sendikalar veya sayısız mesleki kuruluşlar, kamuoyu meydana getiren kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda, kamuya aktarılan fikirler bile aslında bir yahut en çok birkaç kişinin fikirlerinden ibaret iken, bu fikirler açıklandığı andan itibaren pek çok kişiye mal edilmektedir ⁽¹²⁾.

Gazeteler dünyanın neresinde olursa olsun bir kanaat uyandırmak üzere yayınlanır. Gazete yazıları da yalnızca uyandırılmak istenen kanaatin şurasında veya burasında yer almak suretiyle işlevini üretir. Eğer bazı medyanın insanları yönlendiriyor olmasını şikayet konusu ediyorlarsa, saçmalıklarla iştiğal ediyorlar demektir. Çünkü medyanın bir başka nedeni yoktur. Medya yalnızca ve yalnızca insanları yönlendirmek için vardır ⁽¹³⁾.

Büyük bir çoğunluğa göre ise, kamuoyu demokratik sistemlerde önemli bir role sahiptir. Siyasal iktidarlar, yasama ve yürütme organları, kamuoyundan gelen istek ve baskılar karşısında duyarlıdırlar. Öte yandan, kamuoyu olarak ağırlığını duyuran grup kanaat, etkinlik ve dayanıklılık yönünden zayıf kalmaya mahkumdurlar ⁽¹⁴⁾.

⁽¹⁰⁾ KAYA, a.g.e., s.26.

⁽¹¹⁾ İÇEL, a.g.e., s.93.

⁽¹²⁾ ÖZDENÖREN, Rasim, Yaşadığımız Günler, İnsan Yay., 1985, s.126,127.

⁽¹³⁾ ÖZEL, İsmet, "Kuzey Irak Konusunda Yazmıyorum", Yeni Şafak Gazetesi, 29 Mart 1995, s.3.

⁽¹⁴⁾ KAPANİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara, 1978, s. 122,123.

Basının görevi halka bazı öngörüşleri empoze etmek ve böylece halkı görüşsüzlüğe itmek değil, onun çeşitli seçenekler ve farklı görüşler içinden kendine en uygun olanı seçmesine olanak vermektir ⁽¹⁵⁾.

Bir tartışma rejimi olan özgürlükçü demokrasinin sağladığı olanaklar, halkın serbestçe, kendi inisiyatifi ile kamusal sorunlar hakkında bilgi edinmesini, bu sorunları tartışmasını ve görüşleri ile siyasal kararları denetlemesini sonuçlar ⁽¹⁶⁾.

Özgürlükçü demokrasi, kamusal çıkarlara ilişkin bütün sorunların açıkça tartışılmasını, toplumsal yarar yönünden gerekli görür ve görüşlerin herkesin gözü önünde çatışması ile sonuçta en doğrunun, en rasyonel olanın ortaya çıkacağı inancına dayanır. Bu nedenle özgürlükten yana, insan haklarına saygılı demokratik rejimlerde kitle haberleşme araçları düzenin temel ögesi olarak kabul edilir. Yurttaşların devlet yönetimine katılma hakkını uygun ve etkin biçimde kullanabilmeleri için kitle haberleşmesinden yararlanmaları zorunludur. Çünkü halkın her şeyi eksiksiz olarak bilmeden; bildiklerini, gördüklerini başkalarına duyurmadan devlet yönetiminde etkin olması olanaksızdır ⁽¹⁷⁾.

Basın bir yandan oluşan kamuoyunun sesini ve dileklerini yöneticilere iletmek, yani kamuoyunu açıklamak, diğer taraftan da kamuoyunun oluşmasında katkıda bulunmak işlevlerini yerine getirmektedir. Basın halktan gelen istek ve tepkileri yöneticilere zamanında ulaştırarak, bir tür "emniyet sübabı" rolünü oynar, halkın yönetime katılmasını sağlar. Başka bir anlatımla yönetimin demokratikleşmesini kolaylaştırır. Devlet politikası yönünden böyle önemli bir fonksiyonun ancak tarafsız ve özgür basın tarafından yerine getirilebileceği açıktır. Siyasal iktidara bağımlı basın bu fonksiyonun icrasında başarı gösteremez ⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁵⁾ KAYIHAN, a.g.e, s.78.

⁽¹⁶⁾ KAYIHAN, a.g.e, s.93.

⁽¹⁷⁾ KAYIHAN, a.g.e, s.10.

⁽¹⁸⁾ KAYIHAN, a.g.e, s. 74.

Bir teoriye göre; kitle iletişim araçları, halka ne düşüneceklerini söylemede çoğu kez başarılı olmayabilir, fakat okuyucularına (izleyicilerine) ne hakkında düşüneceklerini anlatmada çok başarılıdır ⁽¹⁹⁾. Başka bir ifadeyle medya dünyayı inşa etme yeteneğine sahiptir ve bu yönde çalışır. Bunu yaparken de belli bir fikrin alacağı yönü belirlemeksizin kamuoyu için gündem hazırlar.

Basının yüklendiği görevlerin önemli olması onu toplum içinde etkin bir konuma getirmektedir. Demokratik rejimlerde, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ve korunması için devletin yasama, yürütme ve yargılama görevlerinin birbirinden bağımsız organlar elinde toplanması gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Böylece birbirinden bağımsız erklerin, karşılıklı kontrol yoluyla istibdadı önleyeceği ortaya atıldığı dönemdeki anlamını yitirmiş, toplumdaki tüm işlev ve yetkiler parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran siyasi partinin eline veya etkisine geçmiştir ⁽²⁰⁾. Günümüzde erkler ayrımı yalnız yargı organlarının meclis ve hükümet karşısındaki bağımsızlığı sorununa indirgenmiş, bunun yanında yasama ve yürütme işlevleri arasındaki işlev zayıftır(?) ⁽²¹⁾. Bu durum çağdaş ve demokratik düzenlerde diğer üç erkten tamamen bağımsız dördüncü bir erke gereksinim duyulmasını sonuçlamıştır. "Kontrol erki" adı verilen bu gücün görevinin, devlet mekanizmasının işleyişini denetleme ve eleştiri yolu ile sapmaları önleme olduğu kabul edilmektedir. Muhalefetteki siyasal partiler, sendikalar, diğer meslek ve çıkar birlikleri öngörülen denetleme kurumlarındandır. Ancak bu kurumlar içinde, sahip bulunduğu bağımsızlık ve prestij özellikleri ile devlet mekanizmasını en iyi ve etkin biçimde denetleyebilecek güç basındır. Bu nedenle basının yasama, yürütme ve yargılama erkleri karşısında onlardan tamamen bağımsız bir kontrol gücü olarak "dördüncü erki" oluşturduğu bugün genellikle kabul edilir ⁽²²⁾.

⁽¹⁹⁾ ERDOĞAN, İrfan, Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*, Bilgi Yayınevi, Ank., 1990, s.99.

⁽²⁰⁾ Daver, Bülent, *Siyasal Bilime Giriş*, Ankara, 1968, s.213.

⁽²¹⁾ KAPANİ s.282.

⁽²²⁾ KAYIHAN, a.g.e., s.99.

Basının devlet örgütü karşısında tamamen bağımsız olduğu Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Ancak bu, basının sınırsız bir bağımsızlığa sahip olduğu anlamına gelmemelidir. Basın da diğer kurumlar gibi hukuk düzenine tabidir.

B.TÜRK BASINININ İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de basının çevresiyle ilişkilerini belirleyen en önemli faktör basının içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlardır. Basının üzerinde oturduğu zemin olumsuz ise, demokratik ve tarafsız bir şekilde görev yapması mümkün değildir. Bu nedenle basının çevreyle olan ilişkilerini rahat değerlendirebilmek için, bu bölümde basının içinde bulunduğu durumu iki başlık altında ifade etmeye çalışmak yeterli olmamakla birlikte, çalışmada esas amacı kaybetmemek düşüncesiyle böyle bir yol izlenmiştir. Tekelleşme ve Ekonomik Baskı başlıkları, Türk basınının karşı karşıya bulunduğu en büyük sorunlardan olduğu için seçilmiştir.

1.Tekelleşme

Pazar ekonomisinin geçerli olduğu toplumlarda ekonominin temel ilkelerinden biri rekabettir. Rekabet ekonomik amaçlı diğer tüm sektörlerde olduğu gibi (bir yönüyle ekonomik amacı olan) medya için de geçerlidir. Liberal ekonominin bu kuralı diğer işletmelerde olduğu gibi, basın sektöründe de büyüme eğilimini artıran önemli bir faktör olmakta ve tekelleşmeye olanak hazırlamaktadır. Bugünkü teknolojik olanaklar yüzünden gazete çıkarmak artık milyonlarca liralık yatırım gerektiren bir işletmecilik haline gelmiştir. Ancak zenginler ve sanayici grupları bu alanda yatırım yapabiliyorlar. Giderek basın, belirli çevrelerin ve kişilerin tekeline girmekte, bir dereceye kadar bağımsızlığını ve özgürlüğünü kaybetmektedir ⁽²³⁾. Basın alanında meydana gelen tekelleşme demokratik toplumun geleceği açısından kaygı verici bir durumdur.

⁽²³⁾ PERİN, Cevdet, Tarih boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, Remzi Kitabevi, İst., 1974, s.138,139.

Şüphesiz demokratik basının en önemli özelliği kamunun sesi olmasıdır. Her vatandaşın düşüncelerini ifade etmek için bir gazete çıkarması mümkün olmadığına göre, bu işlevin ideal düzeyde yerine getirilebilmesi ise basın organlarının çeşitliliğiyle mümkündür. Tekelleşme ise bu çeşitliliğin birincil düşmanıdır. Tekelleşme gazetelerin sayısını o kadar azaltmaktadır ki, her vatandaş kendi görüşünü ifade edecek yayın organı bulamamaktadır. Bunun en somut örneği de okuyucu köşelerinin kısıtlı olmasıdır. Basın organlarının sayısal azlığı olarak meydana gelen tekelleşme, düşünce çeşitliliğini de ortadan kaldırmaktadır. Hatta basını standartlaştırmaktadır. Basının birkaç yayın organına indirgenmesi, halkın bir kesiminin kendini temsil eden yayın organından yoksun kalması demektir.

Basın alanında İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan tekelleşme bu tarihten sonra yaygınlık kazanmıştır. Belki de bu durum yürürlükteki ekonomik sistemin doğal bir sonucudur. Doğal bir sonuç olsa bile, basının içinde bulunduğu bu durumdan kurtarılması, demokrasinin yerleşmesi için bir zorunluluktur.

Tekelleşme nedenleri oldukça karmaşıktır, ancak başlıcalarının ekonomik olduğu kesindir. Aslında basın işletmelerindeki tekelleşme olgusu, modern endüstriyel toplumun bütün kesimlerinde görülen ortak hareketin özel bir görünüşünden başka bir şey değildir; fakat basın yayın alanında apayrı bir önem kazanmakta, oldukça özgül görüşler ortaya koymaktadır ⁽²⁴⁾.

Tekelleşme, maliyetin azalmasıyla ihtiyaçları nitelik bakımından karşılayabilir. Ancak yayınların içeriğini benzer bir düzeye getirdiğinden, sunulan haber ve kaynaklar giderek artan bir bozulmaya tabi tutulmakta, yurttaşın politik sorunlar hakkındaki yargıları da körleşmektedir. Büyük yayın işletmeleri halinde gruplaşmış veya tabi duruma getirilmiş olan basın, belli bir yönde kabul edilen (benimsenen) haberleri tek taraflı bir biçimde veren ve parlamentonun her türlü kontrolünden kurtulan siyasal bir baskı aracı haline

⁽²⁴⁾ DANIŞMAN, Ahmet, **Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri** (Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu), A.Ü., Basın Yayın Yüksek Okulu Yay., Ank, 1982, s.17.

gelebilir. Basın tröstleri, "istenilen fikri", isterlerse, öyle bir biçimde yayabilirler ki, esas fikir artık kendini açığa vuramaz ve istenilen fikir kişilerin kafasına öyle ince bir biçimde sızdırılabilir ki bu kişiler, benimsetilen fikri kendi yargıları sanırlar ⁽²⁵⁾.

Halen bütün dünyada varolan basın alanındaki tekelleşme Körfez Savaşı sırasındaki tutumuyla da kendini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Toplumda olup bitenleri duyurmak, bir kısım basın yayın organının tekelinde olması habercilikte keyfilik uygulamasını da beraberinde getirmektedir.

2. Ekonomik Baskı

Siyasal iktidarlar ve ekonomik güç sahipleri, basına doğrudan doğruya veya el altından yardım etmeyi politikalarına uygun bulurlar. Siyasal iktidarlardan ve ekonomik güç sahiplerinden yardım gören bir basın, hiçbir zaman onlarla çatışmaya yanaşmayacaktır.

Her mali yıl bütçesi hazırlanırken gazete sahiplerini en çok kağıt fiyatlarına zam yapılıp yapılmayacağı ve basının çeşitli vergilerden muaf tutulup tutulmayacağı hususu ilgilendirir. Basının maliyet kalemlerinden en önemlisi olan kağıda gelecek zam, basının yaşamasını oldukça güçleştirmektedir. Bu hassas dengenin bilincinde olan ve basın gibi önemli bir aracın desteğini almak isteyen iktidarlar hiçbir zaman basını güç durumda bırakacak ekonomik kararlar almazlar. Bu şekilde basın üzerinde oluşturulan ekonomik baskı ise bağımsız ve özgür basın kavramını zedelediği gibi her zaman iktidarlara yakın basının yaşaması şansını getirmektedir. Diğer taraftan, özel sektör de bu hususta iktidardan aşağı kalmaz.

İşadamları, gazetecinin para ile satın alınabileceğini sanırlar. Bunun böyle olmasının nedenlerini biraz da basının kendisinde aramak yerinde olur. Bilhassa ekonomik alanda, para karşılığında haber yayınlayan gazeteler de yok değildir. Basının gerçekten özgür olabilmesi için kimseye minnet etmeden,

⁽²⁵⁾ DANIŞMAN, a.g.e., s.60-61.

borçlu olmadan, kendi yağı ile kavrulabilmesi, kendi gelir kaynakları ile yetinmesi gerekir ⁽²⁶⁾.

C. BASINDA KAMUOYU ARAŞTIRMALARI

1. Kamuoyu Araştırmalarının Tutum Oluşturma Rolü

Liberal demokrasi kuramında kamuoyu yoklamalarına atfedilen belli işlevler vardır. Bunlar toplumda hem siyasilere ve hem de kamuoyuna bilgi akışını sağlamak ve kamuoyunu "olduğu gibi" yansıtmak, rasyonel-erkek diye kimlikleştirilebilir seçmenin vereceği oyun değerini göstermektir. Kamuoyu yoklamalarının bu olumlu işlevlerinin dışında, rasyonel karar alma süreci ile çelişen bazı arzu edilmeyen etkilerinin de söz konusu olduğu ileri sürülmektedir ⁽²⁷⁾. Demokrasi kuramında, seçimin umulan ölçüde akılcı olabilmesi için, yurttaşların en iyi biçimde bilgilenmiş olmaları öngörülür ya da öyle olduğu varsayılır. Bu kurama göre, kamuoyu ve temsili demokrasi eş tutulmakta, temsili demokrasinin meşrulaştırma araçlarından biri olarak, kamuoyu oluşturma süreçleri kullanılmaktadır. Seçmenler özellikle siyasal kampanya sürecinde kendilerine ulaşan iletilere açık kalarak, olan bitenden haberdar olurken, bir yandan da kendi tercihlerine en uygun adayları/partileri belirlemeye çalışırlar. Bu sürece, kısaca 'tutum oluşturma süreci' diyebiliriz.

Tutumlar kendilerini günümüz siyasal kampanyalarının renkli ve vazgeçilmez öğeleri haline gelen kamuoyu yoklamalarında göstermektedirler. Çünkü bu tutumların kamuya maledilmesi ancak yoklamalar aracılığı ile gerçekleşebilmektedir. Ülkenin genel fikir iklimini yansıttığı (looking glass perspective) öne sürülen kamuoyu yoklamalarının, siyasal kampanya sürecinde ne gibi bir işlev gördüğü, medyadan akademisyenlere, siyasetçilerden seçmenlere kadar herkesin tartışma konusu haline gelmiştir. Süregiden bu tartışmaların odağında, kamuoyu kavramına ilişkin belirsizlik yatmaktadır ⁽²⁸⁾.

⁽²⁶⁾ PERİN, a.g.e., s.135.

⁽²⁷⁾ BİNARK, F., Mutlu, Süleyman İrvan, 1994 Yerel Seçimleri ve Kamuoyu Yoklamaları, "Temsiller ve Koro", Amme İdaresi Dergisi, c.27, s.3, Eylül 1994, s.105.

⁽²⁸⁾ BİNARK, a.g.m., s.103.

Kamuoyu araştırmaları yapan şirketlerin değerlendirilmesinde en önemli ölçüt, tahminlerle genel sonuçlar arasındaki karşılaştırmalardır. Seçim dışı konularda ya da seçim olmadığı dönemlerde yapılan kamuoyu yoklamalarının, gerçeği yansıtıp yansıtmadığını bilmek olanaksızdır. Ancak bir seçim döneminde bile, yapılan sayısız miktardaki yoklamadan hangilerinin değerlendirme ölçütü olarak alınacağı da önemli bir sorundur ⁽²⁹⁾. Bu konudaki tek ölçüt, yoklamaları kesin sonuçlarla karşılaştırmaktır.

Kamuoyu yoklamaları medya gündemini belirlemede önemli bir işlev gördüğü hatta koro rolü icra ettiği güçlü bir tezdır. Gerek manşette çıkan haberlerde ve gerekse de kamuoyu yoklamaları sonuçlarının duyurulmasında önde giden parti ve adaylar vurgulanmaktadır. Oysa liberal demokrasi kuramına göre, rasyonel seçmenin kararını en doğru biçimde verebilmesi için medyanın, seçmenin karar vermesi sürecinde nesnel olması, parti ve adaylara yansız biçimde yaklaşması gerekmektedir ⁽³⁰⁾.

2. 27 Mart Seçimleri Öncesi Kamuoyu Araştırmaları

27 Mart yerel seçimlerinde hemen hemen büyük basın organlarından her biri seçimlerle ilgili yoklamaları kendi yan kuruluşları olan araştırma şirketleri aracılığıyla yapmışlardır. Elde ettikleri araştırma sonuçlarını günlük olarak kendi gazetelerinde hem araştırma verileri olarak, hem de sonuçları yorumlayan haber olarak vermişlerdir.

Her basın organı çok iddialı bir şekilde kendi araştırma sonuçlarının doğru olduğunu iddia etmiştir. Bu iddialar ise, basın organlarının seçim kampanyalarını at yarışlarını biçiminde izlemelerine yol açmıştır ⁽³¹⁾. Hatta yarışın kampanyaları yürüten ajanslar arasında geçtiği vurgulanmıştır. Seçimden sonra hangi partiyle birlikte hangi ajansın kazanacağı da merak konusu olmuştur

⁽²⁹⁾ BINARK, a.g.m., s.109.

⁽³⁰⁾ BINARK, a.g.m., s.115.

⁽³¹⁾ şAHİN, Haluk, "Yarışın Sonuna Yaklaşırken" Tempo Dergisi, Mart 1994, s.132.

⁽³²⁾. Hürriyet, Milliyet ve Sabah gibi gazeteler araştırma sonuçlarını genelde birinci sayfadan hatta manşetten verdiler. Doğal olarak kamuoyunun gündemini gazetelerin seçimle ilgili araştırma sonuçları ve bu sonuçlarla ilgili değerlendirme ve yönlendirmeler aldı. Araştırma sonuçlarının birinci sayfadan veya manşetten verilmesi haberin önemini ve etkisini daha da artırmaktadır. Nitekim gazetelerin bu tutumu en çok yoklama sonuçlarına ilişkin gazete haber başlıklarında kendini göstermiştir.

İngiliz araştırma kuruluşu British Gallup'un verilerini ATV televizyonu ile birlikte kullanan Sabah gazetesi'nin haber başlıkları şöyledir:

İzmir'de Yüksel Çakmur önde(11 Mart),
 SHP Ankara'da açık farkla önde (12 Mart),
 Zülfü-ANAP çekişmesi (13 Mart),
 İzmir'de DYP öne geçti (18 Mart),
 Ankara'da SHP üç puan önde (19 Mart),
 Zülfü arayı açıyor (20 Mart),
 İşte sonuçlar:İstanbul: Zülfü az farkla önde, Ankara:SHP fark atıyor,
 İzmir: SHP,DYP'nin yüzde 2 önünde (26 Mart)

Strateji/Mori şirketinin verilerini kullanan Hürriyet'in seçim başlıkları şöyledir:

İlhan-Zülfü nefes nefese (21 Mart),
 Çakmur arayı açıyor (23 Mart)
 Başkentte SHP-RP çekişiyor (23 Mart),
 İstanbul'da Zülfü rüzgarı(25 Mart).
 İstanbul'da Kesici burun farkıyla..(24 Mart)
 Ankara'da SHP öne geçti (25 Mart)
 İzmir kıran kırana (26 Mart)

KONDA şirketinin verilerini Kanal D televizyonu ile beraber kullanan Milliyet Gazetesi'nin haber başlıkları ise şöyledir:

⁽³²⁾ Aktüel, 23 Mart 1994, s.23.

İstanbul'da RP öne geçti (11 Mart)

Oylamaya az kaldı adayım nerede (18 Mart)

KONDA:İstanbul'da ANAP önde ama...(26 Mart)

Profil araştırma şirketinin verilerini kullanan Meydan Gazetesi'nin başlıkları şöyledir:

İstanbul ANAP'ın (23 mart)

İstanbul 1 ayda 3 defa el değiştirdi (26 Mart)

KAMAR araştırma şirketinin sonuçlarını kullanan Gün Gazetesinin başlıkları şöyledir:

Zülfü, Refah'a fark attı (16 Mart)

Her kafadan bir ses çıkıyor (26 Mart7

Kendi şirketi Vak-ar'ın araştırma sonuçlarını yayınlayan Vakit Gazetesi'nin başlıkları ise şöyledir:

Vak-ar'a göre birinci parti RP (25 Mart)

	British Gallup			Strateji-Movi			KONDA			KAMAR			SONAR			VERSO			ZAMAN Gaz.			PROFIL		
	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.	Ist.	Ank	Iz.
ANAP	24.7	19.7	18.5	21.7	17.7	20.9		21.4	24.7	19.7	20.1	18.0	25.8	16.1	16.8	23.9	16.4	22.0	22.7	19.8	20.7	24.6	16.4	21.2
DYP	21.6	11.9	30.7	14.2	9.7	24.9		9.5	19.8	25.2	12.6	30.6	15.1	9.1	24.3	13.6	6.8	18.0	19.6	13.1	24.0	15.7	14.5	25.3
SHP	25.7	35.0	33.0	26.2	26.5	31.3		22.9	27.7	21.8	35.2	29.4	25.4	24.4	28.9	17.2	22.6	24.1	17.2	20.7	19.5	22.3	23.0	36.6
RP	16.7	14.9	5.1	23.0	26.1	5.8		19.7		14.0	11.6	4.1	25.8	23.2	14.2	18.4	24.3	5.4	23.0	22.0	12.5	20.0	24.6	

Araştırma sonuçlarına dayanılarak seçime iki hafta kala verilmiş olan başlıklar ve seçime bir gün kala araştırma şirketlerinin seçim tahminleri bir nevi araştırma şirketlerinin veya gazetelerin bir yönlendirme yapmak isteyip istemediklerini test etme olanağı sunmuştur. Araştırma şirketlerinin verileri seçim sonuçlarıyla değerlendirildiğinde bu sonuç daha net bir şekilde görülmektedir (EK-1).

Gazeteler seçim kampanyası boyunca her gün birinci sayfadan il il, seçim tarihi yaklaştıkça da araştırma sonuçlarına dayanarak toplu olarak, seçim sonuçlarıyla ilgili tahminleri ve yorumları yayınladılar.

Gazetelerde hummalı bir şekilde araştırma sonuçları yayınlanırken, diğer yandan araştırma sonuçlarının güvenilirliği üzerinde ciddi bir tartışma başlamıştır.

Dahası olay tartışma konusu olmakla kalmadı, anketlerle oynandığı hususu ciddi araştırma kuruluşları tarafından dahi kabul edilmiştir ⁽³³⁾.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel anketlerin gerçeği yansıtmaktan ziyade halkı yönlendiren etkiler yaptığı görüşünü savundu. Demirel'e göre; Türk halkı gücü ve güçlüyü sever... Refah'ın yükselmekte olduğuna ilişkin zamansız anketler, onun yükselmesine hizmet etmektedir ⁽³⁴⁾.

Günaydın Gazetesi birinci sayfadan gazetenin görüşü olarak yayınladığı "Anketler de kirlendi" başlıklı yazıda siyaset gibi anketlerin de kirlendiğini, birilerinin birilerini pompalamak için diğerlerinin oy potansiyelini kasıtlı olarak düşürdüğünü, British Gallup ve KAMAR araştırma şirketlerini örnek vererek değerlendirme yaptı ⁽³⁵⁾. "Anket tuzağı" başlıklı bir başka yazıda da Zülfü Livaneli'nin kasıtlı olarak şişirildiğini iddia etti ⁽³⁶⁾.

⁽³³⁾ YAĞIZ, Süleyman, DSP'li Özkan ve Anketler", Y. Günaydın, 23 Mart 1994, s.8.

⁽³⁴⁾ CİVAOĞLU, Güneri, Ah Şu Anketler", Sabah, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁵⁾ Y. Günaydın, 21 Mart 1994, s.1.

⁽³⁶⁾ Y. Günaydın, 17 Mart 1994.

Oktay Ekşi araştırmaların güvenilirliğini yitirdiğini düşünerek "Ama yetti artık... Bu 'kamuoyu araştırması' soytarılığı bitsin. Masa başında hazırlanan son derece hassas ve ciddi(!) araştırmalara ya o mesleğin mensupları gerçek bir ciddiyet getirsinler, yahut siyasi irade buna bir çözüm bulsun. Tamam 'yasaklama' olmasın. Olmasın ama bu karmaşa da bitsin" yorumunu yaptı ⁽³⁷⁾.

Sabah Gazetesi "Kamuoyu araştırmalarıyla ilgili açıklama" başlığıyla birinci sayfadan yayınladığı yazıda, Sabah Gazetesi ve beraber çalıştığı British Gallup şirketinin diğer gazete ve şirketler gibi, sonuçlar üzerinde kesinlikle oynamadığını, bu konuda tamamen bilimsel kriterleri esas aldıklarını belirterek, kendilerine yöneltilen eleştiri ve suçlamaları gereksiz bularak reddetti ⁽³⁸⁾.

Güngör Mengi de köşesinde British Gallup'la anlaşmalarının nedenini "Bu işlerin ticarileştiği ölçüde bilimden uzaklaştığı şüphesine düştüğümüz için tedbir aldık. Bir yabancı kuruluşla (Gallup) anlaştık" şeklinde açıkladı ⁽³⁹⁾.

Araştırma şirketlerinin kimseyi memnun etmesi mümkün olmadı. Adaylar da araştırma sonuçlarına inanmadıklarını ve her aday kendisinin birinci olduğunu açıkladı ⁽⁴⁰⁾.

Şirketlerin partilerle olan işbirlikleri konusunda açıktan suçlamalar yapıldı. "Siyaset ve medya dünyasında bazı şeylerin nasıl hazırlandığına tanık olanlar çok iyi bilirler ki, bu sonuçlar, gerçek veriler değildir. KAMAR'ın SHP'ye yakın bir kuruluş olmasını ise, anketlerine yönelik kuşkuvarın bir başka gerekçesidir." ⁽⁴¹⁾.

Zaman Gazetesi, siyasi partilerin anketler ve araştırma şirketleriyle ilgili değerlendirmelerine yer verdiği haberde, güven bunalımında olan kamuoyu araştırma şirketlerinin anket sonuçlarında isabet kaydetmediğini yazmıştır ⁽⁴²⁾.

⁽³⁷⁾ EKŞİ, Oktay, "Bu Soytarılık Bitsin", Hürriyet, 26 Mart 1994, s.1.

⁽³⁸⁾ Sabah, 18 Mart 1994, s.1.

⁽³⁹⁾ MENGİ, Güngör, İyi Düşünün", Sabah, 26 Mart, s.2.

⁽⁴⁰⁾ DİLİPAK, Abdurrahman, "Rakamlar Yalan Söyler mi", B.Vakit, 15 Şubat, 1994, s.1.

⁽⁴¹⁾ YAĞIZ, Süleyman, Y.Günaydın, 2 Mart 1994, s.8.

⁽⁴²⁾ Zaman, 27 Mart, 1994, s.1.

Gazetelerin ve siyasi yorumcuların tahminlerindeki yanılma payların büyük olması, propaganda süresince yaptıkları değerlendirmelerin seçmenin eğiliminden değil kendi kişisel eğilim ve dileklerini yansıtmaktan kaynaklanmıştır.

Yazar ve yorumcuların bu yanılıklarına karşın yaptıkları dev araştırmalarla seçmenin nabız atışlarını bile değiştirebildiklerine inanan büyük kamuoyu araştırma şirketlerinin 27 Mart Yerel Seçimleri'ndeki büyük yanılıkları, Türkiye'nin gündemine "RP'li belediye başkanları ne yapar?" sorusunun yanısıra araştırma şirketlerinin ne kadar inandırıcı oldukları" tartışmasını oturttu. Özellikle 1989 yılındaki seçimler öncesi "en büyük" olduklarını vurgulayan PİAR ve KONDA'nın yanılma paylarının yüzde 20'lerle ifade edilmesi bu tür şirketlerin çalışma yöntem ve amaçlarını tartışmaya açtı. 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri'nde tv ekranlarından seçim sonuçlarına ilişkin "bilimsel" araştırma sonuçlarını açıklayan araştırma şirketleri, özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi üç büyük kentte belediye başkanlıklarını SHP ile ANAP arasında dağıtıp, İzmir'de sadece Burhan Özfatura'ya küçük bir şans tanıyordu. 24 Mart günü araştırma şirketleri Gallup ile Kamar'ın yaptıkları araştırma sonuçları kamuoyuna ulaştığı zaman siyasi parti yöneticileri ile şirketlere göre seçimi kazanmış görünen adaylar 28 Mart sabahı giyeceği elbisenin provasını yapmaya başlıyordu. Çünkü, her iki araştırma şirketine göre de İstanbul ve Ankara'da SHP adayı seçimi kazanıyordu. İzmir'de ise her iki şirket de DYP adayı Özfatura'yı birinci, SHP adayı Çakmur'u ikinci ilan ediyordu. 27 Mart yerel seçimleri için sandığa giden seçmenin kullandığı oyların sayılmaya başlanması ve ilk sonuçların açıklanmasının ardından ilk bomba araştırma şirketlerinin merkezlerine, ikinci bomba da araştırma şirketlerine verdikleri paralar karşılığı yapılan araştırmalardan kendilerine ulaştırılan sonuçlara göre seçim galibi olan parti ve adayların bulundukları yere düşüyordu ⁽⁴³⁾.

Bütün bunlardan sonra şu söylenebilir: Kamuoyu araştırmaları uygulama olarak Türkiye'de yeni bir yöntemdir. Bu yöntem bilimsel istatistik ve matematiksel hesaplamalara dayalı olarak yapıldığında, çok az yanılma paylarıyla kamuoyunun nabzını tutma imkanı vermektedir. Hatta bu yöntemle elde edilecek veriler üzerine temellendirilecek bir çalışma, istisnalar

⁽⁴³⁾ ÖZİLHAN, Cafer, Panorama Dergisi, 6-12 Nisan 1994, s.27.

hariç sağlıklı sonuç verecektir. Türkiye'de maalesef kamuoyu yoklamaları bilimsel bir araştırmadan daha çok ticari bir eyleme dönüşmeye başladı. Yapılan ölçümler aynen yansıtılmak yerine, kamuoyunu yönlendirmek amacıyla değiştirilerek verilmektedir. Öyle ki genellikle ± 3 yanılma payıyla yapılan anketlerde, 27 Mart ve daha önceki seçim sonuçlarına bakıldığında ortalama 4-6 puanlık yanılmalar olduğu görülmektedir.

Daha önceki seçimlerde de araştırma şirketlerinin açıkladığı sonuçlarla sandıktan çıkan sonuçlar arasındaki fark bilimsel ölçütlere uymadığı için, 27 Martta seçmen araştırma şirketlerine bir partinin yan kuruluşu gözüyle baktı.

Seçim öncesinde sandıktan çıkan sonuçlara yakın sonuç açıklayan kamuoyu araştırma şirketleri ise güven telkin etmenin yanı sıra ticari gelecekleri açısından prim yaptılar. İşin garip tarafı kendi çıkarları doğrultusunda şirketleri kullanan partiler, araştırma şirketlerini açıkladıkları sonuçlar konusunda acımasızca eleştirmekten geri durmadılar. Partiler araştırma sonuçlarıyla oynandığını ve tarafsız olmadıklarını iddia ettiler. Deyim yerindeyse araştırma şirketleri seçim sonrasında bir tür günah keçisi konumuna düştüler.

II. BÖLÜM

27 MART 1994 YEREL SEÇİMLERİNDE BASININ GÜNDEMİ, TUTUMU VE REFAH PARTİSİ

A. BASININ SEÇİM GÜNDEMİ VE TUTUMU

Her seçim öncesinde meydana gelen gelişmeler seçmenin kararını etkilemektedir. 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri de seçmenin karar verirken toplumda meydana gelen olaylardan, tartışmalardan ve gündemden doğrudan etkilendiğini göstermiştir. Bu seçimde Türk siyasal geleneğine aykırı bir şekilde sağ ve sol tanımlamasında değişiklikler meydana gelmiş, bir tür alışılmış siyasal geleneğe ters bir şekilde dengeler değişme eğilimine girmiştir. Önceki seçimlerde olduğu gibi klasik sağ ve sol rahat bir şekilde bayrak devir töreni yapamamaktadır. 27 Mart seçim sürecinde seçmen ülkenin içinde bulunduğu ağır ekonomik ve siyasal şartların etkisiyle merkez sağ ve solun dışında farklı arayışlar içine girmiştir. Öyle ki mevcut rejime muhalif, hatta tehdit unsuru olarak gösterilen siyasal hareketler kamuoyunda tahmin edilenin üzerinde prim yapar hale gelmiştir. 27 Mart'ta ortaya çıkan en önemli tespitlerden biri de seçmenin kafasının karışık olduğudur. Araştırma sonuçlarına göre büyük bir seçmen kitlesi mevcut siyasal hareketlerin kendilerini temsil edemeyecekleri kanaatindedir. Seçim gününe kadar hatırı sayılır bir seçmen kitlesi kararsızdı.

Bunun doğal sonucu olarak istikrarsız ve güvensiz ⁽⁴⁴⁾ bir toplumsal atmosferde kararlı politika izledikleri imajı veren partiler ilgi gördüler. 27 Mart Yerel Seçimleri'ne az bir süre kala Refah Partisi'nin hızla tırmanışa geçmesi ve İstanbul anakent belediye başkanlığını kazanmasının kamuoyu araştırmalarıyla ortaya çıkması Türkiye'de tartışmalara yol açmıştır. Ülkenin politik kültür hayatını tekellerinde tuttuklarını ve insanların politik tercihlerini

⁽⁴⁴⁾ Tempo, 23 Mart 1994, s.36.

belirlediklerini düşünen odakların RP gerçeğiyle karşı karşıya kalmaları bir infiale neden olmuştur ⁽⁴⁵⁾.

Seçim gündemi, seçimin galibi ilan edilen Refah Partisi ekseninde oluşmuştur. Şüphesiz bir seçimin sonucunu bir tek faktör belirlememektedir. Hatta seçim sonuçlarını belirleyen faktörleri somut olarak ortaya koymak bile bazen güçtür. Ancak her karar sürecinde olduğu gibi bir seçimde de sonuçları etkileyen önemli etkenler vardır. İletişim devriminin yaşandığı çağımızda basının en önemli belirleyici etkenlerden biri olduğu kabul edilmektedir. Bu etkinin olumlu ya da olumsuz olduğu ise tartışılmaktadır. Bu çalışmada 27 Mart Yerel Seçimleri'nde basının izlediği tutumun ne olduğu incelenecektir.

Yöntem olarak da basının seçim süresince konu edindiği başlıklar tek tek ele alınacaktır. Konumuz olan Refah Partisi'nin islamcı bir söyleme sahip olmasından dolayı da, basının gündemini incelerken, islamcı ve islamcı olmayan basının konu hakkındaki yaklaşım ve değerlendirmeleri verilecektir.

1. Adaylar

Yerel seçimlerin genel seçimlerden en önemli farkı, yerel seçimlerde adayların seçim sonuçları üzerinde daha belirleyici olmasıdır. Genel seçimlerde partinin genel politikası, imajı, hedefleri ve vaatleri seçmenin tercihini etkilemektedir. Yerel seçimlerde ise çoğu zaman parti politikaları ve imajı hiçbir önem taşımamaktadır. Yerel seçimlerde seçim, bir tür kişilerarası yarışa dönüşmektedir. Seçim bölgesinde parti çok güçlü olsa bile, kamuoyu, adayı tasvip etmiyorsa partinin seçimi kazanması mümkün olmamaktadır. Bu yüzden basının adaylarla ilgili her haberi, oluşturacağı imaj veya yapacağı propaganda önem arz etmektedir. 27 Mart'ta seçimin renginin şekillenmesinde isabetli aday belirlenmesinin yanısıra şüphesiz basın da önemli bir rol oynamıştır. Bu arada bir noktanın altını özellikle çizmek gerekir: Seçimde

⁽⁴⁵⁾ ÇAKIR Ruşen, Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisini Anlamak, Siyahbeyaz Yay, İstanbul, 1994, s.11.

başarı bir tek faktöre veya nedene bağlı değildir. Şartların parti lehine olmasından parti imajı ve parti üyesinin göstereceği performansa kadar birçok unsur doğrudan etkilidir. Örneğin; Ankara sosyal demokrat ve liberal seçmenin ağırlıkta olduğu bir kent olarak bilindiğinden, RP gibi islami unsurları ön plana çıkaran bir partinin seçimleri kazanması ihtimal dışı bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen, Refah Partisi'nin Ankara'da başa oynamasının en önemli nedeni tüm Türkiye'de olduğu gibi konjonktürün Refah Partisi'nin lehine olması olarak değerlendirilebilir. Bir başka faktör olarak basının seçim kampanyasını nasıl izlediği, adayları nasıl konu edindiği de diğer faktörler kadar önemli olduğundan basının RP'li adaylarla ilgili gündemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

	Haber Konusu		
Tayyip Erdoğan	Kaçak yapı sahibi olmak	Mal varlığını açıklamamak	Yasal olarak Aday olamayacağı
Melih Gökçek	Yolsuzluk		
Süleyman Akdemir	Adam dövme	Adil Düzen Teorisyenliği	

Seçim kampanyası boyunca adaylarla ilgili en çok tartışılan konu adayların mal varlıkları olmuştur.

Bu konudaki ilk haber Aydınlık'ta çıktı. Aydınlık Gazetesi haberi "Bahçelievler Belediyesi, okul yapması gereken arsaları Refah Partisi üyelerine taksim ediyor: RP'li belediyeden "adil arsa Yağması" başlığıyla verdi. Haberde Belediye Başkanı Muzaffer Doğan'ın RP üyelerine ve RP'nin gençlik kollarından sorumlu vakfı Milli Gençlik Vakfı'na peşkeş çektiği iddia edildi ⁽⁴⁶⁾.

RP adayıyla ilgili bir başka haber Meydan Gazetesi'nde çıktı. Meydan, RP Kocaeli körfez ilçesi belediye başkan adayının bir meyhanede yaptığı

⁽⁴⁶⁾ Aydınlık, 1 Şubat 1994, s.1.

konuşmanın fotoğrafını "Değişik bir seçim propagandası" alt yazısı ile verdiği haberin başlığını "RP'li aday meyhanede oy topluyor" şeklinde verdi ⁽⁴⁷⁾.

Meydan Gazetesi Tayyip Erdoğan'ın çarşafı ile ilgili demecini "çarşaf moda olacak" başlığıyla iç sayfalarda vererek Erdoğan'ın demecini alaya alan şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Pierre Cardin'in saten çarşafı pek gözde bu yıl. Belden büzmeli, görülmeyen gözleri sürmeli. İskarpınlerde yeşil tutuluyor. Takı olarak muskayla süslenen giysi, siyahlığa ayrı bir hava veriyor. Peçeler, keçeden. Çoraplar, bir santim gözükecek. Beyaz olabilir, ama ille de ipek. Eldeki Milli Gazete ya da Zaman entellektüel görünümü pekiştirecek" ⁽⁴⁸⁾.

27 Mart Yerel Seçimleri öncesinde, hakkında en çok haber çıkan aday RP'li İstanbul adayı Tayyip Erdoğan'dı. Tayyip Erdoğan'la ilgili ilk iddia "kaçak yapı sahibi" olduğu şeklinde olmuştur.

RP İstanbul Belediye Başkan adayı Tayyip Erdoğan'ın kaçak yapı sahibi olduğuyla ilgili ilk haber aynı gün Hürriyet ve Cumhuriyet'te çıktı. Cumhuriyet "RP adayı kaçak yapı ve tehditten hükümlü" başlığıyla birinci sayfadan verirken ⁽⁴⁹⁾, Hürriyet iç sayfada "RP adayı 10 ay hapis" başlığıyla tek sütuna verdi ⁽⁵⁰⁾.

Ertesi gün Sabah gazetesi aynı haberi "Refah'ta şok!" başlığıyla manşetten yarım sayfa olarak verdi. "Tayyip Erdoğan'ın orman arazisine gecekondu yaptırmaya suçundan mahkum olduğunun ortaya çıkması kamuoyunda bomba gibi patladı" alt başlığıyla verilen haberde; bir gün önce Hürriyet ve Cumhuriyet'te çıkan haberlerdeki teknik bilgilerin yanısıra Erdoğan'ın konu ile ilgili açıklamalarına ve sözü edilen konutların büyük boy fotoğraflarına yer verildi ⁽⁵¹⁾.

Sabah yazarı Güngör Mengi, olayı "Günahı boynuna" "Refah kendisi gibi düşünmeyen müslümanlara öylesine iftira attı, öylesine bölücülük yaptı ki Allah

⁽⁴⁷⁾ Meydan, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁸⁾ Meydan, 14 Şubat 1994, s.7.

⁽⁴⁹⁾ Cumhuriyet, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽⁵⁰⁾ Hürriyet, 17 Şubat 1994, s.25.

⁽⁵¹⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.1.

ceza verdi" ⁽⁵²⁾ şeklinde yorumlarken, Necati Doğru ise köşesinde "Refahlı Tayyip niçin onlara benziyorsun" başlığıyla kaleme aldığı yazısını "Sen de bitti Tayyip... Partin de bitti Tayyip..." ⁽⁵³⁾ (Sabah, 18 Şubat 1994) cümlesiyle bitirdi.

Hürriyet bir gün önce iç sayfalarda "RP adayı 10 ay hapis" başlığıyla verdiği haberi ertesi gün "Vay Tayyip Ağa Vay" manşetiyle birinci sayfadan kaçak yapı fotoğraflarıyla birlikte yarım sayfa olarak Emin Çölaşan'ın imzasıyla verdi. Haberde olayla ilgili Erbakan'ın;"komplo", Ecevit'in; "RP, adayını çeksın", Orman Bakanı Hasan Ekinci'nin; "Gecekonduları yıkılacak", Erdoğan'ın; "Bu senaryo" açıklamalarına yer verildi. Haberin iç sayfadaki devamında Erbakan'ın ilaç yutarken çekilmiş fotoğrafının altına "Hapı yuttu" altbaşlığı yer aldı ⁽⁵⁴⁾.

Meydan "Tayyip Erdoğan'ın adaylığı tehlikede!" başlığıyla verdiği haberde yetkililerin; "Erdoğan'ın aday olamayacağı" şeklindeki açıklamalarına yer verildi ⁽⁵⁵⁾. Tercüman ise "Başkan'ın malikane konduları" başlığıyla verdiği haberde diğer gazetelerdeki görüşlere aynen yer verdi ⁽⁵⁶⁾.

Cumhuriyet 17 Şubat'ta "RP adayı kaçak yapı ve tehditten hükümlü" başlığıyla küçük bir haber olarak birinci sayfadan duyurduğu olayı, ertesi gün vilların(gecekondı) yapıldığı ilçenin Belediye Başkanının fotoğrafı ile birlikte; "RP'li başkan, mahkeme kararına karşı kaçak villaları yıkmıyor" başlığıyla verdiği haberde, olaya önceki günden farklı bir boyutta yaklaştı. Haberin iç sayfadaki devamının yanında konu ile ilgili SHP Genel başkanı Murat Karayalçın'ın açıklama ve değerlendirmelerini "Erdoğan'ı seçmen yargılayacak" başlığıyla duyurdu. Haberde ayrıca Karayalçın'ın "Son yoklamalar RP'nin seçimde şansı olmadığını gösterdi" sözlerine yer verdi ⁽⁵⁷⁾.

⁽⁵²⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.2.

⁽⁵³⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.18.

⁽⁵⁴⁾ Hürriyet, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽⁵⁵⁾ Meydan, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽⁵⁶⁾ Tercüman, 18 Şubat 1994.

⁽⁵⁷⁾ Cumhuriyet, 18 Şubat 1994, s.1.

Zaman Gazetesi konuyla ilgili haberini "Erdoğan:Kaçak yapım yok" başlığıyla; Erdoğan'ın iddiaları reddeden açıklamalarını tek sütuna bir haber olarak birinci sayfadan girdi ⁽⁵⁸⁾.

Tayyip Erdoğan'ın adaylığı konusunda yapılan tartışmalarda ilk dikkat çekici ve ilginç açıklama Tercüman Gazetesi tarafından yapıldı. Tercüman diğer gazetelerde Erdoğan ile ilgili verilen geniş haberlerin arkasından "RP yeni aday arıyor" Tayyip Erdoğan'ın yerine Süleyman Akdemir" başlıkları ve Erdoğan'ın fotoğraflarıyla birinci sayfada logonun yanında duyurduğu haberde kendi değerlendirmelerine yer verdi. Başlık, sanki RP aday konusunda bir açıklama yapmış kanaati uyandırmasına rağmen, haberin içinde bu konuda herhangi bir açıklama olmadığı gibi, RP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın Erdoğan'ı savunan, destekleyen görüşleri bulunmaktadır ⁽⁵⁹⁾.

Hürriyet, Sabah, Cumhuriyet, Meydan, Günaydın ve Tercüman'ın birinci sayfadan verdiği ve Erdoğan'ın adaylığını tartışma konusu yaptıkları haberlere tepki haberler, RP'nin yayın organı konumunda olan Milli Gazete, Türkiye ve Zaman gazetelerinden geldi.

Türkiye;"Erbakan:Refah'a saldırı başlattılar" başlığıyla birinci sayfadan manşetten verdiği haberde, Erbakan'ın iddiaları reddeden açıklamalarına yer verdi. Aynı haberin içindeki bir çerçeve haberde ise" Erdoğan'ın adaylığı tehlikede mi?" sorusuna yine bir başka çerçeve yazı ile "Hukukçulardan ortak görüş:Sakınca yok" cevabı verildi ⁽⁶⁰⁾.

Zaman Gazetesi Başyazarı Fehmi Kuru "Sistemin tuzakları" başlıklı yazısında RP ve Tayyip Erdoğan'a yönelik suçlamaları ağır bir dille eleştirdi:"Lekeleyebilecekleri bir açık buldukları için Refahlı adaya şehvetle saldıran insafsız gazetelerin büyük bölümü, ormandan çıkma yaparak elde edilmiş araziler üzerine kurulu kaçak dev yapılara sahip, o haberleri yazarlar da bordrodaki maaşlarının yanında zarf içinde kayıtdışı olarak alıyorlar..." ⁽⁶¹⁾.

⁽⁵⁸⁾ Zaman,18 Şubat 1994, s.1.

⁽⁵⁹⁾ Tercüman, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶⁰⁾ Türkiye,19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶¹⁾ KORU, Fehmi, "Gündem", Zaman, 19 Şubat 1994,s.1.

Sabah, tartışmayı daha da genişletti. Erdoğan'ın "Sultanbeyli'de evim olduğunu ispat etsinler adaylıktan çekileyim" sözlerini baz alarak yaptığı haberi, mahkeme kararının fotoğrafini de vererek birinci sayfada manşetten "İşte ispatı" başlığıyla verdi. Erdoğan'ın ev yaptığına kanıtlanmasına rağmen, mahkumiyet kararını inkara çalıştığını yazan Sabah, Güneri Civaoglu'nun "Cin olmadan", Güngör Mengi'nin; "Refah'a tavsiyeler" başlıklı konu ile ilgili köşe yazılarını da haberin içine alarak yayınladı.

Habere iç sayfalarda yarım sayfadan fazla yer ayıran Sabah, haberin devamını "Tayyip Erdoğan zorda" başlığıyla verdikten sonra, "Devletin orman arazisine bina yaptığı için mahkum olan Erdoğan, şimdi nasıl "Ben bina yapmadım" diyebiliyor? Tayyip Erdoğan'ın hiçbir suçu yoksa mahkemede suçlamaları niçin kabul etti ve mahkumiyet kararını niçin temyiz etmedi?" sorularını spot olarak sordu. Aynı haberin içinde Şevket Kazan'ın açıklamaları; "RP:Kabahat düzende", Sultanbeyli Belediye Başkanı Ali Nabi Koçak'ın açıklamaları ise "RP'li Başkandan itiraf" şeklinde verilirken, yan sütunda RP Kütahya Tavşanlı Belediye Başkanı M.Ali Cengiz'in bir kadına sarkıntılık yaptığı haberi "sarkıntılıktan hükümlü RP'li" şeklinde verildi ⁽⁶²⁾.

Sabah Gazetesi'nin ekonomi sayfası köşe yazarı Necati Doğru, olayı "Tayyipleme" olarak değerlendirdi. Aynı sayfada üç sütuna grafiklerle "Tayyip usulü gecekondur işte bu yöntemle yapılıyor" başlığıyla verilen haberde; "Devlet arazisini çevirerek, diktiği gecekondur-villalar yüzünden hapis cezasına mahkum olan birinin, İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığı'na soyunması, Türkiye'de yaşanan ilişkiler yumağının en keskin örneğini oluşturuyor" yorumu yapıldı ⁽⁶³⁾.

RP'li adaylarla ilgili ilk haberi İstanbul Bahçelievler Belediye Başkanı Muzaffer Doğan hakkında yapan Aydınlık Gazetesi diğer gazetelerin yoğun bir şekilde Tayyip Erdoğan'ın kaçak evi ve adaylığı konusunu tartıştığı bir dönemde RP'nin İstanbul Bahçelievler'deki aday tespiti konusunda yaşanan olayları haber yaptı. "Bahçelievler Refah'ta Çatlak" başlığıyla verdiği haberde Milli Gençlik

⁽⁶²⁾ Sabah, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶³⁾ Sabah, 19 Şubat 1994, s.11.

Vakfı'nın araç ve akaryakıt ihtiyacının Belediye tarafından karşılandığını yazdı⁽⁶⁴⁾.

Milliyet "Tayyip'in adaylığı tartışmalı" başlığıyla verdiği haberde hukukçuların görüşüne yer verdi. Gazete Erdoğan'ın açıklamalarını; "iddialar mesnetsiz" şeklinde verirken, SHP Genel başkan Yardımcısı Halil Çulhaoğlu'nun RP adaylarıyla ilgili açıklamalarını; "SHP:Refah'ın adayları sabıkalı" başlığıyla verdi⁽⁶⁵⁾.

RP'li diğer adaylar hakkında zaman zaman bazı haberler çıksa da, Erdoğan'ın "kaçak yapısı ve hüküm giydiği" konusundaki haberle birlikte, basının gündemini uzun süre Tayyip Erdoğan meşgul etti.

Erdoğan ile ilgili tartışmalar Başbakan Tansu Çiller'in; "Elimde Tayyip'in dosyası var" demesi üzerine yeni bir boyut kazandı.

İrticanın karşısındaki tek engelin kendisi olduğunu söyleyen Çiller, Hürriyet'e yaptığı açıklamada; "Elimde dosyalar da var. Keşke bu olay, 19 Şubat'tan (yani belediye başkan aday listelerinin Seçim Kurulu'na verildiği tarih) sonra ortaya çıksaydı. Ama basın erken davrandı" dedi. Ancak haberin içinde bu dosyaların neler olduğu konusunda herhangi bir açıklayıcı bilgiye yer verilmedi. Çiller'in "Elimde Tayyip'in dosyası var" açıklaması üzerine Erdoğan; "Hanımefendi şantaj yapıyor" açıklamasında bulundu. Erdoğan basının kendilerini haber konusu yapmalarını da "Böyle reklamı nereden bulacağız" diye değerlendirdi⁽⁶⁶⁾.

Birinci sayfa manşetten yarım sayfa olarak verilen Çiller'in açıklamalarıyla ilgili haberin içindeki bir çerçeve haberde; "Tayyip ağa, mal varlığını açıkla", bir diğerinde ise; "Erbakan:Bunlar RP'ye faydalı oldu" başlıkları yer aldı. İç sayfadaki devamında "Bilirkişi raporu gecekonduları doğruluyor" başlığıyla verilen haberde "Ev yaptığım ispatlanırsa istifa ederim" sözü hatırlatılarak, Erdoğan istifaya davet edildi ve Erdoğan'ın mal varlığı konusunda şu

⁽⁶⁴⁾ Aydınlık,19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶⁵⁾ Milliyet,19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶⁶⁾ Hürriyet,22 Şubat 1994,s.20.

değerlendirmeler yapıldı: "İstanbul'da belediye başkanlığına soyunan diğer partilerin il, ilçe hatta belde adayları mal varlıklarını açıklarken, RP'nin Büyükşehir Adayı Tayyip Erdoğan, bu konuda hiçbir açıklamada bulunmadı" ⁽⁶⁷⁾.

Meydan Erdoğan'ın adaylığı konusundaki tartışmayı sonuçlandıran başlığı attı: "Yüksek Seçim Kurulu'nun görüşü:Tayyip Erdoğan aday olamaz!" Haberde ise başlıkla çelişkili olarak Seçim kurulu'nun "Erdoğan'ın hapis cezası aldığı ispatlanırsa ve bu konuda itirazlar yapılırsa, adaylığı iptal edilir" açıklamasına yer verildi. Aynı haberin içinde Erbakan'ın:" Aday değiştirmemiz söz konusu değildir" görüşünün yanısıra, ANAP Genel Başkan Yardımcısı Eyüp Aşık'ın "İstanbul'a sabıkalı başkan yakışmaz", DYP Genel Başkan Yardımcısı Hasan Ekinci'nin;"RP adayının cezası kesindir" görüşlerine yer verildi.

Ayrıca diğer partilerin İstanbul adaylarının Tayyip Erdoğan'a yönelik eleştirilerine de yer verildi ⁽⁶⁸⁾.

Basının "mal varlığını açıkla" çağrısı üzerine Erdoğan'ın yaptığı mal varlığı açıklamasını, Hürriyet; İl Seçim kurulu'na adaylık başvurusuyla ilgili "Erdoğan sabıka kaydını veremedi" başlığıyla verdiği haberin içinde bir çerçeve haber olarak "Tayyip Ağanın mal varlığı" şeklinde verdi. Haberin devamında Erdoğan'ın "Ben halkımın vicdanında beraat etmiş bir insanım. Bunun dışındaki kararların hiçbiri beni bağlamaz" sözleri yer aldı. Erdoğan ile ilgili iç sayfada verilen haberin yanında RP Çanakkale Bozcaada Adayının turistlerle ilgili açıklamaları;"RP adayı, turistleri bile mayoyla dolaştırmayacak..." başlığıyla yer aldı ⁽⁶⁹⁾.

Milliyet iç sayfada küçük bir çerçeve olarak verdiği mal varlığı haberinin yanında Erdoğan 'ın "çekilmem söz konusu değil" sözlerine yer verdi ⁽⁷⁰⁾ Meydan "Mal varlığını açıklayan Tayyip Erdoğan adaylık başvurusunu yaptı" şeklinde verdi.

⁽⁶⁷⁾ Hürriyet, 19 Şubat 1994,s.1.

⁽⁶⁸⁾ Meydan,19 Şubat 1994, s.1.

⁽⁶⁹⁾ Hürriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽⁷⁰⁾ Milliyet,20 Şubat 1994, s.12.

Necati Doğru "Tayyiplemenin bize hediyesi" başlıklı köşe yazısında Erdoğan'ın Sultanbeyli'deki gecekonduusunun ortaya çıkmasıyla istismarcı zihniyetten bir farkı kalmadığını ve "Tayyipleme yaptığını sakladığını yazdı ⁽⁷¹⁾.

Magazin basını olarak tanımlanan TAN, Günaydın ve Bugün gazetelerinin olayı ele alış ve sunuş biçimleri diğer gazetelerden çok farklıydı. TAN birinci sayfa manşetten "Kadayıfın altı kızardı" başlığıyla verdiği haberin içine büyük boy üstü açık yarı çıplak bir bayanın seksi fotoğrafını"ben Tayyip'ten daha namusluyum" altbaşlığıyla verdi.TAN iç sayfada RP'li üç aday ile ilgili yaptığı haberi "Refah'tan her gün yeni marifetler!" başlığıyla verdi. Haberde İzmir Belediye Başkan Adayı Süleyman Akdemir'in adam dövmekten hüküm giydiği, Adana Belediye Başkan Adayı Ertan Yülek hakkında hayali ihracat dosyaları bulunduğu, Erdoğan'ın ise aklanmak için yaptığı tüm girişimlerin boşa çıktığı belirtildi ⁽⁷²⁾.

İzmir adayı Süleyman Akdemir'in adam dövmekten hüküm giydiği haberi Tan'da yayınlandıktan üç gün sonra Hürriyet'te "Bu da dayakçı aday" başlığıyla yayınladı ⁽⁷³⁾.

Günaydın "mesele Tayyip değil, talan!" başlığıyla manşetten verdiği haberde şu görüşlere yer verdi:"Tayyip Erdoğan'ın hazine arazisine yaptırdığı 6 ev siyaset dünyasını altüst etti. Yıllardır sürüp giden müthiş yağmanın nasıl önleneceğini kimse bilmiyor." Erbakan'ın Erdoğan'a yönelik iddialarla ilgili açıklamasını: "Erbakan'dan Erdoğan'a destek: Utanın bre taklitçiler..." şeklinde verdi ⁽⁷⁴⁾.

Bugün gazetesi Tayyip Erdoğan'ın ismiyle ilgili yaptığı haberi "bir Y'si fazla" başlığıyla verdi. Gazete haberin altbaşlığında şu değerlendirmeyi yaptı:"Tayyip'in 'güzel', Tayip'in ise 'ayıp eden' anlamına geldiğini hatırlatan okurlarımız Refahlı Tayyip Erdoğan'ın ayıp ettiğini söylüyor" ⁽⁷⁵⁾.

⁽⁷¹⁾ Sabah, 20 Şubat 1994, s.11.

⁽⁷²⁾ Tan,20 Şubat 1994,s.1.

⁽⁷³⁾ Hürriyet,23 Şubat 1994, s.22.

⁽⁷⁴⁾ Günaydın, 20 Şubat 1994,s.1.

⁽⁷⁵⁾ Bugün, 20 Şubat 1994, s.1.

Tayyip'in evi konusundaki tartışmalar, Tayyip Erdoğan belediye başkanı olduğunda da aynı kaçak yapılaşmanın veya gecekondulaşmanın devam edeceğini gündeme getirdi. Tayyip'in suçlu olduğunda ortak görüşe sahip yazarlara göre ⁽⁷⁶⁾ Tayyip'in belediye başkanı olması halinde bu kaçak yapılaşma devam edecektir. Erdoğan'ın; "Ben hesabımı Rabbime veririm" sözleri de en çok eleştiri konusu yapılan husustu.

Erdoğan'ın kendisine yönelik yapılan haberleri sert bir dille eleştirip "Eceli gelen köpek diye bir laf vardır. Onlar da Refah duvarına işediler" açıklamasını Hürriyet "Tayyip ağ, ağzını bozdu" olarak verdi ⁽⁷⁷⁾.

Türkiye Gazetesi Erdoğan'ın basını eleştiren açıklamalarına yer verdiği haberi "Erdoğan, basın olayları saptırıyor" başlığıyla duyurdu.

Milli Gazete'de yayınlanan bir yazıda RP ve Erdoğan'a yapılan suçlamalar "Bizans'ın ihyası için RP'ye saldırmak" olarak değerlendirildi ⁽⁷⁸⁾.

Vakit Gazetesi, Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde "Tayyip Erdoğan'ın kaçak yaptırdığı villalar" alt yazısıyla yayınlanan iki fotoğrafı alt alta yayınlayarak, iki fotoğraf arasında hiçbir benzerlik bulunmadığını, "Hangisi Doğru" başlığıyla verdiği haberde gazetelerin yanlı davrandıklarını savundu ⁽⁷⁹⁾.

Erdoğan'a yönelik eleştirilere karşılık Yörünge Dergisi de Zülfü Livaneli ile ilgili yazılar yayınladı. "Medya'nın Livaneli hakkındaki iddialar konusunda dut yemiş bülbül gibi olduğunu" söyleyen Yörünge, CHP Genel Sekreteri Ertuğrul Günay'ın "Livaneli'ye seçimdeki para kaynağını açıkla" şeklinde yaptığı çağrıya geniş yer verdi. Her sayısında Livaneli ile ilgili yayın yapan Yörünge, "Zülfü mü Dürüst, Hadi Sen de" başlıklı haberde, Livaneli'nin yolsuzluklarını açıkladı ⁽⁸⁰⁾.

⁽⁷⁶⁾ PEKŞEN, Yalçın, Hürriyet, 20 Şubat 1994 s.15; Mehmet Türker, Meydan, 22 Şubat 1994.

⁽⁷⁷⁾ Hürriyet, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽⁷⁸⁾ DEMİR, İlhan, "Bizimsin İhyası İçin RP'ye Saldırmak" Milli Gazete, 21 Şubat 1994, s.2.

⁽⁷⁹⁾ Vakit, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽⁸⁰⁾ Yörünge, 6-20 Mart, s.22, 6 Şubat, s.37, 20 Şubat, s.5.

İzlenim Dergisi, Tayyip Erdoğan hakkında iddiaların yoğun bir şekilde tartışıldığı bir dönemde, seçimden önceki sayısında "Takke Düştü, Zülfü Göründü" başlığıyla Zülfü Livaneli'yi kapak yaptı. Erdoğan için kullanılan "Vay Tayyip Ağa Vay" başlığını "Vay Zülfü Vay" şeklinde kullandı. Livaneli ile ilgili iddiaların açıklandığı yazılara geniş yer verildi ⁽⁸¹⁾.

Türkiye Gazetesi köşe yazarı Ayhan Songar, Tayyip Erdoğan'a yönelik eleştirilerin ciddiyetten uzak olduğunu, ancak meyve veren ağacın taşlanacağı görüşünü savundu ⁽⁸²⁾.

Erdoğan'ın; "Bu basın şahsiyetsizdir, şerefsizdir, kaleminden kan damlıyor. Benim de elimde basınla ilgili dosyalar var. Onların binaları yeşil alanlar üzerinde kaçak kurulmuş, gelirsek yıkacağımızdan korkuyorlar" açıklamasını Sabah "Tayyip Erdoğan sinirli" başlığıyla verirken ⁽⁸³⁾, Gazeteciler Cemiyeti de Erdoğan'ı kınadığını açıkladı. ⁽⁸⁴⁾

Meydan yazarı Rahmi Turan, Erdoğan'ın basına yönelik ağır suçlamaları için; "Uzun lafa, fazla yoruma gerek yok. Bu sözler, Refah Partisi adayı Tayyip Erdoğan'ın kişilik düzeyini gün gibi açığa çıkarıyor" yorumunu yaptı ⁽⁸⁵⁾.

Tayyip Erdoğan'ın villa-gecekondularıyla ilgili tartışmalar devam etti. Basında çıkan haberlere göre, Erdoğan'ın Sultanbeyli'de orman arazisi üzerine yaptırdığı evleri "RP İstanbul İl Başkanı" sıfatıyla partisi adına yaptırdığı iddiası ortaya atıldı ⁽⁸⁶⁾.

Esenyurt Belediye Başkanı Gürbüz Çapan'ın, Erdoğan'ın villalarıyla ilgili değerlendirmeleri basında; "Erdoğan, arazi mafyasının kendisidir" şeklinde yer aldı ⁽⁸⁷⁾.

⁽⁸¹⁾ İzlenim, 26 Mart 1994, s.6-13.

⁽⁸²⁾ Türkiye, 22 Şubat 1994, s.8.

⁽⁸³⁾ Sabah, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽⁸⁴⁾ Hürriyet, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽⁸⁵⁾ TURAN, Rahmi, "Kişi Sohbetinden Bellidir", Meydan, 23 Şubat 1994, s.2.

⁽⁸⁶⁾ Milliyet, Meydan, 11 Mart 1994, s.1.

⁽⁸⁷⁾ Milliyet, 5 Mart 1994, s.15.

Tayyip Erdoğan 27 Mart'ta hem adayı olduğu şehrin büyüklüğü, imkanları ve konumu hem de kişiliği ile basının gündeminde en fazla yer alan aday oldu.

Seçim kampanyası süresince Erdoğan sadece gazete haber ve köşe yazılarında yer almakla kalmadı, mizah köşelerine de konuk oldu. Milliyet'te Melih Aşık'ın köşesinde mizahi yazılar yazan Metin Çakmak adayları değerlendirdiği yazıda Erdoğan'ı şöyle tanımladı: "Çok çalışkan ve dinamik... 6 villakonduyu 2 ayda bitirebilir..." ⁽⁸⁸⁾.

Tayyip Erdoğan'dan sonra hakkında basında en çok haber çıkan bir başka aday da Ankara Belediye Başkan Adayı Melih Gökçek idi. Milliyet'in "2.refah dosyası Çiller'de" başlığıyla verdiği haberde Çiller'in dosyasına atıfta bulunularak, Gökçek'in Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü sırasında, demirbaş, ayakkabı ve oyuncak alımı ihalelerinde yolsuzluk yaptığı iddia edildi. Melih Gökçek iddiaları, asılsız ve SHP tarafından kasıtlı olarak üretildiğini belirterek reddetti. ⁽⁸⁹⁾.

Milliyet aynı konudaki haberi bir sonraki sayısında "Gökçek'in ayakkabı dosyası Bakan'da" başlığıyla yeniden verdi ⁽⁹⁰⁾. Sabah Gazetesi ise Ankara milletvekili ve Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Melih Gökçek hakkında Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü döneminde yaptığı usulsüz ayakkabı alımına ilişkin soruşturma açıldığını ve dokunulmazlığının kaldırılması için dosyanın Adalet Bakanlığı'na gönderildiğini yazdı ⁽⁹¹⁾. Aynı haberi Cumhuriyet Gazetesi "RP Ankara adayı Gökçek'e 6 soruşturma" şeklinde verdi ⁽⁹²⁾. Üç gün sonra Cumhuriyet Gazetesi bu sefer de Keçiören Belediyesi'nin Melih Gökçek ile ilgili Keçiören Kaymakamlığı'na yaptığı suç duyurusu haberini verdi ⁽⁹³⁾.

⁽⁸⁸⁾ Milliyet, Melih Aşık Köşesi, 16 Mart 1994, s.15.

⁽⁸⁹⁾ Milliyet, 22 Şubat 1994, s.1.

⁽⁹⁰⁾ Milliyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽⁹¹⁾ Sabah, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽⁹²⁾ Cumhuriyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽⁹³⁾ Cumhuriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

Sabah Gazetesi Ankara Belediye zabıtalılarının Melih Gökçek'in kendilerine yönelik suçlamalarını protesto yürüyüşleri haberini verdikten ⁽⁹⁴⁾ dört gün sonra Vakit Gazetesi; "RP Ankara adayı Melih Gökçek'ten müthiş iddia:Ankara Belediyesi'nde 20 trilyonluk yolsuzluk" başlığıyla adeta misilleme bir haber verdi ⁽⁹⁵⁾.

Ankara adayı Melih Gökçek ile ilgili "RP Ankara adayı Gökçek'e 6 soruşturma" başlığıyla çıkan Cumhuriyet'te haberde Başbakanlık Teftiş Kurulunun, Çillerin onayıyla Melih Gökçek hakkında yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle soruşturma başlattığı ifade edildi.

Milliyet Gazetesi, "Gökçek'in dokunulmazlığı kaldırılsın" başlığıyla verdiği haberde; Adalet Bakanlığı'nın Gökçek ile ilgili iddiaların mahkemeye yansımalarına karar verdiğini, dosyayı Gökçek'in dokunulmazlığının kaldırılması istemiyle Meclis'e gönderdiğini yazdı ⁽⁹⁶⁾.

Tayyip Erdoğan'ın villa-gecekondu ile ilgili yapılan her haber ve tartışmada gündeme gelen villanın bulunduğu Sultanbeyli ilçesi ve onun Belediye Başkanı Ali Nabi Koçak'tı. Başkan ve ilçesi tartışmanın odak noktasıydı. Milliyet; "İşte tartışılan ilçe:Sultanbeyli" başlığıyla verdiği tam sayfa araştırma haberde bölgeyi bütün yönleriyle ele aldı. Kaçak yapıları, sahte seçmen iddialarını ve nüfusunu inceledi ⁽⁹⁷⁾.

Milli Gazete'nin Yazı İşleri Müdürü Ekrem Kızıltaş bölge hakkında çıkan haber ve tartışmaları"Sultanbeyli Dosyası" adıyla dört gün süren bir yazı dizisinde tartıştı, iddialara cevap verdi ⁽⁹⁸⁾.

İki büyükşehir belediye başkan adaylarının dışındaki RP adayları ulusal basında fazla yer almadılar. Adam dövmekten geçmişte hüküm giydiği konusunda hakkında haberler çıkan İzmir Belediye Başkan Adayı Süleyman

⁽⁹⁴⁾ Sabah,2 Mart 1994, s.1.

⁽⁹⁵⁾ Vakit,6 Mart 1994,s.1.

⁽⁹⁶⁾ Milliyet,13 Mart 1994, s.1.

⁽⁹⁷⁾ Milliyet,25 Şubat 1994,s.5.

⁽⁹⁸⁾ Milli Gazete, 26 Şubat 1994,s.2.

Akdemir'in; "Kapalı yerlerde kesinlikle sigara içilmesini yasaklayacağız" açıklaması "RP adayı: Sigarayı yasaklayacağım" başlığıyla basında çıktı ⁽⁹⁹⁾.

Daha önce Aydınlık Gazetesi tarafından hakkında haber yayınlanan İstanbul Bahçelievler Belediye Başkanı Muzaffer Doğan ise "Tayyip'in yerinde olsam hakimi döverdim" ⁽¹⁰⁰⁾, "Benim gibi birine işçiler İslamı öğretemez" ⁽¹⁰¹⁾, "Zorla laik olamam, şeriatçıyım" ⁽¹⁰²⁾ şeklindeki farklı açıklamalarıyla basında haber konusu oldu.

Basında gündeme gelen diğer adaylardan Konya Belediye Başkanı Halil Ürün ile Erzurum Belediye Başkan Adayı Prof Erşan Gemalmaz, içkili yerlerin ve genelevlerin kapatılması konusunda yaptıkları açıklamalarla basında yer aldılar ⁽¹⁰³⁾.

RP'nin popüler isimlerinden Rize Adayı Şevki Yılmaz ise Almanya'da yaşayan ve orada ölen, basında kara ses olarak bilinen Cemalettin Kaplan'ın kurduğu İslam Devleti'nin Bakanı olduğu şeklindeki haberlerle gündeme geldi ⁽¹⁰⁴⁾.

DYP'li Orman Bakanı Hasan Ekinci Tayyip Erdoğan'ın suçlu olduğunu iddia ederken ⁽¹⁰⁵⁾ RP'li Sultanbeyli Belediye Başkanı Ali Nabi Koçak ise RP'ye yönelik iftiraların DYP'nin bir komplosu olduğunu ileri sürdü ⁽¹⁰⁶⁾.

RP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan ise Erdoğan'ın gecekondularla bir ilişkisi olmadığını asıl kabahatin Türk hukuk sistemindeki gayri menkul konusunda bir düzensizlikten kaynaklandığını ileri sürdü ⁽¹⁰⁷⁾.

⁽⁹⁹⁾ Milliyet, 17 Mart 1994, s.16.

⁽¹⁰⁰⁾ Cumhuriyet, 22 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁰¹⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁰²⁾ Cumhuriyet, 4 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁰³⁾ Tan, 7 Mart 1994, s.1, Günaydın 2 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁰⁴⁾ Aydınlık, 1 Mart 1994, s.1, Günaydın 2 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁰⁵⁾ Hürriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁰⁶⁾ Vakit, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁰⁷⁾ Sabah, 20 Şubat 1994, s.1.

Sabahattin Önkibar köşesinde Tayyip Erdoğan'a yönelik yapılan suçlamaların haksız olduğunu belirterek, olayı "Refah Partisine karşı bir kampanya" olarak değerlendirdi ⁽¹⁰⁸⁾.

Tayyip Erdoğan'a yönelik eleştiri ve haberleri sert bir dille eleştiren Erbakan, partisine yapılan saldırıları "seviyesiz" olarak değerlendirdi. Erbakan yapılan saldırıların nedenini ise şöyle açıkladı: "Partimizin bu gelişmesi karşısında yapacak başka bir şey bulamadıkları için seviyesizce gerçek dışı yalan ve iftiralarla medet ummaya kalkışanlar hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Çünkü halkımız herşeyi biliyor. Son çırpınışlar ibret alınacak bir olaydır. Tüm Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'da da RP en büyük partidir." ⁽¹⁰⁹⁾.

Erdoğan'a yönelik tartışmalar sonunda Erdoğan'ın adaylıktan çekilip çekilmeyeceği noktasına geldi. Başta Erbakan olmak üzere RP'nin bir kısım üst düzey yöneticileri Erdoğan'ın kesinlikle adaylıktan çekilmeyeceğini deklare etmek durumunda kaldılar ⁽¹¹⁰⁾.

Kendisine yapılan eleştirilere sert bir dille karşılık veren Erdoğan'ın tepkisini basın, "Tayyip ağa ağzını bozdu" şeklinde verdi ⁽¹¹¹⁾.

Vakit gazetesi basın organlarının Erdoğan'a yönelik eleştiri ve haberlerine "İşte medyadaki paniğin resmi" başlığıyla "Hürriyet Gazetesi'nin gecekondur arsasına diktiği kaçak Medya Plaza'nın fotoğrafları" "bunlar gecekondur değil, Hürriyet'in gündüz kondusu" altbaşlığı ile verdi ⁽¹¹²⁾. Türkiye Gazetesi "Villalar bizim" başlığıyla verdiği haberde villaların gerçek sahiplerinin fotoğraflarını yayınladı ⁽¹¹³⁾.

⁽¹⁰⁸⁾ Türkiye, 19 Şubat 1994, s.18.

⁽¹⁰⁹⁾ Türkiye, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽¹¹⁰⁾ Cumhuriyet, 20 Şubat 1994, s.12.

⁽¹¹¹⁾ Hürriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽¹¹²⁾ Vakit, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽¹¹³⁾ Türkiye, 22 Şubat 1994, s.1.

Cengiz Çandar ise Erdoğan'a yönelik eleştirilerin asıl nedeninin Erdoğan'ın dürüst olup olmadığı değil, islamın bir tehlike teşkil edip etmediğidir. Refah partisine karşı yürütülen kampanyanın nedeni RP'nin islami kimliğidir ⁽¹¹⁴⁾.

2. Yeni Bir Seçim Sistemi Tartışması

Merkez sağdaki iki partinin her geçen gün kan kaybetmeleri, parti sayısında enflasyon meydana gelmesi ve radikal söylemleri seslendirdiği iddia edilen RP'nin güçlenmesi sonucu meydana gelen tıkanıklığın aşılması için ister istemez yeni seçim sistemi arayışlarını gündeme getirmiştir.

İlk kez Güneri Civaoglu'nun Sabah Gazetesi'ndeki köşesinde gündeme getirdiği, 1958'den buyana Fransa'da uygulanan iki turlu seçim sistemine göre; birinci turda 50 artı 1 oy alan aday seçilmektedir. Bu olmadığı takdirde yüzde 12.5'un üzerinde oy alan partiler, bir hafta sonra yapılacak ikinci tura katılmaya hak kazanırlar. İkinci turda kazanma şansı olmayan partiler, ilk turu aşmış bile olsalar kendilerine en yakın ve en şanslı partiler lehine çekilebilmektedirler. İki turlu seçim sistemi, birinci turda en çok oy alan iki partinin ikinci turda yarışması esasına dayanmaktadır.

Partilerin seçim öncesinde kendi aralarında birleşmemeleri böyle bir seçim sistemiyle seçmenin merkez partileri sandıkta birleştirmesi sonucunu getirmesi beklenmiştir. Bununla siyasal istikrarsızlığın ortadan kalkacağı, Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlara çözüm getirebileceği ileri sürülmüştür.

Sol partiler, ikinci tura merkez sağ partilerin kalma ihtimalinin yüksek olduğunu, bu yüzden iki turlu seçim sisteminin büyük sağ partiler için dikensiz gül bahçesi olacağını söylediler. Başlangıçta Murat Karayalçın, iki turlu seçim sistemi için de baraj önerdi. Daha sonra gittikçe küçülen SHP açısından böyle bir modelin son derece riskli olduğu görülünce, dar bölge iki turlu seçim sistemi SHP'liler tarafından da antidemokratik ilan edildi.

⁽¹¹⁴⁾ Sabah, 20 Şubat 1994, s.1.

Mesut Yılmaz, bu seçim sisteminin yürürlükteki seçim sisteminden farklı bir sonuç doğurmayacağını söyledi.

Tansu Çiller'in talimatıyla başlayan seçim yasasında değişiklik çalışmalarının 27 Mart Yerel Seçimleri'ne yetiştirilmesi bekleniyordu. Medyadaki haberlere göre yeni seçim yasası, 27 Mart Yerel Seçimleri'ne yetişecekti. Çiller, bu yeni modeli RP'nin önünü kesecek bir sistem olarak görüyordu.

Doğal olarak bu yeni seçim modeline küçük ve barajı aşma sansı zayıf olan partiler antidemokratik bularak karşı çıktılar. RP'liler de bu modeli antidemokratik olarak değerlendirdiler. RP'liler böyle bir seçim sisteminde ikinci turda merkez sağdan bir partiyle yarışmak durumunda kalmaması halinde, seçmenin RP yerine diğer sağ partilerden birini destekleyeceklerinden kaygı duymuşlardır.

27 Mart Yerel Seçimleri öncesinde yoğun bir şekilde tartışma konusu olan iki türlü seçim sistemi için Anayasa değişikliği gerektiği, bunun da mevcut Meclis tabolosuyla mümkün olmadığı savı her kesimin üzerinde birleştiği genel bir görüştü. Seçim yasasının yaz boz tahtası gibi sık sık değiştirilmiş olması da yasanın keyfi olarak parti menfaatleri gözetilerek değiştirildiği yönünde bir kanaat hakim olduğu için siyasal partilerin büyük bir bölümü bu tür bir değişikliğe sıcak bakmamışlardır.

Şüphesiz gerçek demokrasinin yerleşmesinin ilk ve vazgeçilmez şartı adaletli bir seçim sistemidir. Halkın iradesinin özgürce ve eşit bir şekilde yansıtılmadığı bir seçim sistemi halkı temsil etmekten uzak olacaktır. Demokrasisi sık sık askeri ihtilallerle kesintiye uğrayan Türkiye her ihtilalden sonra her şeyi silbaştan ele almak durumunda kalmıştır. Askeri bir Anayasa olan 1982 Anayasası bugün demokratik bir toplumun oluşmasında en büyük engeli oluşturmuştur. İhtilalden sonra demokratik düzene geçilir geçilmez sivillerden beklenen ilk iş bu antidemokratik Anayasayı yeniden düzenlemeleri olmuştur. Ancak sivillerin de gerçek demokrasiyi yerleştirme konusunda samimi olmamaları bu beklentiyi boşa çıkarmıştır. Hatta Anayasayı ve kanunları

değiştirme azmi gösteren her sivil grup veya oluşum sadece kendi grup veya parti çıkarlarını ön planda tutmuşlardır.

Bu yüzden ne demokratik bir seçim sistemi ne de diğer demokratik kurumlar bir türlü oluşmamıştır. Seçim barajları bunun en somut örneğidir. Yerel seçimlerde yüzde 20 oy alan bir aday seçimi kazanmaktadır. Genel seçimlerde ise yüzde 10'un altında kalan partiler safdışı bırakılmaktadır. Böylece barajı aşamadığı için temsil edilemeyen yüzde 20'lik bir seçmen kitlesi bir tür cezalandırılmış olmaktadır. Oysa bir seçim sisteminde adalet; bütün düşünce sahiplerinin örgütlenme ve seçime katılmaları değil, kazanan ile kaybedenin hesaplanmasında kullanılan formülün hakça olmasıdır.

B-REJİM - SİSTEM TARTIŞMASI VE

RP'NİN KAZANMASI HALİNDE DOĞACAK SORUNLAR

27 Mart seçim kampanyasıyla başlayan en hararetli tartışma konularından biri, sistemin tıkanıp tıkanmadığı, çürüyüp çürümediği noktasında gerçekleşmiştir. Küçük partiler bir yana, seçim çalışmaları boyunca, diğer partilerin hep bir ağızdan RP'ye endeksli bir seçim propagandası benimsemeleri kamuoyu önünde RP'nin diğer partilerden farklı, bir parti olduğu imajını doğurmuştur.

DYP, ANAP ve SHP'nin seçim propagandaları süresince mevcut siyasal rejimi savunmaları, kamuoyu tarafından mevcut tıkanmış mekanizmayı ve yönetim anlayışını savundukları şeklinde algılanmıştır. RP ise diğer partilerin bu söylemini iyi tespit edip mevcut sistemden farklı, alternatif bir sistem getireceğini ileri sürerek propaganda yapmıştır.

Daha önceki seçimlerde olduğu gibi, 27 Mart'ta da RP'nin en önemli seçim malzemelerinden biri; diğer partilerin birbirinden farklı olmadığı, hepsinin savunduğu yönetim modelinin aynı olduğu, savundukları sistemin ise tıkanmış ve sorunlara çözüm üretemeyen bir sistem olduğu şeklinde olmuştur.

Kamuoyu bu önermeden hareketle ve propagandanın etkisiyle, kaos içindeki mevcut sistemin sorumluları olarak, devleti yönetmiş siyasal partileri görmüştür. Basın her ne kadar partilerin programlarını açmaya çalıştı ise de kamuoyu seçim kampanyalarının telaşı ve topluma hakim siyasal kültürün sonucu olarak, seçim tartışmalarına yüzeysel ve propaganda düzeyinde katılmayı tercih etmiştir. Bu nedenle daha önce ülkeyi yönetmiş siyasal partilerin, mevcut sorunlara çözüm getiremeyeceği tezine inanmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, farklı bir düzen getirme vaadinde bulunan RP'ye olan ilgi ise artmıştır.

Medyadaki RP'yi açmaya ve anlatmaya çalışan bütün tartışmalara rağmen, kamuoyu yoklamaları RP adaylarının şanslı olduğunu gösteren sonuçlar vermiştir.

RP'nin yükselmesi karşısında ileri sürülen bir teze göre RP'nin denenmesinde yarar vardır. Böylece RP'nin kısa sürede ne olduğu anlaşılacak ve RP'nin bir ütopoyu savunduğu ortaya çıkacaktır. Kimilerine göre de demokrasinin selameti için RP'nin yasal zeminde varlık göstermesinde hatta yönetime gelmesinde yarar vardır. Çünkü RP'nin sistem dışına itilmesi ve tabanının dışlanması, RP'nin illegal ve radikal bir yapıya dönüşmesine neden olabilir.

Oysa yönetime gelen ve nimetten pay sahibi olacak bir RP'nin daha fazla ehlileşme, sisteme uyum gösterme, hatta kendisine umacı gibi bakanlarla uzlaşması ortamı bile doğabilir. Bu yüzden demokrasinin geleceği yönünden RP'nin seçimleri kazanmasından, kaygı duyulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Hatta RP'nin yönetime gelmesiyle diğer partilerden bir farkı kalmayacağı; yolsuzluk ve suistimallere bulaşacağı, adil düzenin bir aldatmaca olduğunun ortaya çıkacağı iddia edilmiştir.

Bunlara rağmen seçmen, toplumsal sorumluluk ve bilincin gereği olarak umut vadetmeyen, çözüm üretmeyen siyasal oluşumlar yerine umut kapısı olarak gördüğü siyasal kadro ve hareketlere yönelmiştir. Kimi yazar ve

düşünürler ise diğer siyasal partileri eleştirmekle beraber, seçmenin RP'ye yönelimini "denize düşen yılanı sarılır" şeklinde açıkladılar.

2.DEP Milletvekillerinin, Parlamento Üyeliklerinin Düşmesi

27 Mart 1994 Yerel seçimleri öncesinde siyasal gündemin ağırlıklı konularından biri Demokrasi Partisi ve PKK ile ilgili haberler olmuştur. Medya DEP milletvekilleri ile PKK örgütü arasında bağlar olduğunu ileri sürdüğü için haberlerini de aynı başlık altında vermiştir.

DEP'i siyasal gündemin ilk sıralarına çıkaran olaylar 12 Şubat 1994 tarihinde PKK teröristlerinin Tuzla tren istasyonuna bomba koyması ve patlaması sonucu beş yedek subay öğrencinin ölümü ile başlamıştır. Sabah Gazetesi bu olayı 13 Şubat'ta "Allahsız bunlar" başlığı ile duyururken, Milliyet "Caniler Aranızda " diyordu. Aynı günlerde DEP'in yerel seçimleri boykot edeceği söylentileri yayılmaya başladı. 15 Şubat'ta Hürriyet, DEP'in boykot kararını "Apo'dan DEP'e emir: Seçimleri boykot et" başlığı ile DEP-PKK ilişkisini işledi. 17 Şubat tarihli Sabah Gazetesi ise, daha sonraki siyasal gelişmeleri etkileyecek haberi duyurdu. Bu habere göre DEP Genel Başkanı Hatip Dicle, PKK'lı teröristlerin tuzla katliamını "PKK'nın Tuzla saldırısı normal" biçiminde ifade ettiğini duyurdu. Çok büyük tepkilere yol açan bu açıklamanın ardından, İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, "Hatip Dicle vatan hainidir" suçlamasını ⁽¹¹⁵⁾ yaptı ⁽¹¹⁶⁾.

DEP'in yerel seçimleri boykot kararı alması ve Hatip Dicle'nin açıklaması, ortamın gerginleşmesine yol açtı ve Meclis'teki bazı DEP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gündeme geldi ⁽¹¹⁷⁾. 2 Mart'ta dokunulmazlıklar kaldırıldı ⁽¹¹⁸⁾ ve bu milletvekilleri Meclis çıkışında Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından gözaltına alındılar. Batılı ülkelerin tepkisine yol açan bu olay uzun süre gündemde kaldı.

⁽¹¹⁵⁾ BİNARK, a.g.e., s.113.

⁽¹¹⁶⁾ Hürriyet, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽¹¹⁷⁾ Türkiye, 28 Şubat 1994, s.1.

⁽¹¹⁸⁾ Sabah, Hürriyet, Milliyet, 3 Mart 1994, s.1.

Bazı köşe yazarlarına göre DEP üzerinde baskı kurmak onun seçime girmesini engellemeye çalışmak, kürt sorununun uluslararası platforma kaymasına daha çok hizmet edecekti. Bu yüzden DEP'in seçime girmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktı.

27 Mart Yerel seçim sonuçlarını doğrudan etkileyen en önemli gündem maddelerinden biri şüphesiz DEP milletvekillerinin bir bölümünün yurtdışına kaçmaları bir bölümünün de gözaltına alınması oldu. Bağlantıları ne olursa olsun veya kime destek veriyor olurlarsa olsunlar son tahlilde bu insanlar yine de Güneydoğulu seçmenin gözünde kendi milletvekilleri idi.

Doğal olarak bu olaydan en çok etkilenen kesim Güneydoğulu seçmen kitlesi olmuştur. Milletvekillerine yapılan uygulamanın nedeninin bölge seçmenine yeterince anlatılamamış olması, seçmenin sandık başındaki tercihini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Yazılı basının bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik nedeniyle yeterince izlenememesi bölge halkının olayı bütün boyutlarıyla sağlıklı algılamasının önündeki en büyük engel olmuştur. Bu yüzden bölge halkı kaba hatlarıyla olayı, iktidar partilerinin kendi temsilcilerini haksızca Meclis'ten atmaları şeklinde anladı. Doğal olarak bu durum sandığa yansıdı. Bölgenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı ve siyasal karışıklık da seçmenin, iktidar partilerine karşı tepkide bulunması ayrı bir nedendi. İktidara geldiğinden bu yana geçen süre içinde "DYP-SHP" koalisyon hükümetlerinin bölge halkını kucaklayan ve güven veren politikalar geliştirememeleri seçmenin tutumunu RP lehine dönüştürmüştür.

Bölge sorunları her geçen gün artmasına rağmen, bugüne kadar somut çözümler getirilememesi bölge halkının 1991 genel seçimlerinde oy verdiği SHP'nin de bölge milletvekillerini bünyesinde barındıramaması gibi gelişmeler, bölge halkını umutsuzluğa ve düş kırıklığına itmiştir.

Ülke genelinde yaşanan güven bunalımı, bölgenin yapısı itibarıyla Güneydoğu'da birkaç kat daha fazladır. Doğal olarak bölgenin içinde bulunduğu bu atmosfer 27 Mart yerel seçimlerini doğrudan etkilemiştir. Bu durum iktidar

partileriyle birlikte sönük bir muhalefet kimliği içinde olan ve bölgeye umut vadetmeyen ANAP'a da şans vermemiştir. Bölge halkı 4. Büyük Olağan Kongre'de Güneydoğu sorunu ile ilgili olumlu mesajlar veren ve ırkçılığı reddeden anlayışından dolayı seçim öncesinde açıkça RP'ye yönelme eğilimi içine girmiştir.

3. Laik-Antilaik Çatışması

Demokrasinin üzerine kurulduğu temel dinamiklerden biri karşılıklı saygı ve hoşgördür. Demokratik kültür karşılıklı saygıya dayanır. Saygı görmek için saygı göstermesini bilmek gerekir. Türkiye'nin toplumsal dokusu çok farklı sosyal gruplardan, cemaatlerden oluşmaktadır. Pek çok etnik grup bulunmaktadır. Bugüne kadar farklı anlayış ve yaşam biçimlerine sahip bu grupların birarada uygarca yaşayabilmesi hoşgörü ve saygı üzerine bina edilmiş bir ilişki sayesinde olmuştur. Aksi tutum ve davranışlar, yaşanan tarihsel deneyimlere bakıldığında sadece kargaşa ve çatışma getirdiği görülmektedir.

Bugüne kadar birbiriyle asgari müşterekler etrafında kardeşçe yaşamasını bilmiş grupların farklılıkları, 27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde politik bir çıkar malzemesi olarak kullanılmaya çalışılmıştır. İnsanların farklı dünya görüşlerine sahip olmaları çatışmalarını gerektirmemesine rağmen, seçim kaygısıyla meydana getirilen yapay gerginlikle politik kazanç sağlama yoluna gidilmiştir.

Seçim kampanyaları savaş muhabiri edasıyla izlenip aktarılmıştır. Bu yolla halkta gerginlik meydana getirilmiştir. Refah partisinin Tunceli'de alevi aday göstermek istemesi tartışmaların dozajını daha da artırdı ⁽¹¹⁹⁾.

Alevi oyların yoğunlaştığı SHP, RP'nin bu manevrası üzerine iyice telaşlandı. Karayalçın, laik-antilaik çatışmanın varlığını resmi bir ağız olarak

⁽¹¹⁹⁾ Milliyet, Hürriyet, 19 Şubat 1994, s.1.

ilan etti. Bir kısım çevreler, tartışmayı alevilerin rejimin muhafızı oldukları gibi son derece tehlikeli bir noktaya çektiler.

Rejim ve laikliğin korunması gündeme geldiğinde, doğal olarak askerlerin bu konudaki tavrının ne olacağı önem arz etmiştir. Laiklik karşıtlarının yönetimi ele geçirecek kadar güçlenmeleri durumunda ordu rejimin selameti için ihtilal yapar mı, sorusuna Ruşen çakar; "RP İstanbul'u alırsa, Türkiye'de darbe olabilir.Ama tank sesiyle değil de topuk sesiyle uyanırız." yorumunu yaptı ⁽¹²⁰⁾.

Laik-antilaik çatışması sanki devlet yandaşlarıyla devlet düşmanları arasındaki bir çatıymaymış gibi takdim edildi. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel;"Halk, laik devlete sahip çıkar" başlığıyla şu mesajı verdi:" Seçimi Türkiye göğsünü gere gere yapıyor... Yani Türk vatandaşı laik, demokratik hukuk devletine sahip çıkacak, bundan kimsenin şüphesi olmasın..." ⁽¹²¹⁾.

Mümtaz Soysal ise bu cepheleşmenin yanlış olduğunu, cepheleşmenin sorunların gerçek çözümlerini bulmada engel teşkil ettiğini yazdı ⁽¹²²⁾.

Ülkenin içinde bulunduğu şartlar itibarıyla barışa, kardeşliğe, saygı ve hoşgörüye en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde oy avcılığı uğruna gerginlik yaratılmıştır.

Laik-antilaik çatışmasının basındaki dozajı iyice artmaya başlayınca Vakit Gazetesi başyazarı Abdurrahman Dilipak "laik cephe İslam düşmanlığında birleşti. Ya Müslümanlar?" başlıklı köşe yazısında müslümanların ayrıntılara dayanan bütün iç çekişmeleri bırakıp, "sadece siyasal hayatta değil, sosyal, ekonomik, kültürel hayatta da "cem olma"nın tam zamanıdır, saflarımızı sık ve doğru tutmanın tam zamanı" diyerek müslümanlara çağrıda bulundu ⁽¹²³⁾.

Prof. Toktamış Ateş Cumhuriyetteki köşesinde laikleri Refah Partisi konusunda şöyle uyardı: "Türkiyedeki laik güçler çok dikkatli olmak zorundadır.

⁽¹²⁰⁾ Pazar Postası, 12 Şubat 1994, s.7.

⁽¹²¹⁾ ERGİN, Sedat, Hürriyet, 14 Şubat 1994, s.22.

⁽¹²²⁾ Hürriyet,25 Şubat 1994, s.9.

⁽¹²³⁾ Vakit 19 Şubat 1994, s.1.

Refahtaki yenilikçilere bakarak, değerlendirme yapmamalıdır. Solu siliyoruz diye bayram eden kimi laikler, neyin önünü açtıklarını görmek zorundadır." ⁽¹²⁴⁾.

Laiklik ilkesinin Anayasa kapsamına alınmasının 57. Yıldönümü nedeniyle SHP Ankara il örgütüncü düzenlenen Anıtkabir ziyareti ve yurdun çeşitli yerlerinde yapılan kutlamaları Sabah Gazetisi "Laiklik Günü Kutlandı" şeklinde verdi.Haberde yürüyüşe katılan Ankara Belediye Başkan Adayı Korel Göymen'in şu sözlerine yer verildi; "Kurtuluş Savaşı simgesi Ankara'yı laik olmayan ellere teslim etmemekte kararlıyız" ⁽¹²⁵⁾.

Karayalçın'ın, "laiklik silahını sonuna kadar kullanmaya mecburuz.Bizi Bunu kullanmaya mecbur edenler utansın" şeklindeki beyanatını "Karayalçın Vakit'e Konuştu: Elimizdeki tek koz Laiklik" başlığı ile veren Vakit, Karayalçın'ın; "Bundan 60 yıl önce laikliğin tartışılacağını kimse aklından bile geçiremezdi. Atatürk bu günleri görse kahrolurdu" sözlerine yer verdi.

Refah Partisi'nin "laik parti" görüntüsü vermeye çalışarak, kamuoyunu yanılttığını ileri süren kadın örgütleri, RP'nin Atatürk ilkelerine yaklaşımının sahte olduğuna dikket çektiler ve dini siyasete alet edenlere prim verilmemesi çağrısında bulundular ⁽¹²⁶⁾.

RP'nin Sivas'ta yaptığı miting toplantısı "Laiklere meydan okuma" olarak değerlendirildi ⁽¹²⁷⁾.

Sedat Ergin;"Kim gerçek laik, kim değil" başlıklı yazısında Refah'ın laiklik karşıtı tavrıyla kendi içinde tutarlılık arzettiğini, ancak laik geçinenlerin, işlerine geldiklerinde laik, işlerine gelmediklerinde ise laiklik karşıtı gruplarla (Partilerin tarikatlarla olan ilişkileri) işbirliğine girişerek çifte standart sergilediklerini, ağır bir şekilde eleştirdi. Laik-Antilaik mücadelesinde laikleri tutarsız buldu ⁽¹²⁸⁾. (Hürriyet,28 Şubat 1994).

⁽¹²⁴⁾ ATEŞ, Toktamış, "laiklik ve Refah, Cumhuriyet, 5 Şubat 1994, s.10.

⁽¹²⁵⁾ Sabah, 6 Şubat 1994, s.1.

⁽¹²⁶⁾ Cumhuriyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽¹²⁷⁾ Hürriyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽¹²⁸⁾ Hürriyet, 28 Şubat 1994, s.22.

3. Taksim'deki "Ata'ya Saygı Mitingi"

Başbakan Tansu Çiller öncülüğünde İstanbul Taksim Meydanı'nda "Ata'ya Saygı Mitingi" organizasyonunun yapılması seçim gündemini kızıştırdı. Çiller'in RP ve DEP'i bir değerlendirerek, her iki partinin mitinge katılamayacaklarını ilan etmesi RP çevrelerinde büyük tepkilere yol açtı.

Fehmi Kuru Tansu Çiller'in iki partiyi dışlaması olayını; "Hesap, eğer başarılı olma ihtimali hala devam edecek olursa, DEP'in başına gelenin RP için de söz konusu olması üzerine oturuyor" şeklinde değerlendirdi ⁽¹²⁹⁾.

Erbakan, Tansu Çiller'in miting organizasyonunu bir Cezayir denemesi olarak niteledi ve şu yorumu yaptı: "Demokrasiyi ortadan kaldırmak için bir deneme yapılıyor. Bu, fosilleşmiş bir azınlığın tamtam sesidir. Bu bir bölücülük, düşmanlık ve istismar mitingidir." ⁽¹³⁰⁾.

BBP'ye yakınlığıyla bilinen Yeni Hafta Gazetesi Mitingi laiklerle antilaiklerin "Saflarının Netleşmesi" şeklinde değerlendirdi. Mitinge katılan DYP ve MHP'nin SHP'den bir farkı kalmadığını ileri sürdü ⁽¹³¹⁾.

Mitingi iptal ettirmek isteyen RP yasal yollardan mitingi iptal etiremeyince, başta İstanbul olmak üzere kamuoyuna mitingi "Boykot" çağrısında bulundu. Tayyip Erdoğan Çiller'in mitingle ilgili tutumu konusunda; "Tansu hanım, Başbakanlık makamını kullanarak bölücülük yapıyor. Bunlar Atatürkçü olamaz" ⁽¹³²⁾.

Refah Partisi Çiller'in RP ile ilgili açıklamaları üzerine, Çiller hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmayı kararlaştırdı. RP, Çiller'in açıklama ve eylemlerini, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü

⁽¹²⁹⁾ Fehmi Kuru, "Gitmek mi Zor, Kalmak mı?", İzlenim, 12 Mart 1994, s.14.

⁽¹³⁰⁾ Zaman, Sabah, Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽¹³¹⁾ Yeni Hafta, 7 Mart 1994, s.1.

⁽¹³²⁾ Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

bozacak nitelikte olduğunu ileri sürdü. Çiller hakkında gensoru verilmesini benimsedi ⁽¹³³⁾.

Başbakan Tansu Çiller'in öncülüğünde seçimlere bir ay kala 28 Şubat'ta Taksim Meydanı'nda yapılan "Ata'ya Saygı Mitingi"yle toplumdaki elektrikli hava daha da gerginleştirdi. Hükümet olarak resmi ideolojiyi temsil eden Çiller'in RP ve DEP'i açıkça dışlaması dolaylı olarak iki parti tabanının da dışlanması anlamına geldi.

4-Hasan Mezarıcı Olayı

27 Mart Yerel Seçimleri'nde Tayyip Erdoğan'ın kaçak gecekonduvillasından sonra en çok tartışılan konu Hasan Mezarıcı idi. Hatta Tayyip Erdoğan'dan daha fazla gündemi işgal ettiği söylenebilir. Hasan Mezarıcı ile ilgili tartışmalar, Hasan Mezarıcı ile birlikte bir grup milletvekilinin; Atatürk'e İzmir'de suikast düzenlemek istedikleri gerekçesiyle İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak, idam edildikleri öne sürülen milletvekili ve subayların itibarlarının iadesi için Meclis Araştırması açılması talep etmeleriyle başladı ⁽¹³⁴⁾ (EK-2).

Basın konuya büyük ilgi gösterdi ve Hasan Mezarıcı'nın bu girişimini şu başlıklarla değerlendirdi:

Meclis'te Atatürk'e karşı ittifak ⁽¹³⁵⁾ Mezarıcı yine sahnede ⁽¹³⁶⁾ İzmir Suikastı Yine Mecliste ⁽¹³⁷⁾ Meclis'te Pis İttifak ⁽¹³⁸⁾ Mezarıcıyı Özel Harpçiler Yönlendirdi ⁽¹³⁹⁾.

Bu arada Meclis Anayasa-Adalet Komisyonu "Atatürk'e hakaret gerekçesiyle Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasını kabul etti ⁽¹⁴⁰⁾.

⁽¹³³⁾ Sabah, Şubat 1994, s.1.

⁽¹³⁴⁾ Sabah, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽¹³⁵⁾ Hürriyet, 24 Şubat, s.1.

⁽¹³⁶⁾ Sabah, 24 Şubat, s.1.

⁽¹³⁷⁾ Zaman, 24 Şubat, s.1.

⁽¹³⁸⁾ Milliyet, 24 Şubat, s.1.

⁽¹³⁹⁾ Aydınlık, 27 Şubat, s.1.

⁽¹⁴⁰⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.1.

Mezarcı'nın Meclis'te yaptığı bir basın toplantısında "Selanik'li bir veled-i zina benim atam olamaz" ⁽¹⁴¹⁾ demesiyle zaten sıcak olan gündem iyice hareketlendi. Basın olaya şiddetle tepki verdiğini haberlerdeki şu başlıklarla gösterdi:

Meclis önergeyi reddetti (Milliyet 25 Şubat), "Pis" ittifaka sert tepki (Milliyet, 25 Şubat), Alçaklar (Meydan, 25 Şubat), İşte bu adam anamıza küfretti (Günaydın, 25 Şubat), Bu adam ajan provakatör (Hürriyet, 25 Şubat), Mezarcı'ya büyük tepki (Tercüman, 26 Şubat), RP'ye öfke (Sabah, 26 Şubat), Manyağa halk öfkesi (Hürriyet, 26 Şubat), Tüm yurttta öfke seli (Milliyet, 26 Şubat), Meclis'ten kaçtı (Günaydın, 26 Şubat), Mezarcı'ya sert tepki (Türkiye, 26 Şubat), Atam senin izindeyiz (Cumhuriyet, 26 Şubat), RP: Mezarcı'yı tasvip etmiyoruz (Zaman, 27 Şubat), Bu manyağın geçmişi kirli (Hürriyet, 27 Şubat), Atatürk olmasaydı din elden giderdi (Günaydın, 27 Şubat), Hasan Mezarcı 13 yaşındaki bir kızı evine kapatmış (Meydan, 27 Şubat), Ata için tüm Ulus ayakta (Cumhuriyet, 27 Şubat), Cumhuriyeti kimse değiştiremez (Cumhuriyet, 27 Şubat), İşte milletin sesi (Milliyet, 27 Şubat), Bir manyağın anatomisi (Hürriyet, 28 Şubat), Yaşasın Cumhuriyet (Milliyet, 28 Şubat), Ata için Taksim'e (Sabah, 28 Şubat), Mezarcı'ya tepki büyüyor (Milliyet 1 Mart), Önerge kelle götürüyor (Zaman, 1 Mart), Mezarcı'nın 10 yıl hapsi istenecek (Sabah, 1 Mart), Mezarcılar cehenneme (Meydan, 2 Mart), Mezarcı gözaltına alındı (Sabah, 4 Mart), Mezarcı ile Sadak tamam (Hürriyet, 4 Mart), Mezarcı söylediklerini inkara başladı (Meydan, 5 Mart), Meclis'te DGM gölgesi (Milli Gazete, 5 Mart), Mezarcı: Komplonun hedefi Refah (Vakit, 6 Mart), Konuş Mezarcı sana herşey mübah (Günaydın, 6 Mart), Mezarcı: Atatürk'e hakaret etmedim (Türkiye, 6 Mart), RP kan kaybediyor (Meydan, 9 Mart).

Tartışmaya büyük ilgi gösteren köşe yazılarından bazıları olayı şu başlıklarla değerlendirdiler:

Hainler (Aydınlık, Ali Gümüş, 25 Şubat), Reziller (Meydan, Fahir Armaoğlu, 25 Şubat), Alçak değil çukur (Sabah, Güneri Cıvaoğlu, 26 Şubat),

⁽¹⁴¹⁾ Hürriyet, 24 Şubat 1994, s.1.

Darbeye yokum (Hürriyet, Neşe Düzel, 26 Şubat), Ajan ve provakatör (Günaydın, Süleyman Yağız, 26 Şubat), Sinirlenmeyin 27 Mart'ı bekleyin (Hürriyet, Kurthan Fişek, 26 Şubat), Kışkırtıcı Ajan (Sabah, Güngör Mengi, 27 Şubat), Atatürk ve İslamla barışık olmalı (Sabah, Cengiz Çandar, 27 Şubat), Yalan bunların sermayesidir (Hürriyet, Oktay Ekşi, 27 Şubat), Ya Atatürk ya Refah (Günaydın, Nalan Kayhan, 27 Şubat), Atatürk'ün size ihtiyacı yok (Meydan, Ender Arol, 27 Şubat), Mezarıcı'ya endekslenen demokrasi (Hürriyet, Kurthan Fişek, 28 Şubat), Mezarıcı Cennete yol döşüyor (Sabah, Ahmet Tan, 28 Şubat), Sarı Zeybek (Cumhuriyet, Mustafa Ekmekçi, 1 Mart), Boşuna gayretin Mezarıcı! (Milliyet, Oktay Akbal, 1 Mart), Barışa dinamit atan iki deli (Hürriyet, Tufan Türenç, 1 Mart), Sağolasın sapık (Hürriyet, Emin Çölaşan, 1 Mart), Mezarıcı'nın zarar verdikleri (Günaydın, Şakir Süter, 1 Mart), Yaşa be Mezarıcı (Meydan, Rahmi Turan, 2 Mart), Yılğınliğa gerek yok (Cumhuriyet, Yalçın Çetinkaya, 2 Mart), Şeriatın terörü, sayıların dili (Cumhuriyet, İlhan Selçuk, 3 Mart), Mezarıcı Cim karnında bir noktadır (Cumhuriyet, İlhan Selçuk, 3 Mart), Mezarıcı denizde damla (Hürriyet, Bekir Coşkun, 5 Mart), Bu ne biçim gazetecilik (Zaman, İlhan Murad, 6 Mart), Kaz Mezarıcı, derin kaz (Vakit, Yaşar Kaplan, 7 Mart).

Gelişmeler üzerine ayrı ayrı zamanlarda 8 RP'li milletvekili ⁽¹⁴²⁾, DEP'li milletvekilleri, ⁽¹⁴³⁾ DYP'li Abdülmelik Fırat ⁽¹⁴⁴⁾ önergeden imzalarını geri çektiler. Abdülmelik Fırat önergeden imzasını çektiği tarihte partisinden de istifa etti. Önergeyi bir müddet BBP'li Ökkeş Şendiller savundu ⁽¹⁴⁵⁾.

Genelkurmay ve Cumhurbaşkanı konu ile ilgili ayrı ayrı birer açıklama yaptılar. Genelkurmay sapık düşünceleri muhatap almadıklarını ⁽¹⁴⁶⁾ belirtirken, Cumhurbaşkanı Demirel söylenenlerin yanlışlığını belirterek sert tepki gösterdi ⁽¹⁴⁷⁾.

⁽¹⁴²⁾ Tercüman, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁴³⁾ Sabah, 27 Şubat, s.1.

⁽¹⁴⁴⁾ Hürriyet, 1 Mart, s.1.

⁽¹⁴⁵⁾ Cumhuriyet, 26 Şubat, s.1.

⁽¹⁴⁶⁾ Milliyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁴⁷⁾ Milliyet 26 Şubat 1994, s.1.

Tartışmanın sertleştiği bir sırada Başbakan Tansu Çiller tüm laikleri ve Atatürkçüleri 28 Şubat'ta Taksim'de yapılacak Ata'ya Saygı Mitingi'ne davet etti ⁽¹⁴⁸⁾ Gazeteler Mezarıcı zihniyetine tepki duyanların mitinge katılması çağrısında bulundu ⁽¹⁴⁹⁾, Miting'te "Mezarıcı Mezara Mollalar İran'a" sloganları atıldı ⁽¹⁵⁰⁾, Türk-İş ve Tisk Sendikaları, laiklik lehine ortak bir bildiri yayınladı. Hürriyet Gazetesi ise Atatürk'ün "soy kütüğü ağacı" nın grafiğini yayınladı ⁽¹⁵¹⁾.

Milliyet, Mezarıcı'ya karşı imza kampanyası başlattı. Gelen faks ve telgrafları "İşte milletin sesi başlığıyla" duyurdu ⁽¹⁵²⁾. İzlenim Dergisi gelişmeleri "Sosyal Barış Tehdit Altında" şeklinde duyurdu ⁽¹⁵³⁾.

RP milletvekili olması dolayısıyla Mezarıcı'ya yönelik tepkiler seçim atmosferine girilen bir dönemde doğrudan RP'yi etkiledi. Erbakan Mezarıcı'nın açıklamaları üzerine; "Atatürk'ün takip ettiği politikayı RP takip ediyor. Bugün tek Atatürkçü parti RP'dir." açıklamasını yaptı ⁽¹⁵⁴⁾. Erbakan "Mezarıcı'nın partiyi bağlamadığını söyledi ⁽¹⁵⁵⁾. TBMM Grup Başkanvekili ve Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan, Hasan Mezarıcı'nın seçildiği günden bu yana grup disiplinine aykırı davranışlar içerisinde olduğunu, partiyi kamuoyunda yıprattığı için oy birliğiyle Grup Disiplin Kurulu'na verildiğini açıkladı ⁽¹⁵⁶⁾. Şevket Kazan oy oranlarının artışa geçtiği bir sırada Mezarıcı'nın Atatürk'e yönelik açıklamalarda bulunmasını, Mezarıcı'nın kendilerini, arkadan bıçaklaması olarak değerlendirdi ⁽¹⁵⁷⁾. RP Genel Başkan Yardımcısı Rıza Ulucak, yaptığı basın toplantısında Hasan Mezarıcı'nın partinin oylarını düşürdüğünü söyledi ⁽¹⁵⁸⁾.

İzmir Belediye Başkan Adayı Prof. Süleyman Akdemir, Mezarıcı'yı provakatörlükle suçladı. ⁽¹⁵⁹⁾ Akdemir, Mezarıcı'nın sözlerinin dış güçlerin oyunu

⁽¹⁴⁸⁾ Sabah, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁴⁹⁾ Cumhuriyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵⁰⁾ Sabah, 1 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁵¹⁾ Hürriyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵²⁾ Milliyet, 28 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵³⁾ İzlenim, 12 Mart 1994, s.7.

⁽¹⁵⁴⁾ Hürriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵⁵⁾ Hürriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵⁶⁾ Zaman, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁵⁷⁾ Milliyet, Meydan, 16 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁵⁸⁾ Sabah, 13 Mart 1994, s.21.

⁽¹⁵⁹⁾ Milliyet, 28 Şubat 1994, s.1.

olduğunu söyledi. Yayınlarıyla açıkça RP'yi destekleyen Yörünge Dergisi, Hasan Mezarıcı'yı seçim öncesi önerge vermekle bilerek veya bilmeyerek ajanlık yaptığını yazdı. ⁽¹⁶⁰⁾ Mezarıcı partinin ihraç etmesine ⁽¹⁶¹⁾ fırsat vermeden RP'den istifa etti ⁽¹⁶²⁾.

Tartışma Mezarıcı'nın ailesini de içine aldı. Mezarıcı'nın anne ve babası Mezarıcı'nın hayırsız bir evlat olduğunu ⁽¹⁶³⁾, kendilerinin Atatürkçü olduklarını açıkladılar. Mezarıcı'nın annesi oğlu adına kamuoyundan özür diledi ve Zübeyde Hanım'ın mezarına çiçek koyup, dua etti ⁽¹⁶⁴⁾.

Başsavcılık TBMM'den Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasını istedi ⁽¹⁶⁵⁾. Başsavcılık Mezarıcı hakkında başlattığı, soruşturmanın, Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılması halinde, Atatürk'e hakaret etmek suçundan 4 ayrı dava açılarak 20 yıla kadar hapsinin isteneceğini bildirdi ⁽¹⁶⁶⁾. Başsavcılık Mezarıcı hakkındaki 5.inci soruşturma dosyasını da Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılması için Adalet Bakanlığı'na gönderdi ⁽¹⁶⁷⁾.

Mezarıcı, dokunulmazlığı kaldırılmadan polis tarafından bir gece göz altına alındı. Yanlışlıkla gözaltına alındığı bildirilen Mezarıcı ertesi gün serbest bırakıldı ⁽¹⁶⁸⁾. Mezarıcı'yı gözaltına alan polis müdürü ise açığa alındı ⁽¹⁶⁹⁾.

Hasan Mezarıcı, konuşmalarından dolayı yapılacak spekülasyonların seçimler üzerinde etkili olabileceğini göz önünde bulundurarak, seçim sonrasına (28 Mart) kadar konuşmayacağını ⁽¹⁷⁰⁾ ancak Mesut Yılmaz'ın kendisine yönelik ajitasyonlarının devam etmesi halinde bu kararını bozabileceğini açıkladı ⁽¹⁷¹⁾.

⁽¹⁶⁰⁾ GÖKÇE, İsmet, "İki Buçuk Yıl İki Güne Çağrıldı", Yörünge, 6-20 Mart 1994, s.9.

⁽¹⁶¹⁾ Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶²⁾ Cumhuriyet, 28 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁶³⁾ Cumhuriyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁶⁴⁾ Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶⁵⁾ Cumhuriyet, 2 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶⁶⁾ Sabah, 1 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶⁷⁾ Hürriyet, 3 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶⁸⁾ Hürriyet, 3 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁶⁹⁾ Hürriyet, 5 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷⁰⁾ Sabah, 3 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷¹⁾ Günaydın, 3 Mart 1994, s.1.

Dokunulmazlığı kaldırılan Mezarıcı; "DEP'lilerle bana aynı muameleyi yapmak büyük bir haksızlık" olduğunu söyledi ⁽¹⁷²⁾.

Dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra göz altına alınan Mezarıcı tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı ⁽¹⁷³⁾.

Mezarıcı, medyayı kendisine yargısız infazda bulunmakla suçladı.¹⁷⁴ Türkiye'nin üzerine sürülen kara lekenin tek müsebbibinin Adalet Bakanı Seyfi Oktay ile DGM Başsavcısı Nusret Demiral olduğunu söyleyen Mezarıcı, komponun hedefinin Refah Partisi olduğunu söyledi ⁽¹⁷⁵⁾.

Nusret Demiral, Mezarıcı'nın Cemalettin Kaplan'la bir ilgisi olduğu hakkında bir soruşturma başlattı ⁽¹⁷⁶⁾. Mezarıcı bunun bir komplo olduğunu ve uygulayıcısının ise Nusret Demiral olduğunu açıkladı ⁽¹⁷⁷⁾.

Mezarıcı kendisine haksız ve çirkin saldırıda bulundukları gerekçesiyle Süleyman Demirel, Tansu Çiller, Murat Karayalçın, Mesut Yılmaz, Nusret Demiral, Coşkun Gökarp, Sabah, Hürriyet, TRT, SHOW TV ve ATV hakkında dava açtı ⁽¹⁷⁸⁾.

5.Kararsız Seçmenin Durumu

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 6.maddesinde; kanuni yaşına girmiş herkesin seçme ve oy kullanma hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Kanunda oy kullanmak bir hak olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla isteyen her vatandaş yasalara dayanarak, oy kullanmama veya boş kullanma hakkına sahiptir.

⁽¹⁷²⁾ Günaydın, 4 Mart, s.1.

⁽¹⁷³⁾ Cumhuriyet, 5 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷⁴⁾ Cumhuriyet, 5 Mart 1995, s.1.

⁽¹⁷⁵⁾ Vakit, 6 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷⁶⁾ Hürriyet, 21 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷⁷⁾ Günaydın, 24 Mart 1994, s.1.

⁽¹⁷⁸⁾ Milliyet, 23 Mart 1994, s.1.

Demokratik rejim esas itibarıyla temsile dayandığına göre, insanlar önlerine aday olarak çıkmış siyasilerin kendilerini temsil edemeyeceklerini düşünüyorlar ise, oy kullanmamak gibi doğal bir hakları vardır. Önlerine çıkan adaylardan birini zorla seçme durumunda bırakılmak, demokratik litarütürdeki ifadeyle tam anlamıyla bir dayatmadır. Böyle bir uygulama da ancak baskıcı rejimlerde görülebilir. Şüphesiz seçmenin kendi iradesiyle sandığa gitmesi bir fazilettir. Ancak seçmen adayları yeterli görmediğinden veya getirdikleri yönetim modeli benimsemediklerinden sandığa gitmek istemiyorsa bu da son derece normal karşılanmalıdır. 27 mart yerel seçimlerinin en belirgin özelliklerinden biri son ana kadar kararsız seçmen kitlesinin fazla olmasıdır. Kararsız seçmen kitlesinin her seçim döneminde giderek artmasının temel nedeni, seçmenin bugüne kadar gelmiş iktidarları beğenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yönetim biçimini, denediği ve beğenmediği siyasal partiler tekrar ciddi bir hazırlık ve değişiklik yapmadan karşılarına çıktıklarından dolayı seçmen oy vermekte kararsız davranmaktadır. Seçmen bu tavrıyla partilerin kendilerini yenilemeleri mesajı vermiştir.

Medya ise bu somut sorunun farkında olmasına rağmen, siyasal partilerin kendilerini yenilemeleri konusunda ciddi bir gayret göstermek yerine, ne pahasına olursa olsun seçmenin sandık başına gitmesi için manipülasyonlara gitmeyi tercih etmiştir. Medya 27 Mart yerel seçimlerinde de aynı tavrı sergilemiş ve kamuoyuna, oyunu mutlaka kullanması yönünde telkinde bulunmuştur.

Medya kamuoyuna; "partileri ve adayları temsil ve yönetme yeteneğine sahip görmüyorsan seçmeyebilirsin, bu senin doğal hakkındır" telkininde bulunmamıştır. Oy kullanmak veya kullanmamak Anayasal bir hak olmasına rağmen, idari makamların oy kullanmayanlara para cezası uygulaması, insanları belki de istemedikleri veya hakketmedikleri siyasal partileri iktidara getirmek durumunda bırakmıştır. Belki Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu çıkmazın nedeni, halka yetkin insanları bulup seçme fırsatı verilmemiş olmasındandır. Türk siyasal yaşamı bir nevi "ya bu deveyi güdersin ya da bu diyardan gidersin" mantığı üzerine oturmaktadır.

Oysa 27 Mart yerel seçimlerden birkaç gün öncesine kadar, hala büyük oranda kararsız seçmenin bulunması, halkın seçecek aday bulmakta zorlandığını göstermektedir. 27 Mart'ta, önceki seçimlere göre kararsızların sayısında önemli bir artış olduğu yapılan araştırmalardan ortaya çıkmıştır.

Güngör Mengi Türkiye'de iktidarları genellikle tepki oyların belirdiğini konu edindiği yazısında, kararsız seçmene şu uyarıda bulundu:

"Düzen partilerini cezalandırmak amacıyla oylarını RP'ye verecek olanlar, ülkeye ve ülkenin yarınlarına ne fatura çıkacak bunu önceden bilmelidirler" ⁽¹⁷⁹⁾.

Kararsız seçmenin oyunu "tepki oylar" olarak tanımlayan Rauf Tamer, bu konuda şu yorumu yaptı:"Refah'ın ismini beceremeyip, Ferah diyenler bile, belirlenmiş siyasetten bıkip dürüstlük hasreti çektikleri için hepsine lanet olsun, bari bu defa da Ferah'a vereyim havasına kapıldılar. Önce böyle oldu... İşte... Adına da tepki oyları denildi" ⁽¹⁸⁰⁾.

Son ana kadar seçmen, oyunu kime vereceği konusunda kararsızdı. Bu tavrıyla aslında bütün siyasal partileri hemen hemen aynı görüyordu. 1., 2. ve 3. partilerin birbirine yakın oy alarak seçimden çıkması da bunun bir göstergesidir. Kararsızların sayısal çokluğu nedeniyle partiler, 27 Mart'ta kampanyalarını ve hesaplarını bu kitle üzerinde yoğunlaştırdılar. Bu seçmen kitlesine yönelik propaganda belirlediler. Şüphesiz siyasal yaşamdaki tıkanıklık, tek düzelik, çözümsüzlük, kısır çekişme ve kişisel çıkar çatışmaları ortadan kalkmadığı sürece belki bu kararsız kitlesi daha da büyüyecektir. Medya ve çeşitli baskı gruplarının telkin ve yönlendirmeleri olmasa, içinde bulunulan bu durumdan dolayı önümüzdeki dönemlerde oyunu kullanmayan seçmen kitlesinin sayısı daha da artacaktır. Oy kullanmak mutlak fezilet sayılırsa, insanlar beğenmemek gibi demokratik tepkilerini nasıl ifade edeceklerdir? Tepkilerin dile getirilememesi sonucunda meydana gelebilecek toplumsal ve sosyal huzursuzluklar demokratik rejim açısından daha büyük bir tehlike teşkil edebilir.

⁽¹⁷⁹⁾ Sabah, 24 Şubat 1994, s.3.

⁽¹⁸⁰⁾ Hürriyet, 21 Mart 1994, s.3.

27 Mart'ta medya bazı siyasal anlayışları bertaraf etmek için kararsızları oy kullunmaya özendirmesine rağmen, seçim sonuçları hiç de medyanın arzuladığı gibi olmamıştır.

6. DSP'nin Yükselişi ve Ecevit'in RP'ye Karşı Tutumu

27 Mart yerel seçimlerinde Ecevit'in Refah Partisi'ne karşı tutumu büyük bir önem arzemiştir. Ecevit, 1973 yılında Erbakan ile koalisyon yaptığı için RP camiasını, politika ve hedeflerini iyi tanımaktadır. Bunun yanısıra SHP karşısında tek başına DSP'yi ayakta tutmayı başarmış, hatta parti olarak yükseliş trendi içine girmiş bir Ecevit'in yaptığı değerlendirmeler, kamuoyunda önemli yankılara neden olmuştur.

Ecevit'in seçime giren partiler arasında lider olarak, RP'ye karşı en deneyimli politikacılardan olması, RP'ye karşı nasıl bir kampanya yürüteceğini, çok iyi bilmesi, Ecevit'in tutumunu daha da önemli kılmıştır.

Ecevit seçim döneminde diğer partilerle uğraşmak yerine politikasını büyük bir oy artışı kaydeden RP'ye karşı olmak üzerine yürütmüştür. Bu nedenlerden ötürü basın Ecevit'in tutumuna, politika ve demeçlerine geniş yer vermiştir.

Ecevit'in "Refah PKK kadar tehlikelidir" sözlerine basın geniş yer verdi ⁽¹⁸¹⁾. Ecevit'in bu sözleri RP camiasında büyük tepkiye neden oldu. RP lideri Apo'nun Türkiye'de kendisi için en büyük tehlikenin RP olduğunu ilan etmesine rağmen ⁽¹⁸²⁾, Ecevit'in bu demecine bir anlam verilemedi. Milli Gazete yazarı Ferhat Koç bu durumu "RP Sendromu" olarak açıkladı. Koç;"Sayın Ecevit, RP'ye saldırabilmek için PKK ile RP ilişkisini gündeme getirmeyi en ucuz yol olarak görse gerek. Bu konuda ortaya koyduğu delil karşısında kargalar bile güler." ⁽¹⁸³⁾ yorumunu yaptı.

⁽¹⁸¹⁾ Günaydın, 6 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸²⁾ Tercüman, 25 Kasım 1993, s.1.

⁽¹⁸³⁾ Milli Gazete, 3 Şubat 1994, s.8.

Refah Partisi Ecevit'i mahkemeye verdi. Ecevit ise "RP ile mahkemede hesaplaşacağız" açıklamasını yaptı ⁽¹⁸⁴⁾.

Ecevit, RP'nin güneydoğuda dağıttığı posterde parti bayrağının sol köşesine PKK'nın renklerini koydurduğunu söyledi. Ecevit RP'nin PKK ile işbirliği kurduğunu öne sürerek şunları söyledi: "RP siyasette din istismarcılığını artık çok aşırı ölçülere vardırmış durumda. Bir yandan Cumhuriyet ordusuna göz kırpmıyor" subaylar, genaraller bize geliyor" diyor. Bir yandan da "biz islami Cihat Ordusu'nu kurduk. Bu orduya nefer olmayanların hiçbir ibadeti kabul edilmez, şeklinde bildiriler dağıtıyor. Ayrıca vatandaşların zekatına da göz dikeyor. Zekat fakirlere verilmez. Zekatı İslami Cihat Ordusu karargahına yani RP'ye vereceksiniz, o bildiği gibi dağıtacak, diyor. Bir yandan da sayın Erbakan Anayasayı çiğneyerek yabancı ülkelerden partisine bol bol yardım sağlıyor ⁽¹⁸⁵⁾.

Ecevit'in RP'nin afişlerinde PKK renkleri kullandığına yönelik açıklamalar yapması üzerine, Vakit Gazetesi, Ecevit'i renk körlüğüyle suçlayan bir haber yaptı. Bayrakta sarı, kırmızı, yeşilin dışında mavi rengin de bulunduğunu yazdı. Bayrağın DSP tarafından bastırılıp, dağıtıldığı konusunda iddiaların yaygın olduğunu söyledi ⁽¹⁸⁶⁾.

RP'nin, afişleri Ecevit bastırdı, suçlaması üzerine, Ecevit RP'yi yalancılıkla suçladı ⁽¹⁸⁷⁾. Ecevit-RP arasındaki sözlü düelloyu Türkiye Gazetesi Ecevit'in; "RP bölücü", RP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın "Ecevit aciz" sözlerini yanyana vererek, "RP-Ecevit kavgası büyüyor" başlığıyla verdi ⁽¹⁸⁸⁾.

Ecevit'in tutumunu eleştiren Vakit yazarı Atilla Özdür; "Ecevit Refah Partisi'ne karşı açtığı savaşta epeyi mesafe aldı. Bayraktı, flamaydı, Güneş'in yedi renginden üçü biraradaydı, diye diye meydanlarda kafa ütöledi" yorumunu yaptı ⁽¹⁸⁹⁾.

⁽¹⁸⁴⁾ Milliyet, 5 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸⁵⁾ Sabah, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸⁶⁾ Vakit, 7 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸⁷⁾ Cumhuriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸⁸⁾ Türkiye, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁸⁹⁾ Vakit, 19 Şubat 1994, s.5.

Ecevit Hürriyet Ankara Temsilciliğine ziyaretinde yaptığı açıklamada; RP'nin aldatıcı olduğunu, RP tehlikesine karşı parti olarak sırf kendilerinin karşı koyduklarını söyledi. Hürriyet haberi birinci sayfadan; "Ecevit: Refah Partisi aldatıcı" başlığıyla verdi ⁽¹⁹⁰⁾.

Ecevit, RP-PKK ilişkisini gündeme getirmeye devam etti. Beşiktaş mitinginde yaptığı konuşmada Erbakan'ın PKK'dan daha bölücü olduğunu söyledi. Mitingde yaptığı konuşmada RP'nin karşısına açık alınla dikilebilen tek partinin DSP olduğunu iddia eden Ecevit PKK-RP ilişkisi ile ilgili şunları söyledi: "RP, hakkında bölücülükten dava açılmış olan DEP'e bile seçimlerde ittifak önermiştir. RP Diyarbakır il başkanı TV'de PKK'ya da kucak açtıklarını söylemiştir." ⁽¹⁹¹⁾ Cumhuriyet haberi birinci sayfadan ⁽¹⁹²⁾, Sabah iç sayfada küçük bir haber olarak verdi ⁽¹⁹³⁾.

Hürriyet Ecevit'in bu açıklamalarını destekler şekilde "Önce Ecevit uyandı ama" manşetiyle verdi ⁽¹⁹⁴⁾. Ecevit'in miting konuşmasını Milliyet diğer gazetelerden farklı bir başlıkla; "Ecevit: RP gelirse demokrasi kalmaz" şeklinde verdi ⁽¹⁹⁵⁾.

Ecevit'in RP'ye karşı yürüttüğü kampanyaya SHP'nin de katılmasını Hürriyet yazarı Ertuğrul Özkök köşesinde; "SHP de Refah'a savaş açıyor" başlığıyla ele aldı ⁽¹⁹⁶⁾.

Meydan ve Günaydın gazeteleri tartışmalara geniş yer verdiler. Günaydın, "Ecevit, tehdit ediliyor" başlığıyla tartışmayı değerlendirirken, Meydan, "Faiz haramdır diyen Erbakan, Ecevit'ten faiz istedi" başlığıyla manşetten verdi ⁽¹⁹⁷⁾.

⁽¹⁹⁰⁾ Hürriyet, 11 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹¹⁾ Milliyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹²⁾ Cumhuriyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹³⁾ Sabah, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹⁴⁾ Hürriyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹⁵⁾ Milliyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹⁶⁾ Hürriyet, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹⁷⁾ Meydan, 16 Şubat 1994, s.1.

Milli Gazete Ecevit'in RP'ye yönelik eleştirilerine birinci sayfa manşetten geniş yer verdi. "Kara oğlan kara adam oldu" başlığıyla yayınladığı yazıda Ecevit'in PKK bayrağıyla gözü bağlanmış, üzerinde DSP ve İsrail bayrağı olan bir fotoğrafı yayınlandı. Ecevit'in tahsili, misyonu, fobisi, hocası vb başlıklar altında kimlik bilgilerinin verildiği yazıda; DSP'nin bayrak, sembol ve işaretleriyle Lionsların sembolü arasındaki benzerlikler, siyonist teorinin dayanaklarına ait bilgilerle açıklanmaya çalışıldı ⁽¹⁹⁸⁾.

Zaman RP Grup Başkanvekili Abdullatif Şener'in sözlerine dayanarak yaptığı haberde "Refah, Ecevit'e sert cevap verdi. Haberde Şener'in; "Ecevit, Refah'a gidecek oyların önünü kesmek için söyleyeceği somut şeyler olmadığından siyasi polemiklerle, spekülasyonlardan hareketle yükleniyor" sözlerine yer verdi.

Basın, Ecevit'in açıklamalarını, "Ecevit: Erbakan TV'de karşıma çıksın" ⁽¹⁹⁹⁾, "Ecevit, Kazan'ı değil Erbakan'ı istiyor" ⁽²⁰⁰⁾, "İslam'ın güvencesi DSP'dir" ⁽²⁰¹⁾, "Refah'a güvenilmez" ⁽²⁰²⁾, "Laik Cumhuriyeti Refah'a Karşı Kurtardık" ⁽²⁰³⁾ "Ecevit: Erbakan şizofren" ⁽²⁰⁴⁾, "Refah'ın hakkında biz geliriz" ⁽²⁰⁵⁾ başlıklarıyla vermeye devam etti. DYP İstanbul Belediye Başkan Adayı bedrettin Dalan ise; "RP'yi bu hale Ecevit getirdi" ⁽²⁰⁶⁾ suçlamasında bulundu.

Ecevit-RP tartışmasında ağırlık teşkil eden konulardan biri yıllarca kamuoyunun gündemine gelmiş olan "Kıbrıs Harekatı emrinin" kimin verdiği idi.

Erbakan'ın "Barış Harekatı emrini ben verdim" ⁽²⁰⁷⁾ açıklamasına Ecevit'in tepkisi "Erbakan'a Kıbrıs yalanlaması" ⁽²⁰⁸⁾, "Erbakan'ın Kıbrıs Harekatı

⁽¹⁹⁸⁾ Milli Gazete, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽¹⁹⁹⁾ Meydan, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰⁰⁾ Cumhuriyet, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰¹⁾ Sabah, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰²⁾ Meydan, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰³⁾ Cumhuriyet, 17 Mart 1994, s.1.

⁽²⁰⁴⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰⁵⁾ Hürriyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰⁶⁾ Günaydın, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰⁷⁾ Cumhuriyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁰⁸⁾ Sabah, 26 Şubat 1994, s.1.

konusundaki yalanları" ⁽²⁰⁹⁾ başlıklarıyla basına yansıdı. Bu arada konuyla ilgili eski CHP'li bakanlardan Ecevit'e destek geldiği ⁽²¹⁰⁾, dönemin Genelkurmay Özel Kalem Müdürü Orhan Kilercioğlu'nun "Çıkarma emrini Ecevit verdi" açıklamaları basında yer aldı ⁽²¹¹⁾.

Milli Gazete başyazarı Sadık Albayrak Ecevit'i hafıza kaybına uğramakla suçladı ⁽²¹²⁾.

Ecevit'in her gün dozajını artırarak RP'ye yüklenmesini Günaydın;"RP'nin hesabını Ecevit bozdu", "Ecevit:RP'nin önünü ben kestim" başlıklarıyla verdiği haberde "DSP lideri Bülent Ecevit, sürdürdüğü kampanya ve yaptığı konuşmalarla, dürüst parti imajı vererek kamuoyunda önemli bir kesimin kendisine yönelişini sağlayan Erbakan ve RP'nin tüm oyunlarını boşa çıkardı" yorumunu yaptı ⁽²¹³⁾.

Ecevit; "Erbakan bir yalancıdır" ⁽²¹⁴⁾, "RP sömürücü" ⁽²¹⁵⁾, "Refahlılar örümcek kafalı" ⁽²¹⁶⁾ şeklindeki açıklamalarına devam edince Refah Partisi Ecevit'i dava bombardımanına tuttu ⁽²¹⁷⁾.

Ecevit;"Refah'ın maskesini düşürdüklerini" ⁽²¹⁸⁾, Refah'ın ipliğini pazara çıkardıklarını ⁽²¹⁹⁾ açıkladı.

Bugün Gazetesi yazarı Ayhan Fırıldak Ecevit'in Refah Partisi'ne karşı yürüttüğü kampanyanın DSP'yi güçlendirdiğini yazdı ⁽²²⁰⁾.

⁽²⁰⁹⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽²¹⁰⁾ Cumhuriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽²¹¹⁾ Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽²¹²⁾ Milli Gazete, 3 Mart 1994, s.1.

⁽²¹³⁾ Günaydın, 1-6 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁴⁾ Hürriyet, 7 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁵⁾ Milliyet, 8 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁶⁾ Meydan, 10 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁷⁾ Sabah, Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, 10 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁸⁾ Milliyet, Hürriyet, 11 Mart 1994, s.1.

⁽²¹⁹⁾ Cumhuriyet, 11 Mart 1994, s.1.

⁽²²⁰⁾ Bugün, 19 Mart 1994, s.15.

Aytunç Altındal Ecevit'in RP'ye karşı izlediği politikayı şu şekilde değerlendirdi: "Bilindiği gibi, 17 Ocak 1994'ten beri DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit seçim kampanyasında Refah Partisi'ni ve Erbakan'ı boy hedefi yapmaktadır. İlginç olan Ecevit'in iddialarına göre (PKK'nın örgütü KİH-Kürdistan İslami Hareket'in tersine) Erbakan ve Refah PKK'yla birlikte Türkiye'yi bölmek istemektedirler. Diğer bir anlatımla Ecevit'e göre Refah, PKK'yla birlikte çalışmakta ve Güneydoğu Anadolu'da yürüttüğü siyasal faaliyetlerle Türkiye'nin bölünmesi doğrultusunda çalışmaktadır.

Oysa PKK'ya bakılırsa, Refah ve Erbakan kafir Kemalist devletin ajanları ve koruyucularıdır. Erbakan Kemalist mi, PKK'lı mı?" ⁽²²¹⁾ .

Ecevit "RP mafyacı" ⁽²²²⁾, "RP iktidar olursa zor indiririz", "RP, PKK'dan daha bölücü" ⁽²²³⁾, "Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet, Erbakan gibilere teslim olmaz" ⁽²²⁴⁾, "İslam dini için en büyük tehlike RP" ⁽²²⁵⁾, "RP, hem inancı hem parayı sömürüyor" ⁽²²⁶⁾ şeklindeki açıklamalarına seçim gününe kadar devam etti. Ecevit RP'ye karşı sessiz kaldığını düşündüğü Mesut Yılmaz'a da "Refah Partisi konusunda sessiz kalırsanız rejim gider, Türkiye biter, atı alan Üsküdarı geçer" uyarısında bulundu ⁽²²⁷⁾.

İzmir Ödemiş'te halka hitben yaptığı konuşmada "Türkiye'yi de dinimizi de sömürüden kurtarmaya karalıyız" diyen Ecevit'in sözlerini Hürriyet, "RP'deki yükselişi durduracağız" başlığı ile verdi ⁽²²⁸⁾. (Hürriyet, 6 Şubat 1996).

Vakit Gazetisi "Dicle yalancı, Ecevit istismarcı" başlıklı haberinde DEP Adıyaman milletvekili Mahmut Kılınç'ın; "RP ile yerel seçimlerde ittifak yapmamız söz konusu değildir, eğer böyle diyorsa, Hatip Dicle yalan söylüyor" sözlerine yer verdi. Gazete Kılınç'ın Ecevit ile ilgili şu sözlerine de yer verdi: "Ecevit yalan söylüyor. Eğer Hatip Dicle de diyorsa, o da yalan söylüyor.

⁽²²¹⁾ ALTINDAL, Aytunç, "Refah,PKK,KİH", Günaydın, 24 Mart 1994, s.18.

⁽²²²⁾ Milliyet, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽²²³⁾ Hürriyet 22 Mart 1994, s.1.

⁽²²⁴⁾ Günaydın, 23 Mart 1994, s.1.

⁽²²⁵⁾ Günaydın, 25 Mart 1994, s.1.

⁽²²⁶⁾ Cumhuriyet, 25 Mart 1994, s.1.

⁽²²⁷⁾ Milliyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽²²⁸⁾ Hürriyet, 6 Şubat 1996, s.18.

Bütün dünya PKK bayrağını öğrendi, ama Ecevit öğrenemedi. Ecevit bu konuyu da bilerek çarpıtıyor" (229).

Zaman Gazetesi yazarı Nuh Gönültaş Ecevit'in RP'ye karşı tutumunu eleştirdiği köşe yazısında Ecevite şu soruyu sordu; "DEP'siz demokrasi olmaz diyenler aynı demokratik hoşgörüyü RP'den esirgememeliler. Allah aşkına sayın Ecevit, eski ortağınız, PKK'dan da mı beter" (230).

7. Demokratikleşme

27 Mart'ta RP bağlamında gerçekleşen tartışmalarda sistemin karşı karşıya bulunduğu tikanlıkların giderilmesi için ileri sürülen çözüm önerilerinden biri demokratikleşmedir. Anti demokratik yapı RP'nin büyümesinin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Mehmet Altan, Cengiz Çandar gibi birkaç yazar dışında basın, demokratikleşme konusuna Türkiye'nin genel bir sorunu olarak yaklaşmak yerine, RP'nin durdurulması açısından bakmıştır. Diğer konularda olduğu gibi demokratikleşme konusunu da geçici bir seçim malzemesi olarak ele almıştır. Basının bu yaklaşımı demokratik gelişmeye katkı sağlamak yerine belki zarar vermiştir.

Konuya Türkiye'nin genel ve çözülmesi gereken en önemli sorunu olarak yaklaşan Mehmet Altan "Refah mı İkinci Cumhuriyet mi" başlıklı köşe yazısında Türkiye'de bir tercih, bir yol ayrımı noktasına gelindiğini ifade ettiği değerlendirmesinde yeniden yapılanma ve demokratikleşme konusunda şunları söyledi; "Türkiye toplumsal sıkıntılarını gidermek için mecburen yeni bir örgütlenmeye gidecek. Halkı ve demokrasiyi kabul edecek. Devlet ekonomiden elini çekerek, halkın patronu olmaktan çıkacak. Halkın piyasa koşulları içinde üretmek kaynakları en iyi kullanmasına imkan verecek.

Ülkenin sahibi üniformalılar değil, bizzat halk olacak. vatandaşın ne düşündüğü, ne giyindiği, hangi ırk ya da mezhepten geldiği izlenmeyecek.

(229) Vakit, 17 Şubat 1994, s.1.

(230) GÖNÜLTAŞ, Nuh, "Fundamentalist Olmasın da Ne Olursa Olsun", Zaman, 19 Şubat 1994, s.7.

Kürtçülük de müslümanlık da rahatça kendini demokrasi içinde ifade edecek. Bu, toplumun kendi kendiyile korkmadan kucaklaşması ve demokratikleşmesini sağlayacak.

1923'teki sistemin tıkanıdığı apaçık ortada. Kemalizm ile Türkiye'nin yönetilemeyeceği de.

Ya acıları çoğaltmadan "demokratik bir cumhuriyete" dönüşeceğiz ya da iç savaşlar, din devleti olmak gibi korkulu rüyalar daha da büyüyecek. Halk, bugün tıkanan sistemi değiştirecek bir güç aradığı için Refah'a yöneliyor. Bizi olduğumuz yerden daha da geriye götürecek bir Refah partisi iktidarına karşılık halka sunulabilecek tek gerçek alternatif, ülkeyi ileri doğru götürecek sistemi değiştirecek çağdaş ve demokratik bir anlayıştır." ⁽²³¹⁾

Refah Partisinin bir kampanyayla öcü gösterilmek istendiğinin altını çizen Cengiz çandar demokrasinin gereğinin yapılmasını savunduğu yazısında şöyle diyor; "Yasalara göre seçime girme hakkı tanıdığınız bir partinin, seçilme hakkı olmadığını ileri sürmek gibi bir komikliği savunabilir misiniz? Çoğulcu demokrasinin bütün kurallarına uyan bir partinin, seçilme hakkı olmadan o ülkede demokrasi olabilir mi? Hem bir çok kentte ve ilçede belediye başkanlıkları zaten Refah'ta. Türkiye'de kıyamet mi koptu?" ⁽²³²⁾ Çandar bir yazısında ise; "Bu ülkede demokrasi olacaksa, Refahsız ve DEP'siz veya benzeri siyasi organizmalar olmaksızın olmaz. Refahsız veya DEP ve benzerlerinin olmadığı bir siyasi hayat istiyorsanız, 60 milyonluk koca ülkenin ve toplumun önemli kesimlerinin oksijen kanallarını tıkiyorsunuz demektir" yorumunu yaptı ⁽²³³⁾.

⁽²³¹⁾ Sabah, 7 Şubat 1994, s.10.

⁽²³²⁾ Sabah, 12 Şubat 1994, s.19.

⁽²³³⁾ ÇANDAR, Cengiz "Kahrolsun Şariat Diyenler, Refahsız ve DEP'siz Demokrasi Olmaz", Sabah, 17 Şubat 1994, s.19.

RP iktidara gelsin görelim, beğenmezsek indiririz diyen bazı çevreleri sert bir dille eleştiren Ecevit; "RP bir kez gelirse biraz zor indirirler, çünkü ne demokrasi kalır, ne cumhuriyet" dedi ⁽²³⁴⁾.

8. DYP-ANAP, SHP-CHP-DSP'nin Birleşmesi

Kamuoyu araştırma sonuçlarının Refah'ın beklenmedik bir şekilde güçlendiğini ortaya koyması, birçok konunun yanında siyasal yaşamdaki bölünmüşlük konusunu da gündeme getirmiştir. Basın, seçmenin aynı ideoloji ve politikaya sahip partilerin ayrı ayrı seçime girmesini tasvip etmediğini belirtmiştir. Ayrı ayrı seçime girmenin Refah gibi marjinal partilerin aradan sıyrılması sonucunu getireceği için merkez sağ ve sol partilere birleşme çağrısı yapılmıştır. Seçim boyunca devam eden birleşme çağrısıyla birlikte merkez sağ ve soldaki bölünmüşlüğün nedenleri irdelenerek, çözüm önerileri getirilmiştir. İki turlu dar bölge seçim sistemi bu çerçevedeki önerilerden biridir. Bu önerinin getirilmesinin temel nedeni; mademki siyasal bölünmüşlük seçim öncesinde giderilemiyor, o halde bu bölünmüşlük sandıkta seçmen eliyle giderilsin, düşüncesinden kaynaklanmıştır. Merkez sağ ve sol partilerin toplam oylarının marjinal partilere izin vermeyecek düzeyde olduğuna dikkat çekilmiştir. Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'in bir genel seçimde kesinlikle RP ile koalisyon yapmayacaklarını açıklaması ⁽²³⁵⁾ da medyanın "mademki RP ile koalisyon yapmayacaksınız ve seçimlerden sonra birbirinizle koalisyon yapmak durumunda kalacaksınız o halde gelin seçimlerden önce bu koalisyonu yapın" çağrısına neden olmuştur.

Basının merkez sağ ve solun birleşmesini tartıştığı bir sırada Sivas'ta ilginç bir gelişme olmuştur: SHP yerel seçimlerde Sivas'ta DYP adayını destekleme kararı almıştır. Basın, haberi "Refah'a karşı iktidar ortağının adayına oy verecekler, Sivas'ta SHP'den DYP'ye destek" ⁽²³⁶⁾, "RP'ye karşı Sivas'ta elele" başlıklarıyla duyurmuş ve Tansu Çiller'in Sivas'ı "kardeşlik ve barış şehri" ilan ettiğini yazmıştır. İslamcı Yörünge Dergisi ise olayı "Sivas'ta Refah'a karşı şer

⁽²³⁴⁾ Milliyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽²³⁵⁾ Milliyet, 6 Mart, Y. Günaydın 6 Mart, 1994, s.1.

⁽²³⁶⁾ Y. Günaydın, 7 Mart 1994, s.1.

ittifak" başlığıyla haber yapmıştır. ⁽²³⁷⁾

CHP ise DYP'nin adayının kazanması halinde bütün alevilerin Sivas'tan göç etmek durumunda kalacaklarını, bu yüzden ANAP adayını destekleme kararı aldıklarını açıkladı ⁽²³⁸⁾.

Seçim öncesi çeşitli bölgelerde partiler arası ittifak gerçekleşti. Partiler birbirlerinin lehine seçimden çekildiler veya ortak aday destekleme kararı aldılar ⁽²³⁹⁾.

Yörünge Dergisi, RP'ye karşı yapılan ittifaklara tepki gösterdiği bir yazıda; "RP'ye karşı Konya'da (DYP-ANAP) ittifakının tutmadığını" yazdı ⁽²⁴⁰⁾.

Köşe yazarları ANAP-DYP birleşmesi umudundan bahsederken, Çiller, Yılmaz'ı iki yüzlülükle suçlayan açıklamalarda bulundu ⁽²⁴¹⁾.

Bazı basın organları da seçmene oyuyla partileri sandıkta birleştirmesi çağrısında bulundu:

Deniz Som, "Seçmene düşen büyük görev" başlıklı köşe yazısında Verso Araştırma Şirketinin Genel Müdürü Erkan Göksel'in şu öğütlerine yer verdi "Görev seçmene düşüyor. Seçmen ne yapabilir. Çok şey. Herşeyden önce hukuken mevcut olmayan iki turlu seçimin birinci turunu zihninde yapabilir. Yani en çok beğendiği aday dışında asla oy vermeyeceği en karşı olduğu adayı da zihninde berraklaştırabilir. Sonra da sanki birinci tur seçim olmuş gibi, kendi adayının kazanma şansını değerlendirebilir. Kendi adayının kazanma şansını görmediği durumda, asla oy vermeyeceği en karşı olduğu adayın kazanmasını önlemek, ona karşı tavır almak için kamuoyunda ve anketlerde favori durumda olan adaydan yana oyunu kullanabilir. Yani ikinci turdaki gibi oyunu kullanmak elinde demektir. İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi seçimleri için gönlündeki partiye oy vermesine ise tabii ki engel yok" ⁽²⁴²⁾.

Politikacıların kaprisleri yüzünden seçim öncesinde partiler arasında

⁽²³⁷⁾ Yörünge, 6 Şubat 1994, s.29.

⁽²³⁸⁾ Y. Günaydın, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽²³⁹⁾ Cumhuriyet, 8 Şubat 1994, s.12.

⁽²⁴⁰⁾ Yörünge Dergisi, 13 Şubat 1994, s.18.

⁽²⁴¹⁾ Milliyet, 8 Mart 1994, s.1.

⁽²⁴²⁾ Cumhuriyet, 9 Mart 1994, s.15.

birleşme sağlanamadığı için, tek çıkar yolun "Oyları bölmek" olduğunu söyleyen Ayhan Fırıldak şu çağrıda bulundu: "Eğer Refah Partisi, herhangi bir yerde seçim kazanırsa (ki pek çok yerde kazanacak) bu, tamamen oyların, yakın görüşteki partiler arasında bölünmesinden olacaktır. RP'yi güçlü kılan bu bölünmüşlüktür. Aynı kulvarda koşan partiler, kendi siyasal düşüncelerini büsbütün yenik duruma düşürmemek için bu dayanışmayı yapmak zorundadır" (243).

Ecevit seçim öncesindeki birleşme baskısına bir süre ara verilmesini istedi. Ecevit; "Soldaki üç partinin sağa karşı verdikleri mücadele sınırsın. Kim başarılı çıkarsa bu mücadeleden, onun çatısı altında birleşilsin" önerisinde bulundu. (244)

Türkiye'nin tek İngilizce olarak çıkan Daily News Gazetesinin sahibi ve başyazarı ayrıca dış dünya ile haber ağı iyi olan İlnur Çevik, kendisiyle yapılan bir röportajda, Türkiye'de her seçim öncesinde gündeme gelen Amerikan'ın hagi partiye destek verdiği konusunda şunları söyledi; "Amerikalılar Türkiye'den istikrar bekliyor. Oyların Refah'a kayabileceği olması, elbetteki istikrar önünde engel oluşturuyor diye düşünürler." Röportajı, İlnur Çevik'in ağzından "ABD artık ANAP'ı destekliyor" başlığı ile veren Aktüel dergisi, Çevik'e göre, Amerika'nın Çiller'den umudunu kestiğini yazdı (245).

9. RP'nin Basına Karşı Tutumu

Basının Refah Partisi'ni birinci gündem maddesi yapması, RP ile ilgili her haberi vermesi ve Refah Partisi'ni eleştirmesi parti yetkililerince büyük tepkilere neden olmuştur. Zaman zaman basına ağır suçlamalar yapıldı. Doğrudan basınla ilgili açıklamalar yapıldı. Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan Tayyip Erdoğan'ı savunan konuşmasında basını dürüst olmaya çağırdı ve şöyle dedi: "Basına imzaladıkları deklarasyonu hatırlatırım. Erdoğan'ın inşaatlarla hiçbir ilgisi yoktur. Oktay Ekşi de Ecevit gibi, kafayı RP ile bozmuş" (246).

(243) Bugün, 24 Mart 1994, s.15.

(244) Nokta, 27 Şubat-5 Mart 1994, s.27.

(245) Aktüel, 6-12 Şubat, s.20.

(246) Vakit 18 Şubat 1994, s.1.

Erbakan ise "Medya'nın, hep birden RP'yi gündeme almasını dış güçlerin emrettiğini söyledi. Basını dışa bağımlı olmakla suçlayan Erbakan "Medya RP'nin büyümesi karşısında futbol topu gibi patladı" yorumunu yaptı ⁽²⁴⁷⁾. Erbakan'ın aynı demecini Milli Gazete birinci sayfa manşetten "Emir dışarıdan geliyor" başlığıyla verdi. Tayyip Erdoğan ise medyayı alçaklıkla suçladı ⁽²⁴⁸⁾.

Ankara Belediye Başkan Adayı Melih Gökçek de yaptığı basın toplantısında basını ağır bir şekilde eleştirerek; "seçimin medya ile halk arasında" geçtiğini söyledi ⁽²⁴⁹⁾.

Erbakan, basının RP'ye yönelik eleştirilerini yanıtladığı basın toplantısında basını seviyesizce RP'ye saldırmakla suçladı. Erbakan basın toplantısında şu yorumu yaptı: "Partimizin bu gelişmesi karşısında yapacak başka hiçbir şey bulamadıkları için seviyesizce gerçek dışı yalan ve iftiralarla medet ummaya kalkışanlar, hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Çünkü halkımız her şeyi biliyor. Son çarpınışlar ibret alınacak bir olaydır. Tüm Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'da da RP en büyük partidir" ⁽²⁵⁰⁾.

Erbakan, RP'ye yönelik suçlamalara cevap verdiği bir başka konuşmasında ise iddiaları ortaya atanları "tamtamcı", "yamyamcı", "çete" ve gavur aşıkları olarak tanımladı ⁽²⁵¹⁾.

Milli Gazete'de yayınlanan bir yazıda RP'ye karşı yürütülen kampanya "Şer ittifak olarak" değerlendirilerek şu yorum yapıldı: "Basit bir telefon konuşmasıyla bu işi beceren ABD Başkanı Clinton ile Türkiye'de faaliyet gösteren CIA yönetimi bu iş için emperyalizmin yerli uşaklarına "şer ittifakı" kurdurdular." ⁽²⁵²⁾ (EK-3).

Şevket Kazan yaptığı açıklamada artık savunma yapmayacaklarını, savunma durumundan çıkarak saldırıya geçme kararı aldıklarını duyurdu ⁽²⁵³⁾.

⁽²⁴⁷⁾ Vakit, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁴⁸⁾ Milli Gazete, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁴⁹⁾ İzlenim, 26 Mart 1994, s.36.

⁽²⁵⁰⁾ Türkiye, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁵¹⁾ Cumhuriyet, 3 Mart 1994, s.1.

⁽²⁵²⁾ DEMİR, İlhan, "RP'ye Karşı Şer İttifak", Milli Gazete, 8 Mart 1994, s.2.

⁽²⁵³⁾ Meydan, 9 Mart 1994, s.1.

Yeni Asya Gazetesi müslümanlıkla Refah Partisinin eşdeğer tutulmasının yanlışlığının altını çizerek, basın bu konuda toplumda meydana getirdiği olumsuz imajı "Haftanın Yorumu" başlıklı köşede şöyle değerlendirdi: "Son günlerde sistemin hemen bütün unsurlarıyla, kitle iletişim araçları, önce bir Refah balonu meydana getirerek bu partinin şahsında müslümanlığı hedef alıcı yoğun bir saldırı başlattılar. Bazı televizyonlar, gazeteler ve dergiler iki kelimeyi bir araya getiremeyen bazı marjinal tiplere "muhtemel RP" iktidarına karşı tavırlarını sorarak, müslümanlara hükümet ortamı oluşturmayı hedefliyorlar. Tabiatıyla bu iki lafı biraraya getiremeyen şarlatanlar da bir dizi küfürle müslümanlığa saldırıyorlar." ⁽²⁵⁴⁾.

10. Basının Kendi İçinde Tartışması

Basının Refah Partisi'ni ele alış biçimi basının kendi içinde de tartışmalara neden oldu.

Vakit Gazetesi, Sabah'ın "Refah Faize kılıf arıyor", Cumhuriyet'in "Milli Görüş din vergisi peşinde", Meydan'ın "Faiz haramdır diyen Erbakan Ecevit'ten faiz istedi" başlıklarıyla manşetten verdikleri sayıların fotoğraflarını vererek basına "Bu saldırı niye" manşetiyle soru sordu. Saldırıyı, çıkarlarını tehlikede gören batıcı-laik medyanın Refah korkusu ve düşmanlığı olarak değerlendirdi ⁽²⁵⁵⁾.

Fatih Çekirge de Refah Partisine yapılan içi boş saldırıların ters tepip Erbakan'ın oylarını artırabileceğini, bu yüzden asılsız ve içi boş suçlamalardan kaçınılması gerektiğine dikkat çekti ⁽²⁵⁶⁾.

Inter Medya Yayın Koordinatörü Emin Tanrıyar RP'yi bir öcü olarak göstermek yerine, RP yöneticilerinin hayatı nasıl yaşadıklarını, nasıl örgütlendiklerini göstermek gerektiğini söyledi ⁽²⁵⁷⁾.

Ali Bayramoğlu bazı medya mensuplarının sistemi değil de insanları

⁽²⁵⁴⁾ Yeni Asya, 21 Şubat 1994, s.4.

⁽²⁵⁵⁾ Vakit, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁵⁶⁾ Hürriyet, 21 Şubat 1994, s.17.

⁽²⁵⁷⁾ TANRIYAR, Emin, "Refah Öcüsü Görücüye Çıkarken, Intermedya Ekonomi, 27 Şubat 1994, s.10.

sorgulamalarını eleştirerek, medyanın üstüne vazife olmayan konularda da ahkam kestiğine işaret etti ⁽²⁵⁸⁾.

Milli Gazete "Refah'a bu tepki nereden kaynaklanıyor" başlıklı yazıda şu yorumu yaptı: "Bu partiler ve "makyajlı" medya statükonun değişeceğini gördükleri için, Refah Partisini bir bete noir (korku ve nefret simgesi) haline getirmek istemektedirler. Ama toplumumuz, bu aldatmacalar karşısında sağduyusunu kullanarak bu statükoculara, statükonun artık değişmesi gerektiği mesajını 27 Mart'ta verecektir ⁽²⁵⁹⁾.

Toktamış Ateş "Eyvah Refah Geliyor" başlıklı köşe yazısında basının Refah Partisi'ne karşı tutumunun nedenlerini tartıştı. Basının neden böyle panik içinde olduğunu anlamakta güçlük çektiğini dile getirdi ve olayı şöyle yorumladı. "Memleketimizin sisli ufuklarını Refah korkusu sardı. Kitle iletişim araçları, hep birden varyansın etmeye başladılar. Hedefleri Refah Partisi ve Refah Partililer. Neymiş? İktidara geliyorlarmış. Bir telaş, bir korku. Benim anlamakta güçlük çektiğim şey; Türkiye'deki egemen gücün ve bu gücün denetimindeki kitle iletişim araçlarının Refah'a karşı topyekün saldırıya geçmelerinin nedeni. Eski ve güzel bir şarkı vardı: "Daha önceleri nerelerdeydiniz" diye. Gerçekten daha önceleri "aklınız nerdeydi" ey Atatürkçü ve laik kardeşlerimiz.

Medya bugün telaş içinde. Tüm değerleri altüst ettikten ve her türlü umut kapılarının kapanmasına neden olduktan sonra, kimilerinin çıkış yolu olarak değerlendirdikleri Refah'a varyansın ediyorlar. "Eyvah Refah geliyor"muş...

Gelirse gelsin. Onlar da bu toplumun insanları. Eğer inançları arasında özgürlükçü demokrasi varsa, iktidar onların da hakkı. Ne bağınyorsunuz" ⁽²⁶⁰⁾.

Nail Güreli de basının telaşını garipsediği yazısında; "Sanki yerel yönetimlere RP gelince, sanki İstanbul'a belediye başkanı olunca memleket batacak" değerlendirmesi yaptı ⁽²⁶¹⁾.

İslamcı dergilerin seçim politikalarını değerlendiren Cumhuriyet "Şariatçı dergilerden seçime" boykot başlığıyla verdiği haberde Nakşi Şeyhi Esat Coşan'ın

⁽²⁵⁸⁾ Bayramoğlu, Ali, "Medya ve Siyaset", Tempo, 16 Mart 1994, s.109.

⁽²⁵⁹⁾ Milli Gazete, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁶⁰⁾ Cumhuriyet, 24 Şubat 1994, s.10.

⁽²⁶¹⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.11.

İslam Dergisi'ndeki yazısında RP'ye dolaylı destek verdiği" yorumu yapıldı ⁽²⁶²⁾.

Yaşar Kaplan, basının RP'ye karşı bir yayın politikası izlemekten dolayı tiraj kaybettiğini, basının izlediği tutumun kendisine zarar verdiğini söyledi ⁽²⁶³⁾.

İzlenim Dergisi, basının RP'ye yönelik eleştirilerini; "Vatan Kurtaran Medya" "Medya Refah'a Savaş Açtı" başlıklarıyla dosya yaptı. RP'nin büyümesinden dolayı basının panik içinde olduğunu ve basın organlarından Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Hürriyet ve Aydınlık gazetelerini devletin yarı resmi yayın organları olarak niteledi. RP'ye yapılan suçlamaları reddeden açıklamalar getirdi ⁽²⁶⁴⁾.

Sabahattin Önkibar "RP'ye karşı kampanya" başlıklı yazısında: "Eğer RP yanlışsa ve onu durdurmak gerekliyse, onun yanlışları meşru bir zeminde bir bir ortaya konmalı ve halk öyle ikna edilmelidir. Nedir RP'nin yanlışları? Nedir soyut iddiaları? Ortaya konması gerekenler bunlardır. Bu konuda yetersiz kalır ve 700 metrakerelelik arsalara sığırırsanız pes ettiniz demektir. Tekrar söylüyoruz. Yapılan bir usülsüzlük varsa ve kesinse biz de onu asla onaylamıyoruz. Ama eğer böyle bir şey yok da icad edilmeye çalışılıyorsa halk bunu yutmayacaktır. Son günlerde RP aleyhine ardı ardına başlatılan kampanyalardan sonra böyle bir ihtimal akıllarda kabul görmektedir" yorumunu yaptı ⁽²⁶⁵⁾.

Yeni Günaydın "Refahla aramızdaki kavga" başlığıyla verdiği haberde "RP'nin gazetenin yayınlarından dolayı açtığı tazminat davasını eleştiren gazete şu yorumu yaptı: "İşte sevgili okurlarımız, ne kadar gizlemeye çalışırlarsa çalışsınlar, ne kadar sunucu, dansöz, manken ve de emekli general transfer etmeye çabalarlarsa çabalasınlar gericilerle, bölücülerin üzerinde anlaştıkları tek konu bile, demokratik hukuk devletini ortadan kaldırmak, yani Cumhuriyeti yıkmaktır" yorumunu yaptı ⁽²⁶⁶⁾.

11. Aleviler

⁽²⁶²⁾ Cumhuriyet, 17 Mart 1994, s.1.

⁽²⁶³⁾ KAPLAN, Yaşar, "RP Bir Dünya Örgütüdür, Yörünge, 6-20 Mart 1994, s.13.

⁽²⁶⁴⁾ İzlenim, 5 Mart 1994, s.28.

⁽²⁶⁵⁾ Önkibar, Sabahattin, Türkiye, 18 Şubat 1994, s.18.

⁽²⁶⁶⁾ Y. Günaydın, 14 Mart 1994, s.1.

DEP'li milletvekillerinin SHP'den ayrılmaları, ardından Deniz Baykal ve ekibinin partiden ayrılarak CHP'yi kurlmalarıyla birlikte küçülen SHP'ye yöneltilen eleştirilerden biri de SHP'nin bir mezhep partisi olduğu şeklindeydi. Hükümet ortağı SHP'nin kabinedeki bakanlarından bir kısmının alevi kökenli vatandaşlardan oluşması bu eleştiriyi destekledi. SHP'nin alevi partisi olup olmadığı konusunda başlayan bu tartışma alevilerin, artık siyasal yaşamda açıktan hesaba katılır bir taraf olarak gündeme gelmesine neden oldu.

27 Mart Yerel Seçimlerinde ise siyasal partiler, alevi vatandaşlara yönelik mesajlar verdiler. Dini motifleri esas alan Refah Partisi alevi temsilcilerle görüşmeler yaparak, alevilerden aday göstereceğini açıkladı. Aleviler 27 Mart'ta siyasal yaşamın aktif bir unsuru olarak muamele gördüler. Partilerin alevilere ilgisi, alevilerin kendi içinde tartışmalara neden oldu. Alevilerin hangi partiyi desteklemeleri gerektiği konusunda alevi temsilciler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıktı.

Bazı sözcüler alevilerin sadece sosyal demoratif partileri desteklemeleri gerektiğini ileri sürerken, bazıları da parti ayrımı yapmaksızın alevilerin sorunlarına çözüm getirecek partilerin desteklenmesini dile getirdiler.

Alevi dedesi İzzettin Doğan RP'nin kendilerine işbirliği teklif ettiklerini söyledi. Doğan alevi seçmen ile ilgili şu değerlendirmeyi yaptı: "Sol iktidarlar Alevileri koruyamıyor. Bu aleviler sağa oy versinler anlamına gelmez. Benim alevilere telkinim yüzer oy haline dönüşmeleri. Eğer bir siyasi ağırlık kazanmak istiyorlarsa bir partiye saplanmamaları. Tek bir tarafa saplanmak Aleviler üzerine kolay oyun oynanmasına yol açıyor" ⁽²⁶⁷⁾. Yakın zamana kadar kimliklerini açıkça ifade etmekten çekinen aleviler, 27 Mart'ta açıkça siyasal pazarlık konusu oldular.

RP'nin alevilere açılımı "RP nereye koşuyor" sorusunu gündeme getirdi. RP'nin, resmi ideolojinin ve büyüyen ekonominin içine alamadığı Alevilere, Kürtlere ve gecekonduklara açılımı, güç ve iktidar odaklarını ürküttü ⁽²⁶⁸⁾.

⁽²⁶⁷⁾ Alpay, Şahin, Sabah, "Entellektüel Bakış", 5 Şubat 1994, s.13.

⁽²⁶⁸⁾ Hürriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

Basın RP'nin Türkiye'de alevilerin en yoğun olduğu bölge Tunceli'de alevi aday gösterdiğini yazdı ⁽²⁶⁹⁾.

Pir Sultan Abdal Derneği Başkanı Muharrem Coşkun, İzzettin Doğan'ın kendisini alevilerin mürid-i kamili ilan ettiğini kaydederek, "Hiç kimse bir toplum hakkında düşünce belirtme ve karar alma hakkını kendisinde göremez. İzzettin Doğan bizi temsil edemez. Alevi toplumunda birisi çıkıp, RP desteklenmeli diyorsa, bu, geçmişine ihanet ediyor demektir. RP'yi destekleme gibi düşünceler, derneğimiz ve toplumumuzu bağlamaz. Biz bu tür açıklamaları yapanları, kendi deyimimizle "dara tutuyoruz" ve bunun sonucunda bu kişileri "düşkün" ilan ederek, tecrit ediyoruz dedi.

Hacı Bektaş Derneği Başkanı Kemal Seher, alevilerin temelde Sosyal Demokrat görüşe sahip olduklarını ve düşüncelerinin sosyal demokrasi ile ahenk içinde bulunduğunu söyledi.

Cem Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Abidin Özgünay da "RP ile bütünleşmeler, bize göre alevi özüne, düşüncesine değil, sapkınlıklara yönelmişlerin ve alevilikle ilgisini kesmiş olanların karşılıklı menfaat ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Aleviler bugüne kadar sola ve sosyal demokratlara azami destek verdiler. Sol Partiler, Alevilerin oyunu daima çantada keklik gördüler" yorumunu yaptı ⁽²⁷⁰⁾.

Alevi milletvekillerinin, alevi-RP işbirliğine tepkileri, "Refah avucunu yalar" şeklinde basında yer aldı. SHP milletvekili Kamer Genç, Sinan Yerlikaya, Ziya Halis, Muş Bağımsız milletvekili M.Emin Sever, "Alevilerin duyarlı oldukları RP'ye aldanmayacakları" şeklinde ortak bir açıklamada bulundular ⁽²⁷¹⁾.

Bir alevi derneği olan Barış ve Kardeşlik Derneği Başkanı Fatih Obay, RP İzmir Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Süleyman Akdemir'i ziyaretinde sol partilerin yıllarca kendilerini kullandıklarını belirterek; "Biz alevi-sünni ayrımı istemiyoruz. Aynı Allah'a inanıyoruz çünkü. Biz yıllarca kullanıldık.

⁽²⁶⁹⁾ Milliyet, Hürriyet, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷⁰⁾ Vakıf, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷¹⁾ Y.Günaydın, 19 Şubat 1994, s.1.

Bunu kabul ediyorum. Alevileri sol partiler çantada keklik görüyorlar. Kullanıldık ama bundan sonra kullanılmak istemiyoruz" dedi ⁽²⁷²⁾.

Türkiye Hacı Bektaşî Kültür ve Tanıtma Dernekleri Genel Başkanı Selahattin Özen'in açıklamalarını, "Aleviler laiklikten ödün vermez" başlığıyla veren Cumhuriyet, Özen'in şu sözlerine yer verdi"; RP ile pazarlık yapanları kınıyorum. Alevi toplumu bunlara gereken dersi verecektir. 70'e yakın alevi derneği varken birilerinin çıkıp alevi toplumu adına RP'ye gidip yamanmaları lanetlenecek bir durumdur. İzzettin Doğan'ı şiddetle kınıyorum" ⁽²⁷³⁾.

12. Hukuk Düzeninin Bozulması

RP teorisyenlerinden yazar ve RP Genel Başkan Yardımcılığı yapmış Bahri Zengin, RP'nin iktidar olması halinde uygulanacak "Çok Hukuklu" sistemi şöyle açıklıyor:"Bu modelde yasama organı yoktur. Söz konusu olan herkesin kendi hukukunu seçtiği, bir "hukuk toplulukları düzeni", yasama haklarının bireye indirildiği bir düzendir. Bu modelde yürütme organı vardır. Görevi, fertlerin özgür iradeleriyle seçmiş oldukları hukuklar arasında ihtilaf olduğu zaman, bunları çözmektir. Çok hukuklu sistemde isteyen çeşitli hukukları deneyebilir ve bunlardan tatmin olmadığı takdirde, rahatlıkla bir başka hukuka geçebilir." ⁽²⁷⁴⁾.

RP'nin çok hukuklu sistemi tartışmaya açması, yapılan seçimler her ne kadar bir genel seçim olmasa bile RP karşıtı çevrelerde tedirginlik meydana getirdi ⁽²⁷⁵⁾. (Hürriyet, 16 Şubat 1994).

Oktay Ekşi "Tanıyın bu zihniyeti" başlığıyla yazı konusu ettiği Refah Partisi'nin iktidar olması halinde neler olacağını şöyle anlattı: "Nitekim RP her fırsatta din ve vicdan özgürlüğünü savunuyor görünüyor. Dikkat etmeden dinlerseniz, sanabilirsiniz ki, bir gün bu parti iktidara gelecek olsa kimsenin inancına karışmayacak, herkesi bu anlamda özgür kılacaktır. Oysa bir gün bir

⁽²⁷²⁾ Zaman, 11 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷³⁾ Cumhuriyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷⁴⁾ Express Gazetisi, 29 Ocak 1994, s.9.

⁽²⁷⁵⁾ Hürriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

yetkililerine sorunuz bakalım 'islam dinini terk edenlere' veya 'inanmayanlara' yani 'mürted' veya 'kafir' sayılması gerekenlere de bu özgürlüğü tanıdıklarını resmen söyleyebiliyorlar mı? O zaman görürsünüz gerçekten özgürlükçü mü imişler yoksa aldatıyorlar mı? ⁽²⁷⁶⁾ (Hürriyet, Oktay Ekşi, 17 Şubat 1994, s.1).

Necati Doğru ise "Refah öcüsü gelecek, sizi yiyecek. Bu şantaja artık karınlar tok" yorumunu yaptı ⁽²⁷⁷⁾. (Sabah 16 Şubat 1994).

Cumhuriyet'te çıkan bir karikatürde orak-çekiç işareti ile Refah Partisinin amblemi hilal-başak yanyana konularak "yüzyılın öcülere" alt yazısı ile verildi ⁽²⁷⁸⁾. (Cumhuriyet, Şubat 1994).

Türkiye Gazetesi yazarı Ömer Öztürkmen; "Siz bir taraftan 'öcü geliyor' der, öteki taraftan devlet malını soymaya kalkarsanız bu halkı ne laisizm konusundaki şüpheli samimiyetinize inandırabilir, ne de Refah Partisi'nin iktidara gelmesini önleyebilirsiniz" yorumunu yaptı ⁽²⁷⁹⁾. (Türkiye, 17 Şubat 1994).

13. Oy Kullanmanın Teşvik Edilmesi

27 Mart Yerel Seçimleri'nde basın halkı oy kullanmaya teşvik eden "Şikayet etme oyunu kullan" isimli bir kampanya başlattı. Gazeteler kampanyayı her gün birinci sayfadan çeşitli grafiklerle desteklediler. Basının böyle bir kampanya başlatmasının nedeni şuydu: RP'ye oy vermeyen veya vermeyecek olup da bugüne kadar oy verdiği siyasal partilerden ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunlardan bunalmış vatandaşın yapılan kamuoyu araştırmalarında sandığa gitmeme eğilimi içinde olduğu tespit edildi. Bunun seçime katılım oranını düşüreceği, ve rejim için tehlike olarak görülen Refah Partisi'ne yarayacağı değerlendirildi. Bu dayanaklar üzerine oturtulan kampanya basında çıkan haberlerin yanısıra köşe yazarlarınca da desteklendi.

Sabah yazarı Hasan Cemal "Hep birlikte tekrarlayalım: Şikayet etme, oy kullan!" başlıklı köşe yazısında şu görüşlere yer verdi: "Seçime katılma oranı ne

⁽²⁷⁶⁾ Ekşi, Oktay, "Taniyin Bu Zihniyeti", Hürriyet, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷⁷⁾ Sabah, 16 Şubat 1994, s.18.

⁽²⁷⁸⁾ Cumhuriyet, Şubat 1994, s.1.

⁽²⁷⁹⁾ Türkiye, 17 Şubat 1994, s.13.

kadar yükselirse, Refah ihtimali o kadar azalır. O yüzden kimse yakınmasın, demokratik görevini yerine getirsin!" ⁽²⁸⁰⁾.

Gazeteci Mehmet Altan 'Şikayet Etme Oy kullan' kampanyasını farklı bir yaklaşımla değerlendirdi. Toplumda yaşanan pahalılık terör, enflasyon, yolsuzluk, KİT'ler, antidemokratik Anayasa, faili meçhul cinayetler, düşünce suçluları gibi pek çok sorun ortada iken "şikayet etmeyecektik, oy verecektik, kime? " diyerek kampanyayı eleştirdi ⁽²⁸¹⁾.

Basın, bu kampanyaya hem haberlerinde hem de köşe yazılarında destek verdi.

14. Rejim İçin Tehdit Unsuru

Seçim döneminde Zaman Gazetesi'nde Yazan Ahmet Taşgetiren İslamcı olmayan medyanın RP'ye neden karşı olduğunu şöyle açıkladı: "RP'ye neden karşılar? RP'nin islam perspektifli bir sosyal yapı oluşturacağını düşündükleri için. Gariptir, RP kalksa; "Ben iktidara gelirim, mevcut genelevleri daha modern hale getireceğim. TV'lerde yer alan erotik sahneleri yeterli bulmuyorum. Amerika'daki fuhuş pazarını ekrana taşıyacağım. Herkes bildiği gibi köşe dönebilecek. Vurgun vuranındır anlayışını ekonomik düzen haline getireceğim. Yani bugünkü düzende gördüğünüz, kişinin nefsi duygularına yönelik tüm olaylardan bir fazlası benden" dese tepki kalmayacak ⁽²⁸²⁾.

İstanbul büyükşehir belediye başkan adayı, medya tarafından RP'nin Erbakadan sonraki halefi olarak tanımlanan Recep Tayyip Erdoğan Beyoğlu ilçe teşkilatı tarafından düzenlenen defilede yaptığı konuşmada, kendilerinin sistem içinde kurulmuş bir parti olduklarını belirterek; "Birçok kişi bize gelip dini konularda soru soruyor. Biz siyasi bir partiyiz. Dini konularda öğrenmek istediğiniz bir sorunuz varsa gidin müftülüğe sorun. Refah partisi

⁽²⁸⁰⁾ Cemal, Hasan, "Hep Birlikte Tekrarlayalım: Şikayet Etme Oy Kullan", Sabah, 11 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁸¹⁾ ALTAN, Mehmet, Prizma Köşesi, Sabah, 31 Ocak 1994, s.10.

⁽²⁸²⁾ TAŞGETİREN, Ahmet, Zaman, 2 Şubat 1994, s.2.

eşittir din değildir. Kim böyle söylüyorsa yanlış söylüyor. Ama üyeleri islami ön planda tutan bir partiyiz.." açıklamasında bulundu ⁽²⁸³⁾.

Konya Belediye Başkanı Halil Ürün; "RP'den kimse korkmasın; Ermeniler, ABD, İsrailliler, Sırlar, BM ve insan hakları savunucuları korksunlar. Bizim iktidara gelmemize de üzülenler bunlar olacaktır." diyerek RP'nin ancak dış güçler için bir tehdit unsuru olabileceğini ifade etti ⁽²⁸⁴⁾.

RP'nin büyüme nedenleri basının birinci gündem maddesi haline gelince Vakıf Gazetesi bu konuda basında çıkan tartışma ve görüşleri bir yazı dizisi haline getirdi. Yazı dizisinde RP'nin yükselme nedenleri konusunda basından alıntılara detaylı bir şekilde yer verdi ⁽²⁸⁵⁾.

Vakıf Gazetesi de "RP'den millet değil dış güçler korkuyor" başlığıyla RP'nin Türk toplumuyla bir sorununun olmadığını, RP iktidarı ile çıkarları zedelenen olan dış mihrakların telaşlandığını söyledi ⁽²⁸⁶⁾.

Milli Gazete ise "Batılla yoğrulan adamlar, yasağcı, zalim, sömürücü, işkenceci, provakatör insanlar olduğu için, Hakk'a bağlı insanları da kendileri gibi zannediyorlar. Aman bunlar gelirlerse... Ne olur gelirlerse? Asarlar, keserler, yok ederler! Hayır, hayır, sizler yanılıyorsunuz. Siz herkesi kendiniz gibi zannediyorsunuz" yorumunu yaptı ⁽²⁸⁷⁾.

Güngör Mengi "Refah'ın seçimden iktidar yolunda bir parti gibi çıkması, içte ve dışta büyük dalgalanmalar yaratacaktır. Batı dünyasının Türkiye'ye bakışı değişecek, laik ve demokratik tek müslüman ülke oluşunun avantajları kaybedilecektir." yorumunu yaptı ⁽²⁸⁸⁾.

İlhan Selçuk "Erbakan Hoca ağzının içinde laflar yuvarlıyor, ama, açıkça yanıt vermeli: Hoca Anayasa'dan "laik" sözcüğünün çıkarılmasını mı istiyor?

⁽²⁸³⁾ Zaman, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁸⁴⁾ Yeni Asya, 12 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁸⁵⁾ B.Vakit, 8 Mart 1994, s.3.

⁽²⁸⁶⁾ B.Vakit, 5 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁸⁷⁾ Talip, R.Rıza, "Bir Çapraz Ateş", Milli Gazete, 3 Şubat 1994, s.2.

⁽²⁸⁸⁾ MENGI, Güngör, "Refah Korkusu", Sabah, 14 Şubat 1994, s.2.

“Devletin dini istismar” kuralını yeniden Anayasa’ya yazmak mı istiyor” sorusunu sorarak seçmeni RP’ye oy verme konusunda dikkatli olmaya davet etti ⁽²⁸⁹⁾.

Şahin Alpay diğer meslektaşlarından farklı bir yorum getirdi: “Kısacası RP’nin dinsel siyasal akımları sisteme entegre ederek, demokrasimize önemli bir hizmet yaptığına kuşku yoktur. Bu partiye yakınlık duyan yurttaşlarımızı ulusal topluluğun dışında göstermeye ve dışına itmeye yönelik çabalar, yerleştirmeye çalıştığımız demokrasi açısından son derece yanlıştır. İslamcı akımların demokratik temsil ve yarış dışına itilmeye kalkılması, demokrasimizin geleceği açısından en büyük talihsizlik olur.

Bu radikal İslamcılarının güçlenmesinin teşviki, yenilikçileri, modernist ve demokrat bir İslamcı hareketin gelişmesinin kösteklenmesi demek olur. RP pekala bir gün örneklerini Batı’daki Hristiyan Demokrat partilerde gördüğümüz gibi Müslüman Demokrat bir parti haline gelebilir.” ⁽²⁹⁰⁾.

Mümtazer Türköne RP’nin İslam Devleti kuramayacağını uzun uzun anlattıktan sonra şu değerlendirmeyi yaptı: “Refah Partisi’nin iktidara geldiği zaman İslami esaslara dayalı bir devlet kurması teorik olarak mümkün değildir. Şayet böyle bir devlet modeli dünyada, tarihte bir yerlerde mevcut olmuş olsa bile, Refah Partililerin bundan haberleri olmadığı bellidir” ⁽²⁹¹⁾.

ABD Büyükelçiliğinden diplomat Mr. Dale Dean’ın RP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül’e yönelttiği; “Siz iktidara gelerseniz şeriatı da getirecek misiniz? Yani İran benzeri bir yönetim mi tasarlıyorsunuz?” sorusu da basında yer aldı ⁽²⁹²⁾.

Hürriyet Gazetesi “İşte Refah Gerçeği” başlığıyla RP ile ilgili yaptığı araştırma sonuçlarını açıkladı. Yarım sayfa olarak yer verdiği haberde, Erbakan’ın arap giysili fotoğraflarıyla, RP’li manken Gülay Pınarbaşı ile politikacı

⁽²⁸⁹⁾ SELÇUK, İlhan, “Erbakan Hoca Ağzında Ne Geveliyor”, Cumhuriyet, 5 Şubat 1994, s.2.

⁽²⁹⁰⁾ ALPAY, Şahin, “Türkiye Neden İslam’ın Yıldızı”, Sabah, 4 Mart 1994, s.21.

⁽²⁹¹⁾ TÜRKÖNE, Mümtazer, “Refahlı Demokrasi”, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1994, s.56.

⁽²⁹²⁾ ÇEKİRGE, Fatih, “Eliçiliklerden Refah Sorgusu”, Sabah, 16 Şubat 1994.

Filiz Ergün'ün başı açık fotoğraflarını yan yana verdi. Araştırma sonucunda, halkın yarıdan fazlasının, Refah'taki değişim görüntüsünün samimi olmadığına ve RP'nin iktidara gelmesi halinde laikliğin yara alacağına inandığını, tablolar halinde açıkladı ⁽²⁹³⁾.

"İşte Refah Gerçeği" haberinin yer aldığı sayıda Hürriyet Başyazarı Oktay Ekşi de "Refah'ın Maskesi" başlıklı köşe yazısında siyasal parti liderlerini, RP konusunda yeterince duyarlı olmadıkları için eleştirdi ⁽²⁹⁴⁾.

Amerikan yetkilileri de Türkiye'nin İran olamayacağı konusunda. Türkiye'deki kurumlara güvendiklerini açıkladılar ⁽²⁹⁵⁾.

İlhan Selçuk da "Anadolu'da Şeriat Devleti Kurulur mu?" başlıklı köşe yazısında şu yorumu yaptı. "Sünnisiyle, Alevisiyle, Anadolu halkı müslümandır, ama şeriatçı değildir. Din devletine sıcak bakmaz, kadınlara hayat hakkı tanımayan şeriatçılığı bir yaşam biçimi olarak benimsemek istemez, Anadolu müslümanlığıyla Arap çöllerindeki müslümanlık bir değildir ⁽²⁹⁶⁾.

Hürriyet yazarı Neşe Düzel, Refah'tan; kadınlara çarşaf giydireceği, dört kadınla evliliği getireceği, Anayasanın yerine şeriatı getireceği için korkmadığını, Refah'ın bunları yapacağına inanmadığını, sadece Türkiye'yi ekonomik ve sosyal bir kaosa götüreceğinden korktuğunu yazdı ⁽²⁹⁷⁾.

Neşe Düzel bir başka yazısında da RP'nin kazanması halinde "bugünkü çarpık düzenin iyice karmakarışık" hale geleceğini iddia etti ⁽²⁹⁸⁾.

Hürriyet "İşte Erbakan" başlıklı haberinde Mısır Gazetesi Al Anbaaya'da Erbakan'la yapılmış bir röportajı gazete küpürüyle birlikte vererek, Erbakan'ın

⁽²⁹³⁾ Hürriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁹⁴⁾ EKŞİ, Oktay, "Refah'ın Maskesi", Hürriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁹⁵⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽²⁹⁶⁾ Cumhuriyet, 19 Şubat 1994, s.2.

⁽²⁹⁷⁾ Hürriyet, 19 Şubat 1994, s.12.

⁽²⁹⁸⁾ Hürriyet, 19 Mart 1994, s.12.

Atatürk'e ve Türkiye'deki rejime akıl almaz karalamalarda bulunduğunu yazdı (299).

Erbakan'ın Hürriyet'te çıkan haberleri yalanlayan bir basın toplantısı yapması üzerine ertesi gün Hürriyet "Hoca'nın Yalanı" başlıklı manşetiyle haberin kaynağını açıkladı. Emin Çölaşan da aynı haberi konu alan köşe yazısında "Dinde yalan var mı?" başlığıyla Erbakan'ı yalancılıkla suçladı (300).

Mehmet Ali Birand Refah korkusuna farklı bir boyut getirdi. Refah İstanbul'u alırsa Türkiye'yi kaybeder diyen Birand, "Bu partinin, açıkladığı ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel politikalarıyla Türkiye'yi 2000'li yıllara taşıyamayacağının görülmesi için erken sürede denenmesi gerekir. İşte İstanbul bundan dolayı Refah'tan korkmamalıdır. Aksine, "Refah İstanbul'dan korkmalıdır" yorumunu yaptı (301).

Vakit yazarı Yılmaz Yalçınır Refah'ın her konuda açık teminat verdiğini belirttiği yazısında, diğer basın yayın organlarının dile getirdiklerinin tam tersi bir görüş ortaya attı: "RP netice itibariyle TC'nin Anayasası ve Siyasi Partiler Yasası çerçevesinde kurulmuş ve o çerçevede kalmanın icbar ve tehdidi altında bulunan bir harekettir" Bu yüzden kimsenin korkmaması gerektiğini belirtti (302).

İlhan Selçuk ise hiç kimsenin baskı altında olmadığını yazdı: "RP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Muzaffer Doğan açıkça "ben şeriatçıyım" dediği halde, hiç kimse Başkan'a kaşının üstünde gözün var demiyor. Refah Partisi yerel seçim kampanyasını nasıl yürütüyor? Dini politikaya alet ederek, kutsal müslümanlığı siyasal iktidara geçmek istediği gibi kullanarak RP tozu dumana katıyor; devletten hiçbir baskı görmüyor" (303).

(299) Hürriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

(300) Hürriyet, 21 Şubat 1994, s.1.

(301) Sabah, 21 Şubat 1994, s.15.

(302) B.Vakit, 22 Şubat 1994, s.7.

(303) Cumhuriyet, 23 Şubat 1994, s.2.

Zaman Başyazarı Fehmi Kuru "RP ile şeriatın geleceğini vehmetmek, sadece kökleşmiş İslam düşmanlığında kaynağını bulan bir kanaati yansıtır, o kadar" yorumunu yaptı ⁽³⁰⁴⁾.

Yavuz Gökmen Refah'ı dışlamanın yanlışlığını şu cümlelerle ifade etti: "Bilinmelidir ki, Refah ve Demokrasi partilerini dışlayarak kurulacak bir cephe, Türkiye'nin selameti değil, ancak bir bölünme felaketi olabilir" ⁽³⁰⁵⁾.

Milli Gazete "Eyvah Refah Geliyor" mantığıyla hareket eden çevrelere karşı ilginç bir cevap verme yöntemi buldu. Balıkesir eski DSP İl Başkanı'nın, RP'yi savunan ve diğer partileri eleştiren bir yazısını yayınlayarak cevap verdi ⁽³⁰⁶⁾.

Ahmet Taner Kışlalı, "RP'ye Evet, Ama..." başlıklı yazısında demokrasinin ve seçimin sonucu olarak RP'ye evet diyeceklerini, ancak RP'nin demokratik yolla gelerek demokratik kuralları yıkmasına karşı çıkacaklarını yazdı ⁽³⁰⁷⁾.

İslamcı Yeni Şafak Gazetesi ise "Çiller'i Refah Korkutuyor" başlığıyla verdiği haberde, Çiller'in seçmen kütüklerinin güncelleştirilerek ara seçimlere gidilmesi halinde sandıktan RP'nin çıkacağı endişesi taşıdığını yazdı ⁽³⁰⁸⁾.

Süleyman Yağız, RP'nin politikasının yeterince açık olmadığını, şeriatı getirip getirmeyeceği konusunda net mesajlar vermediği, bu konuda takiiye yaptığını söyledi ⁽³⁰⁹⁾.

Demirel'in açıklamalarını "RP niye tehlike olsun" başlığıyla veren Yeni Asya Gazetesi Demirel'in RP ile ilgili şu sözlerine yer verdi: "Bir ülkenin insanları eğer rejime sahip çıkmaya hazır değillerse, zaten rejimi ayakta tutmakta

⁽³⁰⁴⁾ Zaman, 24 Şubat 1994, s.2.

⁽³⁰⁵⁾ Hürriyet, 28 Şubat 1994, s.16.

⁽³⁰⁶⁾ Milli Gazete, 1 Mart 1994, s.9.

⁽³⁰⁷⁾ Cumhuriyet, 23 Mart 1994, s.13.

⁽³⁰⁸⁾ Yeni Şafak, 23 Mart 1994, s.1.

⁽³⁰⁹⁾ Y.Günaydın, 3 Mart 1994, s.8.

zorluğunuz olur. Türk vatandaşı laik demokratik hukuk devletine sahip çıkacaktır. Bundan kimsenin endişesi olmasın" ⁽³¹⁰⁾.

C-BASININ, RP'NİN BÜYÜME NEDENLERİNİ SORGULAMASI

Şüphesiz Refah Partisini büyüten nedenleri birkaç başlık altında toplamaya çalışmak amacı karşılamaz. Ancak başlıkları sayısız şekilde çoğaltmanın da amaca hizmet etmeyeceğini bilerek, bu bölümde genel sayılabilecek nedenleri toplamının yerinde olacağı düşünülmüştür.

1. Ahlaki dejenerasyon

27 Mart seçim kampanyaları esnasında basında ve televizyonlarda RP'nin beklenmedik şekilde büyüme nedenlerinin konu edildiği tartışmalarda en çok gündeme gelen başlık, toplumun içinde bulunduğu ahlaki dejenerasyon konusu olmuştur. Özellikle, özel televizyonlarla birlikte yoğunlaşan gayri ahlaki yayınların muhafazakar kesimde, çocukların geleceği konusunda korkuya neden olduğu, toplumun bu yüzden ahlaki mesajları ön plana çıkaran RP'ye yöneldiği gündeme geldi. Bu konuda önlem alınmaması halinde marjinal partilerin daha da büyüyeceği ifade edildi. RP'nin genelevlere yönelik mesajları da bu çerçevede basında yer aldı. Basın RP'nin genelevler konusunu istismar ettiğini yazdı. Basın RP'nin yönetime gelmesi halinde genelevleri, meyhaneleri vb yerleri kapatarak toplumun yaşam biçimini değiştireceğini iddia etti. Bu konuda RP'yi eleştirdi.

Yönetime geldiklerinde "insanlık suçu" saydıkları genelevleri kapatacaklarını söyleyen Tayyip Erdoğan'ın; genelevler konusundaki "Kadınlık onuruna karşı bir hakarettir. Kendi insiyatifimiz altında bu şehvet sömürsüne

⁽³¹⁰⁾ Yeni Asya, 15 Şubat 1994, s.1.

son vereceğiz." demecini Cumhuriyet "Manukyan Erdoğan'ın genelev tehdidini ciddi bulmadı" şeklinde haber yaptı ⁽³¹¹⁾.

Mehmet Altan toplumun ahlaki yapısının seçimlere etkisiyle ilgili olarak şu yorumu yaptı: "Türkiye'nin ne ahlak, ne de hukuk kurallarına uymayan anlayışının egemenliği altına girmesi, yerel seçim öncesi, din kurallarını sahiplenen ve bugünkü soygun sistemini amansızca eleştiren Refah Partisi'ni öne çıkardı ⁽³¹²⁾.

Zülfü Livaneli bir yandan seçim kampanyasını yürütürken, diğer yandan gazetede ki köşesinde yazmaya devam etti. Livaneli; "TV ekranları RP'yi güçlendiriyor" başlıklı yazısında ahlaki dejenerasyon konusunda şu değerlendirmede bulundu: "Anlı şanlı adamlar, TV ekranında 16 yaşındaki kenar mahalle kızlarının ergenlik sonrası bedenlerini pazarlayarak para kazanmaktan utanmıyorlar. 900'lü telefonlar toplumda tepki yaratıyor. Sosyete diskoları, çıplaklık sömürüleri, küfürler, eşcinsel ilişkiler öfkeliendiriyor insanları. Çünkü bunlar eskisi gibi birtakım kenar köşe barlarda olmuyor. Televizyon ekranlarıyla Türk evlerine akıyor. Görmemenin, duymamanın olanağı yok. 27 Mart seçimlerinde bu tepki, Refah Partisi'nin oylarında bir patlamayla kendini gösterirse hiç şaşırmayın." ⁽³¹³⁾

Genelevde çalışan bir kadın da kendisiyle yapılan röportajda, "Şimdilik bizi kurtaracak tek partinin Refah olduğunu düşünüyorum. Başkasına oy moy yok." cevabını vermesi bu tartışmaları destekledi ⁽³¹⁴⁾.

Sabah yazarı Necati Doğru'ya göre RP'nin yükseliş sebebi şöyle: "Hukukun vicdanını isyan ettiren İSKİ davası, bir kişi veya grubun dükkkanı haline gelmiş parti yapısı, rüşvetçiliğe, avantacılığa, çıkarıcılığa çengellenen delege yapısı ile mevcut partiler halkın gözünde çok yorgun düştüler... Refah kendi gücüyle yükselmiyor. Karşısındaki partiler kurulu düzen adına halkın o yüzde 25-30'luk bölümüne hiç güven vermedikleri için Refah, bugün

⁽³¹¹⁾ Cumhuriyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽³¹²⁾ ALTAN, Mehmet, "Ahlak ve Refah Partisi", Sabah, 21 Şubat 1994, s.10.

⁽³¹³⁾ LİVANELİ, Zülfü, "TV Ekranları RP'yi Güçlendiriyor", Sabah, 9 Mart 1994, s.20.

⁽³¹⁴⁾ Nokta, 9-15 Ocak 1994, s.17.

İstanbul'da iktidar, Türkiye ölçeğinde anamuhalefet partisi durumuna gelmiş bulunuyor." ⁽³¹⁵⁾.

2. Denenmemişlik

Kamuoyu araştırmaları siyasal partilerin genel olarak toplum nezdinde güvenilirliklerini kaybettiğini ortaya koymuştur. Siyasal partilere ve dolayısıyla siyasal sisteme olan bu güvensizliğin toplumu yeni arayışlar içine ittiğini saptanmıştır. Toplumda meydana gelmiş bu eğilimin, kamuoyunda sürekli denenmemişlik tezini işleyen RP'ye kanallıze olacağı düşüncesi basın bu konuda duyarlı olmasına neden olmuştur. Basın RP'nin denenmesinin Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve dünya içindeki yeri itibarıyla önemli bir tehlike olacağını vurgulamıştır. Basının bu tür yayınlarına rağmen araştırma sonuçlarından RP'nin puanını artırdığının görülmesi bazı köşe yazarlarınca farklı yorumlanmıştır.

Farklı yorum getirenlerden biri olan Mehmet Ali Birand köşe yazısında;"Refah bunalım içindeki Türk toplumuna bir yenilik, bir denenmemişlik getiriyor. Hemen herkesten aynı tepkiyi duyuyuyorsunuz; "Bütün partiler birbirlerine benziyor. Hepsinde yolsuzluk var. Yalan-dolan var. Refah ise, farklı görünüyor. Eskileri hep denedik bir de Refah'ı deneyelim" değerlendirmesinde bulunmuştur⁽³¹⁶⁾.

Hikmet Çetinkaya "Takkeli liboşun korkusu" başlıklı köşe yazısında RP'nin yükseliş nedenini şöyle açıkladı;" Nedeni açık. Çünkü RP kurulu düzene karşı çıkıyor. Bir de İstanbul ve Ankara artık sanayi kenti değil; gecekonduyla örülmüş ve işsizliğin kol gezdiği kentler konumunda. RP bu nedenle solun alternatifi oluyor. Emekçi kesimler tıpkı 1970'lerde olduğu gibi "bir de Refah'ı deneyelim" diyorlar ⁽³¹⁷⁾.

⁽³¹⁵⁾ Sabah, 16 Şubat 1994, s.18.

⁽³¹⁶⁾ BİRAND, Mehmet Ali, "Hazırlıklı Olun Refah Geliyor", Sabah, 1 Şubat 1994, s.15.

⁽³¹⁷⁾ Cumhuriyet, 12 Şubat 1994, s.6.

RP'nin 1970'lerdeki solun söylemini kullandığı, yeni bir şey getirmediği basında sık sık konu edilmiştir. Refah Partisi'nin bu sloganla oy avcılığı yaptığı, toplumu kandırdığı açıkça ifade edilmiştir.

Refah'ın yükselişini Türk solundaki başarısızlıkta gören Mümtaz Soysal, bir öngöründe bulunarak, 27 Mart'taki yenilgiden sonra bunun kafalara dank edeceğini belirtmiştir ⁽³¹⁸⁾.

3. Şehirlere Göç

Basın RP'nin büyümesindeki temel nedenlerden birinin göç olduğunu ileri sürmüştür. Basına göre şehrin varoşlarına yerleşen bu şehir sakinleri kendilerini şehir kültürüne yabancı hissettiklerinden bir yalnızlık içine düşmüşlerdir. Refah Partisi bu durumu iyi tespit etmiş ve bu insanlara yakınlık göstermiştir. Refah Partisi dini duyguları güçlü olan bu insanlarla rahat bir şekilde manevi ilişki de kurmaktadır. RP'nin bu yaklaşımı bu kesimi RP'ye yakınlaştırmıştır. Bu tespiti yapan basın, diğer siyasal partileri bu konuda gerekli çalışmaları yapmaları konusunda uyarmış, hatta ağır bir dille eleştirmiştir.

Ahmet Taner Kışlalı RP'nin büyümesinin dört iç, iki dış nedenini konu edindiği köşe yazısında dört iç nedenden biri olarak göç etmiş insanları göstererek şu yorumu yaptı; "Kırdan büyük kente gelen insan, Türkiye'den Almanya'ya giden ailenin karşılaştığının benzeri bir kültür şokunu yaşamış oldu. Baba çocuklarının kötü yola düşmesinden, ailesini yitirmekten korkmaya başladı. Din, gerisine sığınılacak en doğal kalkan haline geldi. Eskiden başını örtmeyen, başını örttü. Camiye gitmeyen, camiye gitti" ⁽³¹⁹⁾ (EK-4).

Tempo Dergisi'ne göre RP politikalarını gecekondu semtleri üzerine iyi oluşturmaktadır: "Göç olayından etkilenen ilçelerden biri olan Beyoğlu'nun gecekondu kesimini oluşturan kitleyi düzene karşı iyi örgütleyolarlar. Akmayan

⁽³¹⁸⁾ Hürriyet, 12 Şubat 1994, s.1.

⁽³¹⁹⁾ KİŞLALI, Ahmet Taner, Türkiye'de Humeyni Olmaz, Ancak Erbakan Olur, Cumhuriyet, 2 Şubat 1994, s.13.

suyu, kesilen elektriği, olmayan okulu, toplanmayan çöpü, çamur içindeki yolu gibi, aksayan ve ulaşmayan hizmetlerin insanların yaşamlarından örnekler vererek ortaya koyuyor" ⁽³²⁰⁾.

Ali Yaşar Sarıbay, RP'nin büyüme nedenlerini şöyle açıklamaktadır: "RP dinsel ideolojiye sahip olduğu için oy kazanmamıştır. Tersine modern kent hayatında ideolojisine uygun, giderek yaygınlaşan toplumsal bir zemin bulduğu için başarılı olmuştur. Seçim sonuçları, RP ile yükselen İslamın siyasal değil, kültürel popülist İslam olduğunu göstermiştir. RP kent yoksullarından, dindar küçük sanayici ve tüccara varıncaya kadar hemen her kesimden insanı popülist söyleme dayanan, sistematik ve etkili olan propaganda çalışmalarıyla kendi yanına çekebilmiştir." ⁽³²¹⁾.

Ekonomik şartları ve eğitim durumları dolayısıyla yazılı basını izleme olanakları oldukça düşük olan gecekondu kesiminin, basının kendilerine yönelik mesajlarını sağlıklı bir şekilde aldıklarını söylemek güçtür. Basından etkilenme oranları oldukça düşüktür. Geçmiş uygulamalar, bu kesimlerde yüzyüze ilişkinin çok etkili olduğunu ortaya koymuştur. RP'nin bu kesimlerden oy almasının temel nedeni, kadın propagandistlerin, dışa kapalı yaşayan bu kesimin içine rahatlıkla girip propaganda yapmalarıdır.

4.ANAP ve DYP'nin RP'yi Tek Rakip İlan Etmesi

Merkez sağ ve solun kendi aralarında birleşmesi ve iki turlu seçim sistemi tartışmaları merkez sağ ve soldaki her partinin kendisini lider ve çatısı altında birleşilecek parti olarak takdim etmesine yol açmıştır. Bu tartışmaya zemin hazırlayan basın, partilerarası polemikçi canlı bir şekilde vermiştir. Her ne kadar her parti kendi çatısı altında birleşilmesi çağrısında bulunduysa da, basın ısrarla merkez sağ ve solun kendi aralarında birleşmesi yönünde bir yayın politikası izlemiştir.

⁽³²⁰⁾ Tempo Dergisi, 9 Şubat 1994, s.121.

⁽³²¹⁾ SARIBAY, Ali Yaşar "Refah Partisi'nin Ardındaki Sosyo Politik Dinamikler", Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1994, s.21.

Her parti kendini merkez ve lider parti ilan ettiği gibi, Refah Partisi'nin de tek rakibi olduğunu iddia etmiştir. Basın bu anlamda Refah Partisini yoğun bir şekilde eleştiren DSP lideri Bülent Ecevit'in demeç ve açıklamalarına geniş yer vermiştir. Seçimin favorisi DYP ve ANAP liderleri merkez sağıın liderliği ve RP'ye rakip olma konusunda adeta yarış içinde olmuşlardır. Basın da bu açıklamalara geniş yer vermiştir.

Milliyet Çiller'in seçmen eğilimlerini değerlendiren açıklamasını "DYP'den kopan oy RP'ye gidiyor" başlığı ile verdi. Haberde" DYP de ANAP da merkez sağdadır. İkisi de iktidara gelip Türkiye'yi yönetmiştir. Konjonktürden etkilenecek DYP'den kopanlar, bir de RP'yi deneyelim diye düşünüyorlar. ANAP denenmiş parti. ANAP'a gitmeleri için bir sebep görmüyorlar" diyen Çiller, kendisinin batı politik merkezlerinden aldığı desteğin sebepleri arasında "RP'ye karşı set olarak" görüldüğünü de ifade etti ⁽³²²⁾.

İslamcı gazetelerden Vakit Gazetesi Erbakan'ın belediye başkanlarına yaptığı konuşmada Çiller'in "RP'ye karşı batı politik merkezlerinin desteğini aldığını söylediği sözlerine cevap veren Erbakan'ın konuşmasını "RP'den değil, dış güçlerden korkuyorlar" şeklinde verdiği haberde, Erbakan'ın şu sözlerine yer verdi; "İslamı ortadan kaldırmayı hedef kabul etmiş bir Batı'nın, RP'den rahatsız olması, buna karşılık bir set oluşturan taklitçi partileri desteklemesi tabiidir. Ancak üç manken oyunu da sökmeyecek."

SHP lideri Karayalçın'ın Çiller'in "DYP'den giden RP'ye gidiyor" sözlerine cevaben yaptığı konuşmayı Hürriyet; "Karayalçın:Türkiye İran olmayacaktır" başlığıyla verdi ⁽³²³⁾.

Milliyet yazarı Taha Akyol ise Karayalçın'ı tutumundan dolayı uyararak şunları söyledi: "RP'yi dini inançlarından dolayı, dindarlığından dolayı "öcü" gibi gösteren jakoben bir laisizm anlayışı, muhafazakar kitleleri radikalizme itmekten başka bir şey getirmez. Karayalçın bunu görmelidir ⁽³²⁴⁾.

⁽³²²⁾ Milliyet, 4 Şubat 1994, s.1.

⁽³²³⁾ Hürriyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽³²⁴⁾ Milliyet, 16 Şubat 1994, s.9.

Özal dönemi Anavatan Partisi'nin devamı olduğunu iddia eden Yeni Parti Genel Başkanı Yusuf Özal'ın; "Refaha karşı koymak bizim vebalimizdir. Ve Özal'ın vasiyetidir." sözlerini Yeni Asya Gazetisi Refahı Durdurun" başlığı ile verdi ⁽³²⁵⁾.

Mesut Yılmaz; "Bizim rakiplerimiz zaman içinde değişir ama bizim favori durumumuz değişmez. RP şu anda bizim en güçlü rakibimiz durumundadır." diyerek merkez sağın güçlü temsilcisinin ANAP olduğunu deklare etti ⁽³²⁶⁾.

RP'nin fazla büyütülmemesi gerektiğini ⁽³²⁷⁾ (Hürriyet 23 Şubat 1994) seçimlerden sonra RP ile hesaplaşacağını söyleyen Yılmaz ANAP iktidar olduğunda RP tehlikesinin ortadan kalkacağını söyledi.

27 Mart Yerel Seçimleri'nde ANAP ve DYP dışında SHP ⁽³²⁸⁾, DSP, DEP de RP'yi rakip ilan eden partilerdi. Bütün politika ve stratejilerini RP'ye göre belirlediler. Partilerin RP dışında birbirleriyle çekişmeleri, merkez sağ ve soldaki seçim yarışıyla ilgisi olmayan daha çok liderler çekişmesi şeklinde olmuştur.

5. Propaganda Yöntemi

RP'yi diğer partilerden ayıran özelliklerden biri propaganda yöntemidir. Partinin propaganda stratejisi "birebir ilişki", "yüzyüze ilişki" esasına dayanmaktadır. Bu yöntemin aktif ve başarılı uygulayıcıları ise kadınlardır. Kadınların bu rolünden dolayı RP, kadınların seçim çalışmalarına aktif bir şekilde katılmalarını teşvik etmekte, hatta sağlamaktadır. Muhafazakar bir yapıya sahip Türk toplumunun kadın seçmenlerine en rahat ulaşabilen propaganda elemanları kadınlar olduğu için RP, kadın propagandistleri özellikle eğitmektedir. 27 Mart öncesinde de Erbakan kadınların ev ev gezip, oy toplamaları çağrısında bulundu ⁽³²⁹⁾. Basın da RP'yi başarıya hanımların taşıdığını haber yaptı ⁽³³⁰⁾.

⁽³²⁵⁾ Yeni Asya, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽³²⁶⁾ Yeni Asya, 19 Şubat 1994, s.1.

⁽³²⁷⁾ Hürriyet 23 Şubat 1994, s.1.

⁽³²⁸⁾ Hürriyet, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽³²⁹⁾ Milliyet, 14 Şubat 1994, s.1.

Milli Gazete'de de kadınların bu yönünden övgüyle söz edilen yazılar yayınlandı (331).

Basın RP'nin başarısının temelinde yatan etmenler bağlamında, RP'nin parti disiplinini sık sık konu edinmiştir. Hatta propaganda alanında modern teknolojiyi en iyi şekilde kullandığını ifade etmiştir. Basın, RP'yi disiplini ve çalışkanlığı konusunda takdir etmiş ve diğer partilere örnek göstermiştir.

Hürriyet "Bir milyon kişi RP'ye çalışıyor" başlığıyla verdiği haberde, RP'nin seçimler için, aralarında profesyonellerin yanısıra gönüllülerin de yer aldığı yüzbinlerce kişilik bir "propaganda ordusu" seferber ettiğini, mahalle ve köy temsilcileri, öğretmen ve hatip, gönüllü ve müşahitlerden oluşan bu propaganda ordusunun tek tek kahveleri, evleri lokantaları ve halkın yoğun olduğu yerleri dolaştığını belirtti (332).

Refah Partisi'nin kitle iletişim araçlarından çok iyi yararlanarak propaganda yaptığı da basında konu oldu. Buna göre, televizyonlarda yapılan açık oturumlar, Refah'a yüklenmek için yapılan programlar hazırlıksız olarak programlara katılan gazeteciler yönünden RP'nin propagandasına dönüşmektedir (333).

6. Sistemin tıkanmışlığı

27 Mart'ta RP'nin büyümesindeki ana nedenlerden biri sistemin tıkanmışlığı olarak görüldü. Basına göre RP topluma yeni bir şey sunmaktadır. RP eskisinden farklı değil, ideolojileri, politikaları değişmemiştir. O halde hiçbir şey değişmemesine rağmen, RP neden büyümektedir? Bu soruya bulunan cevaplardan biri sistemi rahatlatacak, yeni çözüm yolları getirmesi gereken diğer siyasal partilerin durağanlaşmasıdır. Siyasal partilerin kendileri bir kısır döngü

(330) Türkiye, 26 Mart 1994, s.1.

(331) Milli Gazete, 3 Mart 1994, s.10.

(332) Hürriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

(333) Ekonomist, Özel TV'ler Refah'ı Destekliyor, 6 Mart 1994, s.56.

içine girince, sistem de tıkanmıştır. Halk da yeni projeler üretemeyen büyük partileri bırakmış, hiç denemediği yeni bir model ve sistem önerisinde bulunan Refah Partisi'ne yönelmiştir.

Fehmi Kuru RP'de genç adaylar dışında fazla bir şeyin değişmediğini belirttiği yazısında, şartların RP'nin lehinde olduğunu, büyük partilerin toplumu çözümsüzlüğe itmelerinden dolayı RP'nin büyüdüğünü söyledi ⁽³³⁴⁾. Kuru, Kulis köşesinde ise şu yorumu yaptı: "RP'nin bugün karşılaştığı teveccühün iki basit sebebi var: Biri, sistemin demokrasi diye dayattığı ve sonuçta geniş yığınları mağdur eden ikili tercihin seçmenlerin tepkisini çekmesi... İnsanlar kuralları çok adaletsiz bu saçma oyunu daha fazla oynamak istemiyorlar ve "sayım suyum yok" deyip tepkilerini RP'ye yönlendiriyorlar... Diğer sebep de, RP'nin bu seçimlerde aday gösterdiği genç ve gerçek aydınların, RP'ye karşı yaygara koparanların vermek istediği imaja ters düşmeleri... Adaylar, partilerin statik görüntüsünü bile gözlerden gizleyen "yeni ve farklı" şeyler söylüyorlar ⁽³³⁵⁾. (Zaman, Kulis, "bir gün mutlaka, Taha Kıvanç, 17 Şubat 1994, s.3)

Mümtaz Soysal, RP'ye olan yönelişi şu şekilde açıkladı: "Refah'ın yükselişi bütünüyle değilse bile, birçok yönüyle Türk solundaki bir temel başarısızlığın sonucudur ⁽³³⁶⁾.

Fikret Bila ise faturayı partilerin birbirinden farkı kalmamasına çıkardı: "Refah'ın yükselişindeki temel etken ANAP, DYP ve SHP arasındaki farksızlıktır. Bu farksızlığa sonradan CHP de katılmıştır." ⁽³³⁷⁾

Ali Bayramoğlu; "Umut bayrağını dinci bir parti taşıyor hale geldiyse, bu onun evlere gidip, insanları kafa kola almasından ötürü değil, mesaj düzeyinde gitgide 1980'lerin ANAP'ı olmaya yüz tutarak, temsil yelpazesini genişletmesinden ötürüdür. Ama yarın ne olacağını Tanrı bilir. Umut bayrağını

⁽³³⁴⁾ KORU, Fehmi, "Seçime 4 Kala: Refah Ne Yapar", Zaman, 23 Mart 1994, s.1.

⁽³³⁵⁾ KIVANÇ, Taha, "Bir Gün Mutlaka", Zaman, Kulis, 17 Şubat 1994, s.3.

⁽³³⁶⁾ SOYSAL, Mümtaz, "Adil Düzen ve Sol Fiyasko", Hürriyet, 13 Şubat 1994, s.9.

⁽³³⁷⁾ BİLA, Fikret, "Yükselişinden RP Suçlu Değil", Milliyet, 14 Şubat 1994, s.16.

dinci bir parti taşır hale geldiyse, düşünmesi gerekenler seçmenler değil, merkez sağ ve sol partilerdir.” yorumunu yaptı ⁽³³⁸⁾.

Mesut Yılmaz, araştırma sonuçlarına göre, RP'nin oyunun artmasının sebebinin sisteme ve onun işletilmemesine duyulan bir tepkinin yansıması olduğunu açıkladı ⁽³³⁹⁾.

Milli Gazete köşe yazısında sistemin tıkanmasından dolayı toplumun RP'yi umut olarak gördüğünü ve tıkanıklığı ancak RP'nin giderilebileceğini yazdı ⁽³⁴⁰⁾.

D- BASINDA ADİL DÜZEN

Refah Partisi adil düzen kavramıyla özdeşleşmiştir. RP, parti programını bu kavramla özetlemektedir. Belki Türk siyasi hayatında bu kadar popüler olan bir başka kavram yoktur. Kavramın kendisi kadar muhtevası da tartışma konusu olmaktadır. Adil Düzen tezinin teorisyonlarından sayılan Prof Süleyman Karagülle Adil Düzeni şöyle tanımlamaktadır: "İki dünya görüşü vardır. çatışmacı dünya görüşünde zıt güçler çatışır. çatışmacı dünya görüşünde zıt güçler çatışır, kuvvetliler galip elir ve zayıflar ortadan kalkar. Böylece güçlülerin gelmesiyle gelişme, ilerleme olur. Öyleyse rekabete dayanan bir düzen olmalıdır. Kuvvetliler yaşamalı ve zayıflar yok olmalıdır. Bunlardan bir grup güçlü olmayı zengin olmakla eş görmekte ve kim kazanç sağlıyorsa o güçlü olmaktadır. O parasıyla ordu kurar ve güçlü olur diyorlar. Ve güçlülüğü ekonomik varlığa dayandırmaktadırlar. Bunlar kapitalistlerdir. Diğer bir görüş ise gücün siyasi ve askeri güç olduğunu, siyasi gücü elinde tutanların servet de edineceklerini ileri sürerek üstünlüğün askeri güçte olduğunu savunmaktır. Bunlar da sosyalistlerdir.

Her iki görüş de temelde birdir. Monopoldür. Merkezi sistemdir. Kim kuvvetli ise haklı odur. Zayıflar ise tasfiye edilmelidir. Yalnız bu çatışmayı

⁽³³⁸⁾ BAYRAMOĞLU, "Ayağınızı Denk Alın", Tempo, 23 Mart 1994, s.111.

⁽³³⁹⁾ Türkiye, 14 Şubat 1994, s.20.

⁽³⁴⁰⁾ METİNER, Mehmet, "RP'ye Bu İlgı Neden?" Milli Gazete, 18 Şubat 1994, s.9.

yumuşatmaları için kanlı boğuşma yerine ekseriyet seçimi yoluna gidilmektedir. Kim kuvvetliyse halk ondan korkar ve ona rey verir. Böylece seçimde ekseriyeti alan parti halkı daha çok korkutabilmiş demektir. Öyleyse güçlüdür. Yani seçim gücünün belirlenmesi için geliştirilmiş bir mekanizmadır.

Bu kuvvete dayalı, merkezi monopol sistemini tarihte filozoflar savunmuş ve bu mantıkla büyük medeniyetler kurulmuştur. Bizans, Yunan, Mısır ve Avrupa medeniyetleri bu anlayışın ürünleridir.

Buna karşı peygamberlerin getirip insanlığa öğrettiği ve geliştirdiği ikinci bir sistem daha vardır. Bu hakka dayalı bir sistemdir. Tabiatla çıkar çatışmasının yanında çıkar paralelliği vardır. Vücudun hücreleri çıkar çatışması ile oluşmaz. Bir kovan içindeki arılar boğuşmazlar. Peygamberler sisteminde merkezi sistem değil içtihad sistemi vardır. Hukuk düzeni içinde serbest rekabet vardır, monopolün oluşması sistem içinde önlenmiştir. Peygamberler de çatışmaya dayanan sistemde dinamizm olduğunu kabul ediyorlar.

Ancak bunu meşruiyet içinde değil de hukuk düzenini kabul edenlerle etmeyenler arasında ortaya koyuyorlar. Hukuk düzenine uymayan veya hukuk düzenini gücüyle koruyamayan topluluklar yıkılır ve yerine daha üstün hukuk düzeni gelir diyorlar.

Mezopotamya, İbrani, Hristiyanlık ve İslam hakka dayalı medeniyetlerdir. Tarihte kuvvete dayalı medeniyetler ile hakka dayalı medeniyetler çatışmış ve gelişmeye neden olmuşlardır. Bugün de böyledir. Bu asrın başında dünyada hakim olan görüş şu idi: " Bugünkü dindar nesil öldükten sonra dinler ortadan kalkacak ve dünyada ateist bir monopol hakim olacak." Böyle olmadı, tam tersine monopoller yok olup gidiyor ve din yeniden gücünü ortaya koyuyor. Bu adil düzeni anlamak için anti-monopol sistemi bilmek gerekir. Bu da kanun sistemi yerine içtihad sistemini kavramakla sağlanır. Bugün akit serbestliği kabul edilmiştir. Bu içtihad sistemidir." ⁽³⁴¹⁾

⁽³⁴¹⁾ ÇAKIR, a.g.e., s.133.

Adil Düzen Refah Partisinin siyasal-ekonomik görüşünü kısacası dünya görüşünü ifade eden bir terim. Refah lideri Erbakan'ın 30 yıldan beri seslendirdiği, savunduğu bu kavramın muhtevasının neden ibaret olduğu kamuoyu tarafından açıkça bilinmemektedir. Hatta Refah Partili seçmenler tarafından da bilinmemektedir. Refah Partisinin adil düzen teorisyenleri olarak takdim edilen Prof.Süleyman Akdemir, Prof.Arif Ersoy gibi bilimadamlarının bu konuda yayınlanmış herhangi bir çalışmaları da yok. Adil Düzeni anlatan en önemli kaynak Refah Partisi tarafından yayınlanmış bir kitapçıktır. Kitapçıkta Adil Düzen ekonomik bir modelin yanı sıra bir dünya görüşü olarak anlatılmaktadır. Aslında Adil Düzen İslami dünya görüşünün siyasal hayata yansıtılmaya çalışılmış bir modeli olarak tanımlanabilir. İslami anlayışa uygun olup olmadığı, bu konuda İslami kesimde kapsamlı tartışmalar olmadığı için test edilememiştir. Bugüne kadar sık sık değişik amaçlarla basında gündeme gelen Adil Düzen teorisi, yerel seçimler dolayısıyla basında çıkan haber ve tartışmaların iyi algılanması bakımından Adil Düzen kitapçığından özetlenmiştir. Refah Partisi'nin ekonomik anlayışını içeren kitapçık bizzat Prof.Necmettin Erbakan tarafından kaleme alınmıştır.

Refah Partisi lideri Prof Necmeddin Erbakan'a göre Türkiye'deki mevcut düzen köle düzenidir. Sömürü ve angarya devam etmektedir. Bu sömürü düzeni, emperyalist ve siyonistlerin yürüttükleri planlı çalışmaların sonucunda oluşmuştur. Siyonistler, dünya emperyalizmini kontrolleri altına almışlardır. Bu sayede yeryüzünde siyasi hakimiyetlerini sürdürmektedirler. Emperyalizm ve siyonizm Türkiye'deki taklitçi partileri desteklemektedir.

Emperyalizm ve siyonizm bütün müslüman ülkeleri ve insanlığı sömürmektedir. Sömürü borç verme mekanizmasıyla yürütülmektedir. Köle düzeni Türkiye'yi;

Faiz mikrobu

Haksız vergi mikrobu

Darphane mikrobu

Kambiyo mikrobu

Kredi sistemi mikrobuyla

sömürmektedir. Bu mikroplar dünya emperyalizmini, siyonizmi, İsrail'i ve bunların işbirlikçisi holdingleri beslemektedir. Refah Partisi işbaşına geldiğinde bugün 8 kazan bir insan 100 kazanacaktır. Köle düzeni insanları açlık, sefalet, işsizlik ve geri kalmışlığa mahkum etmiştir. Mutlu bir azınlık meydana getirmiştir. Köle düzeni ülkeler arasındaki dengesizliği de artırmaktadır.

Taklitçi zihniyetli partilerin hepsi temelde birbirinin aynıdır. Hepsi faizcidirler, vergiyi gelirden alırlar. Fakir fukaraya ödettirirler. Karşılıksız para basarlar, paranın değerini emirle düşürürler. Kredileri zengine verirler ve yüksek kredi faizleriyle batık kredilerini fakir fukaraya ödetirler.

Refah Partisi herkese refah getirecek. Faiz olmayacak. Haksız vergiler kalkacak. Paranın değeri hak ölçüsü olarak kabul edilecek. Sağlam paraya geçilecek, karşılıksız para basılmayacak. Paranın değeri düşürülmeyecek. Krediler adil ölçüler içinde faydalı iş yapacak herkese verilecek.

Batılın hak anlayışına göre hak 4 sebepten doğmaktadır:

Kuvvet

Çoğunluk

Ayrıcalık

Çıkar

Hakiki hak anlayışına göre hak şu 4 sebepten doğar:

Cenab-ı Hakk'ın bütün insanlara eşit olarak verdiği temel insan hakları

Temel insan hakkı

Emek

Karşılıklı rıza ile yapılan mukavele

Adalet gereği doğan haklar

Adil ekonomik düzende kapitalizmin ve komünizmin faydalı yanları mevcuttur. Adil ekonomik düzen kara mücade ettiği halde haksızlık ve sömürü vasıtası faize yer vermemektedir. Serbest piyasa rekabetini ve mülkiyet hakkını esas alarak bunların faydalarına yer vermekte, tekelleşme ve karaborsacılığa imkan vermemektedir.

Adil ekonomik düzende ekonomik faaliyetleri şahıslar yürütür. Devlet kalkınma planlarının hazırlanmasını teşvik suretiyle bu faaliyetlere yardımcı olur. Devlet ekonomiyle ilgili genel hizmetleri yaptırır, kontrol eder ve tanzim hizmetlerini yürütür.

Adil ekonomik düzenin temel şartı, ne kadar tüketeceksen o kadar da kendin üreteceksin, başkasının hakkını yemeyeceksin.

Haksız olarak sermayeyi ele geçiren kimse faiz yoluyla hiç emek harcamadan haksız olarak başka insanları sömürmekte ve oturduğu yerde büyük kazançlar elde edebilmektedir. Bu ise toplumların ahlak çöküşüne sebep olmaktadır.

Adil Düzende para maldır.Karşılıksız para yoktur. Paranın (arsa, tesis, standart mal, altın ve döviz) karşılığında olması ilkesi vardır. Herkes istediği anda malını paraya, parasını da mala çevirebilir. Bu esnada ülkenin her yerinde herkese aynı fiyat uygulanır ve eşit muamele yapılır. Fiyatlar arz talep dengesine dayalı olarak adil ve uygun kriterlere göre tespit edilir.

Bir kimşenin sonradan geri vermek şartıyla ve belirli şartlar altında geçici bir süre için ürettiğinden daha fazla tüketme hakkı kullanması kredidir. Adil Düzende Ortaklıklar, Hakkı müktesep karşılığı kredi, Emek karşılığı kredi, Rehin karşılığı kredi, Ödenmiş vergi karşılığı kredi, Yatırım projesi karşılığı kredi, Selem senedi karşılığı kredi olmak üzere toplam 7 çeşit kredi vardır. Bunların hepsi faizsizdir.

Adil Düzende vergi devletin üretime yaptığı katkı ve kendi hizmetlerinden dolayı hakkını alması demektir. Bu yüzden çeşitli isimler altında icad edilmiş

bulunan bütün vergiler, fonlar ve kesintiler tamamen haksızdır ve hepsi kaldırılacaktır. Devlet üretimden bir tek vergi alır. Devletin payı üretim cinsinden alınır. Yani motor üreten bir firmadan devlet kendi payını ambara giren motor cinsinden almaktadır. Gelirden vergi alınmamaktadır. Herkesin bürüt geliri ne ise bu aynı zamanda onun net geliridir. Vergi beyana göre alınacaktır. Üretimden alınacak pay Anayasa ile belirlenir. Adil düzende vergi ekonominin ve sosyal yapının en büyük tahribatçısı olmayıp bilakis ekonominin ve sosyal yapının en büyük hizmetkarıdır.

Adil Düzende herkes sigortalıdır. Sigorta ve emeklilik için para ödenmez. İşsizlik ve emeklilikte herkesin (yaş, tahsil, hizmet, ehliyet) esasına göre ne alacağı katsayı ile belirlenir. İşsizlik ve emeklilik karşılığı bütçeden milli gelire orantılı pay ödenir. İsteyen istediği zaman emekli olabilir. Emekli olan kredi hakkını kaybeder. Emekli maaşı, emekliye ayrıldığı zamanki mesleki derece, yaş, tahsile göre belirlenir.

Adil Düzen yürürlüğe konduğunda; Enflasyon önlenecek, ucuzluk olacak. Üretim artacak. İşsizlik önlenecek. İhracat patlaması olacak ⁽³⁴²⁾.

ANAP 27 Mart seçimleri öncesinde RP'nin adil düzen adını verdiği sistem konusunda bir araştırma yaptırdı.

Araştırma sonuçlarını açıklayan ANAP Genel Başkan Yardımcısı Eyüp Aşık," RP'nin savunduğu sistem, Libya'da, Suriye'de-İrak'ta bir ölçüde İran'da savunulan aşırı merkeziyetçi, sosyalist ekonomiye dayanan, demokrasiden uzak bir sistemdir. Faizlerin kaldırılması, vergi ödenmemesi diye bir şey olamaz." dedi ⁽³⁴³⁾.

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz yaptığı miting konuşmalarında RP'nin adil düzen programını "Arap Sosyalizmi" nden bir kopya olarak tanımladı ⁽³⁴⁴⁾.

⁽³⁴²⁾ ERBAKAN, Necmettin Adil Ekonomik Düzen, RP Yay., Ankara, 1991.

⁽³⁴³⁾ Meydan, 12 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁴⁴⁾ Hürriyet, Meydan, 16 Mart 1994, s.1.

Adil Düzen'in Arap Sosyalizmi olduğunu söyleyen bir başka isim Güngör Mengi idi. Mengi, Refah'ın hiçbir dini ve bilimsel ölçüye dayanmayan hayali bir "Adil Düzen" yutturmacası ile, yeni bir ekonomik ve siyasi sistem önerdiği, bunu dini bir emir gibi savunduğunu yazarak, Refah'ın pabucunun dama atılması konusunda önerilerde bulundu ⁽³⁴⁵⁾.

Mehmet Barlas ise RP'nin ekonomik modeliyle SHP'nin ekonomik modelinin özde aynı olduğunu iddia etti. Her iki partiyi de devletçi olarak niteleyen Barlas SHP ile RP'nin farklı platformlarda oluşunu ise şöyle açıkladı: "Devletçilik pastasına biri yerden, biri semalardan gelip, sahip çıkma kavgasında bulundu" ⁽³⁴⁶⁾.

Adil Ekonomik düzen konusunda her kesimden fikir adamı, yazar, gazeteci görüş beyan etti. Model kamuoyunun görüşüne sunulduğundan bu yana tartışılmaktadır. Modeli safsata olarak değerlendirip eleştiri bombardımanına tutan kesim kadar islamcı yazar ve düşünürlerin görüşleri de önem arz etmektedir. Bizim için burada önemli olan Adil düzen ile ilgili daha önce yapılmış tartışmalardan daha çok seçim döneminde model üzerine yapılan tartışma, yorum ve haberlerin hangi düzeyde olduğudur.

Tansu Çiller'in Adil Düzen eleştirisini "Adil Düzen, iflas etmiş kominizm"dir başlığıyla veren Hürriyet Çillerin şu değerlendirmelerine yer verdi: "Adil düzen Marks'ın emek-değer teorisinden başka bir şey değildir. Yeryüzünde sahte cennet vaad etmektedir. Ancak bu sonra cehenneme dönüşecek, zebanileri de RP güdümlü ahlak kuruluşları olacaktır. Bu düzen Rusyada baskı ve zulüm yöntemleriyle uygulanmış ve iflas etmiştir?" ⁽³⁴⁷⁾.

Adil Düzen modeline sert bir dille Çatan Çiller, partisinin hazırladığı "Adil Düzen Raporu"na göre "Adil Düzenin bir cehennem" olduğunu söyledi ⁽³⁴⁸⁾. DYP raporuna göre Adil Düzen'de enflasyonun artacağı şu şekilde açıklanmaktadır: "Adil Düzen dökümanında verilen bilgilerde önemli yanlışlar bulunmaktadır. Milli

⁽³⁴⁵⁾ Sabah, 18 Şubat 1994, s.2.

⁽³⁴⁶⁾ Sabah, 16 Şubat 1994, s.15.

⁽³⁴⁷⁾ Hürriyet, 22 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁴⁸⁾ Meydan, 24 Şubat 1994, s.1.

Gelirde 1983'te emeğin payı yüzde 24.7 iken, 1990'da 14'e indiği, faizin payının da yüzde 75.2'den 86'ya çıktığı iddia edilmektedir. Oysa ücretlerin payı 1982'de 18.9 iken, 1990'da 28.7 olmuştur. Faiz ve diğer faktör gelirlerinin payı da 45'ten 41'e inmiştir.

Faizin ortadan kalkacağı savunulmaktadır. Bu durumda insanların tüketimden vazgeçip tasarruf etmeleri için bir neden kalmayacaktır. Para yerine mal talep edilecek ve sonuçta enflasyon artacak, üretim ve yatırım daralacak, mali sistem çökecek, paranın ortadan kalkması ile ilkel bir takas ekonomisine dönüşecektir.

Raporda vergi konusunda şu bilgilere yer verilmektedir: "Kredi mekanizmasında (ahlak kuruluşlarından) bahsedilmektedir. Kredi mekanizmalarında kaynaklar nereden temin edilecektir? Adil Düzen vergileri vatandaşın elindeki 80 koyundan ikisini almak, 500 motor üreten firmanın 100 motoruna el koymak suretiyle toplanacaktır. Hizmet üretenlerden nasıl vergi alınacaktır? Berber devletin sakalını mı traş edecektir?"

10 sayfalık raporun sonuç bölümünde ise şöyle denilmektedir: "Adil Düzen, fakirin daha fakir, ahlak kuruluşu liderlerinin de cebini doldurduğu bir düzendir. Yeryüzünde sahte bir cennet vaatmektedir. Ancak bu sahte cennet ekonomik hayatın gerçekleri karşısında bir cehenneme dönüşecek ve bu cehennemin zebanileri de RP güdümlü ahlak kuruluşları olacaktır" ⁽³⁴⁹⁾.

Çiller'in sert açıklamaları üzerine Erbakan "Çiller'in tahsilinin Adil Düzen'i anlamaya müsait olmadığını" açıkladı ⁽³⁵⁰⁾.

Refah Partisi seçim döneminde Adil Düzeni anlatan özel bir yayın yapmadı. Gazetelere "Adil Düzen Teminatı" başlığıyla verdiği ilanlarda Refah

⁽³⁴⁹⁾ Meydan, 24 Şubat 1994, s.1, Tercüman 10 Mart 1994, s.1.

⁽³⁵⁰⁾ Türkiye, 28 şubat 1994, s.1.

Partisi'nin genel politikasını anlattı ⁽³⁵¹⁾.

Adil Düzen teorisyenlerinden Prof.Süleyman Akdemir ise halka hitaben yaptığı bir konuşmada kendilerine adil düzeni anlatma fırsatı verilmediğini söyledi ⁽³⁵²⁾. Milliyet "Adil Düzenin fikir babası" başlığıyla Süleyman Akdemir'le yapılan röportaja yer verdi ⁽³⁵³⁾.

Refah Partisi'nin Adil Düzen modelinin ekonomik boyutuyla ilgili detaylara girerek yazı yazan nadir köşe yazarlarından biri Hasan Pulur'du. Pulur, "Erbakan'ın vergisiz devleti" ⁽³⁵⁴⁾, "Adil Düzen'de para, buğday ve 5x5 .." ⁽³⁵⁵⁾, "Adil düzende doktorlar" ⁽³⁵⁶⁾, "Bu da İngilizin Adil Düzen'i" başlığıyla yazdığı köşe yazılarında Adil Düzen teorisinden örnekler vererek, sistemin yanlışlığını ortaya koymaya çalıştı (Ek-5, 5a, 5b, 5c)

Adil Düzen modelinin oluşturulmasında birinci dereceden emeği geçen halen aktif siyasetin dışında bulunan Prof.Süleyman Karagülle Adil Düzen'in doğru bir model olduğunu, ancak RP'nin bunu sadece söylemekle yetindiğini, uygulamaya geçirmediğini söyledi ⁽³⁵⁷⁾.

Cumhuriyet'te konuk yazar Prof.Burhan Şenatalar imzasıyla çıkan dizi yazıda Erbakan'ın Adil Düzen kitabı esas alınarak "Adil ekonomik düzen: Ekonomik model", "Adil Düzen'de gelirler 8 katına çıkıyor", "Adil Düzen'de faiz kalkıyor mu?", "Adil düzende herkes sigortalı, ama sigorta parasız" başlıklarıyla detaylı bir şekilde tartışılarak model hakkında şu değerlendirme yapıldı: "Ciddi bir ekonomi formasyonuna sahip bir bilim adamının adil ekonomik düzeni benimsemesi bir yana, fazla ciddiye alması bile olanaksız. Sözün kısası adil ekonomik düzen bir ekonomik model değil, olsa olsa bir ekonomi-komik model, RP'liler demokratik bir davranışta bulunmak istiyorlarsa, bu kitapçıktan çok

⁽³⁵¹⁾ Milli Gazete 16 Şubat 1994, s.8.

⁽³⁵²⁾ Y. Günaydın, 17 Şubat 1994, s.12.

⁽³⁵³⁾ Milliyet, 20 Şubat 1994, s.11.

⁽³⁵⁴⁾ Milliyet, 14 Şubat 1994, s.7.

⁽³⁵⁵⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.7.

⁽³⁵⁶⁾ Milliyet, 7 Mart 1994, s.7.

⁽³⁵⁷⁾ ÇAKIR, "Erbakan'ın Yaptığı Adil Düzen Değil", Milliyet, 27 Şubat 1994, s.1.

sayıda bastırınsınlar, başta bilim adamları ve basın mensupları olmak üzere geniş bir çevreye dağıtsınlar. Herkes okusun aydınlansın" ⁽³⁵⁸⁾ (Ek-6, 6a, 6b, 6c).

Mümtazer Türköne, RP ile ilgili geniş değerlendirme yaptığı makale Adil Düzen'le ilgili şu yorumu yaptı: "Refah Partisi teorisyenleri yaklaşık 150 yıllık bir boşluğu doldurmak gibi zorlu bir görevle karşı karşıya kalmışlar, sonuçta ancak başlığı ile siyasi propaganda materyali olabilecek sığ bir proje ortaya çıkarmışlardır. Projede yeni bir sistem öngörüsünün Batı'da olduğu gibi mutlaka totaliter olması gibi bir kabulden yola çıkmışlar, baştan yenik düşmüşlerdir. Kapitalizm ve komünizmin faydalı yanlarını aldık derken, böyle bir total arayışı ifade etmektedirler. Adil Düzen'i iskambil kulesi gibi dağıtacak zaaf "para" ya yaklaşımlarıdır. Parayı sembolik bir değer olarak tanımlayan, "mal" niteliğini görmeyen bir yaklaşım sadece ütopya olarak kalabilir. Faizin, bulunan bir hile-i şeriye olan "selam senedi" ile aşılmaya çalışılması, tikanıklıkları göstermektedir. Adil Düzen'in tıpkı Refah'ın kurmayları gibi ciddi bir argüman olarak tartışılabilirliğini sanmıyorum. Ancak, Adil Düzen lafzının, propaganda materyali olarak halkın adalet arayışına tercüman olan sağlam bir slogan olduğunu kabul etmek gerekir." ⁽³⁵⁹⁾

Yalçın Doğan, Adil Düzen kitapçığından bir cümle alıntı yaparak şu değerlendirmeyi yapıyor: "Bir kişi yatırım yapmak istediğinde, mensup olduğu ahlak kuruluşundan teminatlı tezkiye belgesi almak zorunda. Nedir bu ahlak kuruluşu? Bir yatırımla ahlak kuruluşu arasında ne ilişki var? Bu ahlak kuruluşunun yetkileri nedir? Neye göre çalışır? Ahlak kuruluşu nerede bulunur? Kimlerden oluşur? Ne tezkiyesi? Ne teminatı? Saçma sapan abuk sabuk laflar. Hele ekonomiyle uzak yakın ilişkisi bulunmayan safsatalar" ⁽³⁶⁰⁾. (Milliyet, 19 Şubat 1994).

Bekir Coşkun Erbakan'ın geçmişte Adil Düzeni anlatmak üzere düzenlediği bir basın toplantısını kaleme aldığı "Adil düzen fabrikası" başlıklı köşe yazısında adil düzeni alaya aldı ⁽³⁶¹⁾.

⁽³⁵⁸⁾ ŞENATALAR, Burhan, Cumhuriyet, 1-4 Mart 1994, s.5.

⁽³⁵⁹⁾ TÜRKÖNE, Mümtazer, "Refahlı Demokrasi" Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1994, s.56-57.

⁽³⁶⁰⁾ Milliyet, 19 Şubat 1994, s.12.

⁽³⁶¹⁾ Hürriyet, Bekir Coşkun, s.3.

Vakit yazarı Yaşar Kaplan, Adil Düzen'de öngörülen uygulamalara geçişin bu kadar basit ve kısa sürede olamayacağını RP tarafından anlatılması gerektiğini yazdı ⁽³⁶²⁾.

İslamcı kesimde ekonomik konulardaki yetkinliğiyle tanınan Mustafa Özel, zaman zaman ilim adamları neyinde tartışılan ancak nihai bir metni olmayan Adil Düzen konusunda şu değerlendirmede bulundu: "Adil Ekonomik Düzen tasarısı, iyi niyetle hazırlanmış olmakla birlikte henüz teorik açıdan yeterince olgunlaştırılmamış bir modeldir. İktisadi realite hakkındaki temel varsayımlar, gözden geçirilmek zorundadır. Kapitalizm'le beraber serbest piyasa rekabetini dışlamak makul ve mümkün değildir. Kapitalizm piyasa düşmanıdır. Kapitalistler piyasayı boğmak için devleti (siyasi otoriteyi) kullanırlar. Bu cahiliye Mekkesi'nde de böyleydi, bugün de böyledir. Devleti suç ortaklığından çıkarmak ve serbest piyasaya işlerlik kazandırmak için ütöpik, uygulama imkanı olmayan, İslam'a göre doğruluğu ve adilliği şüpheli tasarılar peşinde koşmanın manası yoktur." ⁽³⁶³⁾

Refah Partisi nasıl ki Adil Düzeni salt bir ekonomik model olarak sunmaktaysa, basın da Adil Düzen başlığı altında sadece Refah Partisi'nin ekonomik modeline yer vermemiştir. Refah Partisiyle ilgili ekonomik olmayan birçok haberi "Refah'ın Adil Düzen uygulaması" ⁽³⁶⁴⁾, "İşte RP'nin çifte standartlı Adil Düzeni" ⁽³⁶⁵⁾, "RP'nin Adil Düzen foyası ortaya çıktı" ⁽³⁶⁶⁾, "Adil Düzen mahkemelik" ⁽³⁶⁷⁾, "Adil Düzen bu mu?" ⁽³⁶⁸⁾, "Adil Düzen ormana gecekondur yapmak" ⁽³⁶⁹⁾ başlıklarıyla vermiştir.

Taha Akyol "İslam dinarı" başlıklı köşe yazısında RP'nin ekonomik görüşlerinin ciddiye alınması ve tartışılması gerektiğine inandığını yazdı. Akyol RP'nin İslam dinarını örnek vererek küreselleşmiş bir dünyada böyle bir para biriminin geçerli olmadığını belirttiği yazısında; "RP'nin dindarlığı değil, ekonomik ve siyasi alandaki spekülasyon-beşeri görüşleri kaygı vericidir. Bunları RP'lilerin

⁽³⁶²⁾ B. Vakit, 22 Şubat 1994, s.8.

⁽³⁶³⁾ Özel, Mustafa, "Adil Düzen Tartışmalarına Katkı", İzlenim, Ağustos, 1993,s.24.

⁽³⁶⁴⁾ Y. Günaydın, 17 Mart 1994, s.1.

⁽³⁶⁵⁾ Y. Günaydın, 26 Mart 1994, s.1.

⁽³⁶⁶⁾ Y. Günaydın, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁶⁷⁾ Bugün, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁶⁸⁾ Hürriyet, 21 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁶⁹⁾ Sabah, 21 Şubat 1994, s.1.

kendileri de gözden geçirmelidir" yorumunu yaptı ⁽³⁷⁰⁾.

Necati Doğru ise Refah Partisinin Adil Ekonomik Düzen modelinde adı sık sık geçen Selam senedinin Amerika'da "Future Market" adıyla uygulandığını, Hoca'nın kapitalizmin en yeni buluşlarından "future"culuğu bize yutturduğunu; "Hocam bizden niçin gizliyorsun? Yoksa Refah'la ABD anlaştı mı?" yorumunu yaptı ⁽³⁷¹⁾.

Refah'ın iktidar olması halinde "faizleri" nasıl kaldıracağı konusu, Refah'ın ekonomik modeli her gündeme geldiğinde ciddi tartışmalara neden olmaktadır. 27 Mart seçimleri öncesinde de Refah'ın faize bakışı, "Refah Partisi'nin Ecevit'e açtığı tazminat davasının faizlerini talep etmesiyle gündeme geldi. Gazeteler bu haberi "Faiz haramdır diyen Erbakan, Ecevit'ten faiz istedi" ⁽³⁷²⁾, "Refah faize kılıf arıyor" ⁽³⁷³⁾ başlıklarıyla manşetten vererek Erbakan'ı bu tutumundan dolayı eleştirdiler. Yıllardır "faiz haramdır. Adil Düzen'de faiz yoktur. Faiz alanlar günah işler diye nutuklar çeken Erbakan'ın Ecevit'ten faiziyle birlikte tazminat istemesi, bu konuda ne kadar samimiyetsiz olduğu yolunda yorumlar yapıldı. Mesut Yılmaz da seçim kampanyasında RP lideri Erbakan 1974'teki iktidar ortaklığı döneminde imzaladığı faiz karnamesiyle vuracağını açıkladı ⁽³⁷⁴⁾. Erbakan'ın iktidar ortaklığı dönemlerinde enflasyonun yüzde 10'nu geçmediğini belirtmesi üzerine, o dönemde enflasyonun yüzde 20'nin üzerinde olduğu belirtilerek "Erbakan'ın Palavra Şampiyonu" olduğu yazıldı ⁽³⁷⁵⁾.

Nokta Dergisi, basında sık sık gündeme gelen bir grup islamcı yazar tarafından tartışmaya açılan "medine vesikası" adlı yeni bir toplum modelini Refah Partisi'nin Adil Düzen modeline alternatif bir model olarak "Adil düzene karşı Medine vesikası" başlığıyla takdim etti.

Cumhuriyet Gazetesi Erbakan'ın eski Konya Belediye Başkanı, ANAP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçecilerin bir televizyon konuşmasında Adil

⁽³⁷⁰⁾ Milliyet, 3 Mart 1994, s.9.

⁽³⁷¹⁾ Sabah, 17 Şubat 1994, s.8.

⁽³⁷²⁾ Meydan, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁷³⁾ Sabah, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁷⁴⁾ Meydan, Cumhuriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁷⁵⁾ Meydan, 22 Şubat 1994, s.1.

Düzen ile ilgili yaptığı değerlendirmeyi "Keçeciler'in Adil Düzen tanımı: Hem ekşi, hem tadı bozuk" başlığıyla verdi ⁽³⁷⁶⁾.

E -BASINDA RP'NİN FİNANS KAYNAKLARI

Seçim dönemlerinde partiler birbirlerine karşı yürüttükleri kampanyada seçim kazanmak için ellerindeki kozları acımasızca kullanırlar. İspatlı, ispatsız birçok iddiayla birbirlerini suçlarlar. 27 Mart yerel seçimlerinde partilerin birbirlerine sataşması, hatta birbirlerini suçlamaları diğer seçimlere göre daha ağır ve yoğun olmuştur. Seçimin favori partisi olmasından dolayı Refah Partisi'ne yönelik iddia ve suçlamalar hem sayıca, hem de basının gündeminde işgal ettiği yer itibarıyla fazlaydı. Refah Partisiyle ilgili olarak basında en çok tartışılan konulardan biri hiç şüphesiz RP'nin finans kaynaklarıydı. Basın bu konuya geniş yer verdi. Sürekli haber konusu oldu. Seçim Döneminde RP'nin finans kaynaklarıyla ilgili yapılan tartışmalar iki ana başlık altında toplandı. Bunlardan en fazla yer alanı ve gündemin birinci maddesi olarak tartışılan konu RP'nin Bosna'ya gönderilmek üzere topladığı paraları gönderip göndermediği idi. İkinci konu RP'nin dışarıdan aldığı aldığı yardımlardı. Bunlardan birincisi Libyada faaliyet gösteren Uluslararası İslama Çağrı Cemiyeti'nin RP'ye para gönderip-göndermediği, ikincisi Hac organizasyonu ile RP'nin elde ettiği paralar, üçüncüsü ise RP'nin yan kuruluşu gibi faaliyet gösteren Milli Görüş Teşkilatı kanalıyla geldiği iddia edilen kaynaklardı.

RP'nin finans kaynakları konusunda Erbakan ağır suçlamalarla karşı karşıya kaldı. Günaydın "Adil düzen"i anlatırken asıl amacını gizleyip, güler yüzlü, samimi, mütevazı ve müşfik oynuyor" "Erbakan'ın gerçek yüzü" başlığıyla verdiği haberde yukarıda bahsedilen kaynakların dışında Erbakan'ın bizzat miting meydanlarında din bezirganlığı yaparak, halkın dini duygularını sömürerek RP'ye maddi ve manevi destek sağladığı iddia edildi ⁽³⁷⁷⁾.

⁽³⁷⁶⁾ Cumhuriyet, 19 şubat 1994, s.1.

⁽³⁷⁷⁾ Y. Günaydın, 16 Mart 1994, s.1.

RP, gelir kaynaklarının üye yardım ve bağışlarından oluştuğunu sık sık tekrarladı. RP tarafından yapılan yardım toplantıları bazen basın tarafından eleştirildi. Sivaslılar Gecesi'nde sunucunun "Allah hayırlarımızı ve cihat fonlarımızı kabul etsin" sözleri "RP Cihat Fonu'na para topluyor" başlığıyla haber konusu oldu. Yine Sivas'taki bir eğitim seminerinde Erbakan'ın zekatların partiye verilmesi yönündeki talebi "Erbakan 'Cihat' için zekat istiyor" şeklinde basına yansıdı ⁽³⁷⁸⁾.

1. Bosna Yardımı

27 Mart'ta kamuoyunun gündemini ciddi bir şekilde meşgul eden ve RP'nin finans kaynaklarını tekrar gündeme getiren iddia Başbakan Tansu Çiller tarafından ortaya atıldı. Çiller, DYP Grubu'nun basına kapalı toplantısında RP'nin Bosna için topladığı paraları parti için kullandığını söyledi. Basın toplantısında ise RP'nin Bosna için topladığı paraları Bosna'ya göndermediğini söyledi. Seçime 1 ay kala yapılan açıklama bomba etkisi yaptı. Habere yarım sayfa yer veren Hürriyet Gazetesi, "Çiller: RP, Bosna parasını iç etti" manşetini attı. Hürriyet, Çiller'in Tayyip Erdoğan'la ilgili dosyasına atıfta bulunarak logonun yanında "Yeni Bir Bomba" afişiyle duyurduğu habere diğer gazetelere oranla daha geniş yer verdi. Haberde Çiller'in, "İlk olarak RP'nin yolsuzlukları üzerine gideceğiz. İkinci olarak da Adil Düzen denilen ekonomik sistemlerinin bir safsata olduğunu ortaya çıkaracağız" sözlerine yer verdi. Emin Çölaşan da haberin içindeki köşe yazısında Erbakan'a "Hoca, teslim belgesini açıkla" çağrısında bulundu. Haberin iç sayfadaki devamını "RP, Bosna parasını iç etti" başlığıyla veren Hürriyet, Çiller'in şu sözlerine yer verdi. "Bunlar para işinde namuslu, haktan yana görünürler ama alakası yok. Mesala, Saraybosna için topladıkları yardım paralarını göndermediklerini biliyoruz" ⁽³⁷⁹⁾.

Hürriyet Gazetesi'ne göre habere daha az yer veren diğer gazetelerden Sabah, haberi siyah zemin içinde "Çiller'den Refah'a ağır suçlama", "Bosna paralarını yediler" başlıklarıyla birinci sayfadan duyurdu. Haberde Çiller'in şu

⁽³⁷⁸⁾ Cumhuriyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁷⁹⁾ Hürriyet, 23 Şubat 1994, s.1.

sözlerine yer verildi: "Refahlılar, vatandaşlarımızın insani duygularını suistimal ederek topladıkları parayı Boşnaklara vermemişler. Bunlar her türlü yola başvurarak, vatandaşların dini duygularını suistimal ederek, milyonlarca lira topluyorlar. Konunun üzerinde ciddiyetle duruyoruz. Elimde bazı dosyalar var."⁽³⁸⁰⁾ Milliyet haberi "Çiller'den RP için büyük iddia: Refah topladığı yardım paralarını Bosna'ya yollamamış" başlığıyla verirken ⁽³⁸¹⁾ Cumhuriyet ise RP, Bosna'ya yardım parasının yarısını vermedi" başlığıyla duyurdu ⁽³⁸²⁾.

Hürriyet bir gün sonraki sayısında haberi "Bosna elçisi: RP bize para vermedi" başlığıyla yine birinci sayfa manşetten verdi. Haberde, Türkiye Bosna Büyükelçisi Hayreddin Somun ile Bosna Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'in sözcüsü Kemal Müftiç'in; yardımlardan haberleri olmadıklarına ilişkin demeçlerine yer verildi.

Haberde ayrıca "Bosna paraları için RP'ye Başbakanlık soruşturması" açılacağı, Tayyip Erdoğan'ın; Bosna'ya yapılan yardımların bizzat Havaalanı'nda İzzetbegoviç'e teslim edildiği, Refah'ın Çiller'e savaş açtığı, RP'nin, paraları bankayla yollamadıklarına ilişkin açıklamalar yer aldı ⁽³⁸³⁾.

Sabah Gazetesi bir gün sonraki sayısında; "Refah'ın Bosna açığı 20 Milyar" başlığıyla birinci sayfa manşetten verdiği habere geniş yer ayırdı. Haberde Devlet Bakanı Necmettin Cevheri'nin; "Yaklaşık 20 Milyar liranın Bosna'ya gönderilmediği ifade ediliyor. Bize gelen bilgilere göre bu konuda bir araştırma yapıyoruz" sözleri "Devlet Bakanı Cevheri, Refah Partisi'nin Bosna'ya yardım için topladığı 26 milyarın sadece 6 milyarını gönderdiğini söyledi." altbaşlığıyla verildi. İkinci çerçeve haber ise; "Boşnaklar için toplanan 20 milyar nerede?", "RP'ye Bosna soruşturması" başlıklarıyla verildi ⁽³⁸⁴⁾.

⁽³⁸⁰⁾ Sabah, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸¹⁾ Milliyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸²⁾ Cumhuriyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸³⁾ Hürriyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸⁴⁾ Sabah, 24 Şubat 1994, s.1.

Cumhuriyet "Bosna RP'yi sarsıyor" başlığıyla verdiği haberde Şevket Kazan'ın; "Çiller RP yardımlarının ulaşip ulaşmadığını İzzetbegoviç'e sorsun" açıklamasına yer verildi ⁽³⁸⁵⁾.

Türkiye; "Erbakan: Çiller'in iddiaları gülünç" başlığıyla birinci sayfadan tek sütuna bir paragrafla duyurduğu haberde Erbakan'ın şu sözlerine yer verdi: "Bunlar RP'nin gelişmesi karşısında acze düşen insanların ortaya attıkları iddialardır" ⁽³⁸⁶⁾.

Zaman Gazetesi Şevket Kazan'ın "İç etme kabiliyeti bize değil, Başbakan'ın kendisine haizdir" açıklamalarına yer verdiği haberi, "RP'den Bosna Cevabı" başlığıyla duyurdu. Zaman habere geniş yer ayırmadı ⁽³⁸⁷⁾.

Meydan ANAP Genel Başkan Yardımcısı Burhan Kara'nın; "Refah'ın yaptığı dolandırıcılıktır." sözlerini başlık yaptığı haberde Kara'nın açıklamalarına yer verdi: "Sayın Başbakan herhangi biri değildir. Üstelik elinde belgeler olduğunu söylüyor. Devletin bütün yetkili kurum ve kuruluşları harekete geçmelidir. Çünkü olay dolandırıcılıktır" ⁽³⁸⁸⁾.

Hürriyet iki gün sonraki sayısında habere daha geniş yer verdi. "Bosna: Almadık" manşetiyle duyurduğu haberde tartışmaya taraf bütün kesimlerin görüşlerine yer verdi. Bosna'ya diğer ülkelerden ulaşan yardımlardan sorumlu Devlet Bakanı Hasan Muratoviç'in; "Ne Refah Partisi'ni ne de Erbakan'ı tanıyorum. RP'den beş kuruş gelmedi." açıklamalarına yer verilen haberde, RP'nin paraları teslim ettiklerini söylediği Bosna'lı komutan Ahmet Adiloviç isminde birinin Bosna Ordusu kayıtlarında bulunmadığı bildirildi. Haberin iç sayfadaki devamına tam sayfa ayıran Hürriyet, RP'nin makbuz tarih ve numaraları göstererek iddialara verdiği cevabı yayınladı. İç sayfadaki haberleri "Bosna: Almadık", "Komutan Bilmecesi", "RP: Verdik", "RP, Çiller'den mektupla sordu", "Para, yasadışı toplanmış", "Demirel'den hodri meydan", "Erbakan, Çiller'e savaş açtı" başlıklarıyla verdi. "Demirel'den Hodri Meydan" başlığıyla

⁽³⁸⁵⁾ Cumhuriyet, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸⁶⁾ Türkiye, 24 Şub 1994, s.1.

⁽³⁸⁷⁾ Zaman, 24 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁸⁸⁾ Meydan, 25 Şubat 1994, s.1.

verilen haberde, Şevket Kazan'ın; "Diyanet aracılığıyla toplanan paraların hesabını Demirel versin" açıklaması üzerine Demirel'in RP'ye yönelik sert açıklamalarına yer verildi. Haberde Demirel'in şu sözlerine yer verildi: "Basının huzurunda çeki bir elimle Diyanet'ten aldım, öteki elimle Kızılay Genel Başkanı'na verdim. Hadi siz çıkın söyleyin, topladığınız paralar Bosna'ya gitti diye." ⁽³⁸⁹⁾. Günaydın, Demirel'in RP'ye tepkisini manşetten "Benim bağışlarım zimmete geçmedi başlığıyla verdi" ⁽³⁹⁰⁾.

Milliyet ise manşetten "Bosna parası karıştı" başlığıyla verdiği haberi "Bosnadaki tek yetkili kuruluş Merhamet: RP'den tek kuruş almadık", "Şevket Kazan, Bosna'ya yardım için toplanan paraların makbuzlarını dağıttı" altbaşlıklarıyla duyurdu. Haberin iç sayfadaki devamında; "RP, Bosna'ya yardım göndermedi.", "Köşkten RP'ye yalanlama", "Yasalar ne diyor", "Erbakan: Partimizin ilgisi yok", "Kazan: Yardımı teslim ettik", "Ecevit: Refah dini istismar ediyor", "Yasalar ne diyor" başlıklarına yer verildi ⁽³⁹¹⁾.

Yardımların Bosna'ya Almanya'daki İHH (Uluslararası İnsani Yardım Teşkilatı) aracılığıyla gönderildiğinin ilan edilmesi üzerine Alman makamları harekete geçti. Almanya'nın yardım diye gönderilen paralarla ilgili soruşturma açtığı haberini Hürriyet "Bosna'ya yardım skandalı, Almanya Refah'ın parasına el koydu" manşetiyle duyurdu. Hürriyet iç sayfada habere tam sayfa yer ayırdı. Taraflarla ilgili haberleri ayrı ayrı başlıklar altında verdi ⁽³⁹²⁾. Milliyet "Yardım örgütüne soruşturma" ⁽³⁹³⁾, "Almanya'da örgüt bilmecesi" ⁽³⁹⁴⁾ başlıklarıyla verdi. Cumhuriyet toplanan paraların Bosna'daki şeriatçılara gönderilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durduğu haberi "RP yardımı şeriatçılara gönderdi." başlığıyla duyurdu" ⁽³⁹⁵⁾ Sabah Cumhurbaşkanı Demirel'in Refahlıların topladığı Bosna yardımı hakkında inceleme başlattığını "Demirel RP için harekete geçti" başlığıyla verdi ⁽³⁹⁶⁾.

⁽³⁸⁹⁾ Hürriyet, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁰⁾ Günaydın, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹¹⁾ Milliyet, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹²⁾ Hürriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹³⁾ Milliyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁴⁾ Milliyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁵⁾ Cumhuriyet, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁶⁾ Sabah, 27 Şubat 1994, s.1.

Zaman Bosna Türkiye Büyükelçisi Hayreddin Somun'un "Bosna siyaset malzemesi yapılmasın" sözlerini haber başlığı yaparak, konuya açıklık getirmeye çalıştı ⁽³⁹⁷⁾.

Meydan "Refah Partisi'nin Bosna paralarını seçimde kullandı" başlığıyla verdiği olayı büyük sahtekarlık olarak değerlendirdi. Haberde Nakşi şeyhi Esat Coşan'ın daha önce gündeme gelmiş RP'nin dışardan para aldığına ilişkin açıklamaları da ayrı bir haber olarak verildi ⁽³⁹⁸⁾.

Tercüman ise "RP'nin Bosna'ya sadece 1 milyar verdiğini" yazdı.

Milli Gazete Çiller'i ve basını sert dille eleştirdi. Şevket Kazan'ın açıklamalarına yer verdiği haberde "Kazan: Başlarını kayaya çarptılar" başlığını kullandı. Müfterilerin hesap vereceğini söyleyen gazete Bosna'ya giden yardım makbuz ve belgelerden örnekler yayınladı. Milli Gazete, Bosna Büyükelçisi, Hayreddin Somun'un yardımları aldıklarına ilişkin açıklamalarını "Somun: Basın RP'ye savaş açmış" başlığıyla verdi. Hayreddin Somun'un 60 bin doları elden alıp İzzetbegoviç'e teslim ettiğine dair Büyükelçilik antetli bir makbuzu yayınladı ⁽³⁹⁹⁾.

Daha sonra Hayreddin Somun bir basın toplantısı düzenleyerek Refah'tan aldıkları yardımı açıkladı.

Kamuoyu ve basının yoğun bir şekilde Bosna yardımını tartıştığı bir sırada, Hürriyet Yazı İşleri Müdürü Seçkin Türesay imzasıyla yayınlanan "Gündemi tayin etmek" başlıklı yazıda Hürriyet'in Bosna dosyasını açmakla yine tek başına gündemi tayin ettiği, bununla basında bir kez daha öncü olduğunu gösterdiğini söyledi ⁽⁴⁰⁰⁾.

Erbakan ise suçlamaları sert bir dille eleştirerek iddiaları reddetti. RP'nin "Kızılay" olmadığını bu yüzden paraları doğrudan Bosnalı yetkililere teslim ettiğini

⁽³⁹⁷⁾ Zaman, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁸⁾ Meydan, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽³⁹⁹⁾ Milli Gazete, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁰⁾ Hürriyet, 28 Şubat 1994, s.2.

söyledi ⁽⁴⁰¹⁾. Söylenenlerin yalan olduğunu, kendilerinin Bosna'ya füze fabrikasının hammaddesini gönderdiklerini söyledi ⁽⁴⁰²⁾. Bosna'yı RP'nin değil, Refah Camiası'nın kurtaracağını söyleyen ⁽⁴⁰³⁾ Erbakan, Çiller'i "Elinin Çamurunu RP'ye Sürmekle" suçladı ⁽⁴⁰⁴⁾.

Emin Çölaşan "Bosna'da çile çeken insanlar için toplanan paralardan önemli bir bölümünün Refah'a veya bazı Refahlıların ceplerine hortumlandığı iddiaları ciddidir. Ortada Refah'tan kaynaklanan bir sorumsuzluk vardır. Yasaya aykırı iş yapıldığı kesindir. Yakında Refah'tan başka para oyunlarının da ortaya çıkacağı söylenmektedir. Bekleyin bakalım!" değerlendirmesinde bulundu ⁽⁴⁰⁵⁾.

Tayyar Şafak RP'nin, Bosna'ya gönderilmek üzere toplanan 26 milyarın, 20 milyarını cebellezi ettiğini söyledi ⁽⁴⁰⁶⁾. Milli Gazete başyazarı Sadık Albayrak tartışmaları, "Kadın dedikodusu" olarak değerlendirdi ⁽⁴⁰⁷⁾.

Yalçın Pekşen, RP'lilerle ilgili iddialara katıldığını ima ederek, Bosna parasının Saraybosna kuşatma altında olduğu için İstanbul Yenibosna'daki din kardeşlere gitmiş olabileceği şeklinde mizahi (!) bir değerlendirme yaptı ⁽⁴⁰⁸⁾.

Güngör Mengi ise RP ile ilgili iddiaların araştırılması gereğine değindikten sonra, yardımların akışını kesintiye uğratacak sebeplerin en kısa zamanda ortadan kaldırılmasının gerekliliğini dile getirdiği yazısında şunları söyledi: "Halk bugüne kadar yaptığı yardımların yerine ulaştığından şüpheyi düşerse bundan sonra vermez..." Bosna'ya Türk halkının yardım yolunu sabote etmek büyük bir gûnahtır." ⁽⁴⁰⁹⁾.

⁽⁴⁰¹⁾ Günaydın, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰²⁾ Günaydın, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰³⁾ Sabah, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁴⁾ Hürriyet, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁵⁾ Hürriyet, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁶⁾ Günaydın, 25 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁷⁾ Milli Gazete, 26 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁰⁸⁾ PEKŞEN, Yalçın, "Bosna Paraları Allah'a Emanet", Hürriyet, 26 Şubat 1994, s.15.

⁽⁴⁰⁹⁾ MENGİ, Güngör, Sabah, 27 Şubat 1994, s.2.

Yörünge Dergisi, RP'ye yönelik suçlamaları önceden planlanmış bir komplo olduğunu; "RP'yi yutmak için iki aşamalı plan" başlığıyla verdi. Suçlamaları iftira olarak değerlendirdi ⁽⁴¹⁰⁾.

Zaman'da iç sayfada Taha Kıvanç müstear adıyla "Kulis" köşesinde yazan Fehmi Kuru; olayı irtica senaryoları tutmadığı için irticanın yerine Refah üzerinden çirkin ve uydurma oyunlarla müslümanların üzerine çullanmak olarak değerlendirdi ⁽⁴¹¹⁾.

2. Libyadan Gelen Yardım

RP'nin Libya'daki Uluslararası İslama Çağrı Cemiyetinden yardım aldığı haberi ilk kez Yalçın Doğan'ın imzasıyla birinci sayfadan Milliyet'te çıktı. Doğan haberi iç sayfadaki köşesinde de değerlendirdi. Doğan, Kaddafinin kurduğu yan örgütlerden biri olduğunu söylediği İslama Çağrı Cemiyeti tarafından Ankara Güven sk. No. 28/2 adresine yani Erbakan'ın adresine 500 bin dolarlık bir çek gönderildiğini çekin kopyasını, tarih ve numarasını vererek yazdı. Yazıda çeki teslim alan kişi olarak da Bekir Darçın'ın adının geçtiğini belirttikten sonra böyle bir çekin olup olmadığını bizzat Erbakan'ın bu konuda açıklamada bulunarak, açıklığa kavuşturması çağrısında bulundu. Aksi halde milli görüşün bir maskeden ibaret hale geleceğini söyledi.

Birinci sayfadaki haber ise "RP'ye soru, İslama Çağrı Cemiyeti'nden 500 bin dolar aldı mı?" başlığıyla verildi ⁽⁴¹²⁾.

Ertesi gün gazeteler Milliyetteki haberi ihbar kabul eden Cumhuriyet Başsavcılığının inceleme başlattığı haberini "RP'ye sorgu, Başsavcı, 500 bin dolarlık çeki araştırıyor" ⁽⁴¹³⁾, "Refah'a dolar soruşturması" ⁽⁴¹⁴⁾, "RP hesaplarına çifte inceleme" ⁽⁴¹⁵⁾ başlıklarıyla duyurdular. Sabah; Başsavcılığın belgelere ulaşması halinde RP aleyhine kapatma davası açılacağını, Hürriyet ise

⁽⁴¹⁰⁾ Yörünge, 6-20 Mart 1994, s.29.

⁽⁴¹¹⁾ KIVANÇ, "İki Ucu Çingirli Değnek", Zaman, 26 Şubat 1994, s.3.

⁽⁴¹²⁾ Milliyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹³⁾ Milliyet, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹⁴⁾ Sabah, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹⁵⁾ Hürriyet, 10 Şubat 1994, s.1.

RP'nin hem Yargıtay Başsavcılığı, hem de Anayasa mahkemesince kısıtca alındığını yazdı. MHP yanlısı Ortadoğu gazetesi ise "Kaddafi'den RP'ye mali destek; Libya lideri, Türkiye'de İslami devrimi gerçekleştirmek için RP'ye 500 bin dolar vermiş" başlığıyla okurlarına duyurdu ⁽⁴¹⁶⁾.

Hürriyet yazarı Oktay Ekşi köşesinde RP ile ilgili iddiaların incelemeye alınması çağrısında bulunduktan sonra Anayasa'nın 69. maddesini hatırlatarak böyle durumlarda siyasi partilerin kapatılabileceğini yazdı. Ekşi "Refah Partisi ve kuralları" başlıklı yazısında Yalçın Doğan'ın haberine atıfta bulunarak, RP ile ilgili daha önce İskenderpaşa Cemaati Şeyhi Esat Coşan'ın "yurtdışından gelen ve RP'ye verilen valiz dolusu paranın akibeti" sözlerini, RP'nin yan kuruluşlarınca yapılan Hac organizasyonlarından elde edilen gelirler konusundaki iddiaları yetkililerin ortaya çıkarmada neden geçtiklerini anlayamadığını ifade ederek; "Türkiye'de devlet ne zaman tam olarak işlemeye başlayacak ve yasalara aykırı bir durumun varlığını öğrenen görevliler ne zaman kendiliklerinden harekete geçecekler" değerlendirmesinde bulundu ⁽⁴¹⁷⁾.

RP'nin Libya'dan yardım aldığı konusundaki haberlerin yayınlanmasından hemen sonra SHP Genel Başkanı Karayalçın'ın "Türkiye İran, Suudi Arabistan olmayacak" konuşması "Karayalçıdan Refah'a uyarı" başlığıyla verildi ⁽⁴¹⁸⁾.

Sabah Gazetesi Çiller'in Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden'i ziyaretinde RP ile ilgili "Refah Partisinin para kaynakları var. Refah'ı mal varlığını açıklamaya çağırıyorum" açıklamalarını birinci sayfa manşetten "Çiler, Refah Para Kaynağını açıklasın" başlığıyla verdi. Haberde Çillerin "Refah, gençlere ayrılık tohumu atıyor. Yani kin ve ayrılık tohumu. Sen inanansın, öbürü inanmayan diyor. DEP'le birlikte bu ülkeyi bölmeye çalışıyor" sözlerine de yer verildi ⁽⁴¹⁹⁾.

RP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Tayyip Erdoğan RP'ye yönelik saldırıların doğal olduğunu belirterek, suçlamalara "Bunlar çıkarlarının zedelendiğini gören çevrelerin yaygaralarıdır. Refah Partisinin tüm hesapları ve kaynakları açıktır. Bu davaya inanmış insanlar parmağından yüzüğünü çıkarıp

⁽⁴¹⁶⁾ Ortadoğu, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹⁷⁾ Hürriyet, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹⁸⁾ Sabah, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴¹⁹⁾ Sabah, 2 Mart 1994, s.1.

kutlu olsun diye bağışlamaktır" yanıtını verdi ⁽⁴²⁰⁾.

RP'nin yurtdışından destek alıp almadığını açıklamasını isteyen bir başka isim de SHP Genel Başkanı Yardımcısı Halil Çulhaoğlu idi.

Milli Gazete'de doğrudan Yalçın Doğan'ı hedef alan Ahmet Akgül imzalı yazıda; Libya yardımları tamamen reddedilirken, Yalçın Doğan'ın yahudi ve masonik çevreler adına kasıtlı bir kampanyanın sözcülüğünü yürüttüğü ileri sürüldü ⁽⁴²¹⁾.

Cumhuriyet Libya yardımıyla ilgili "Erbakan'a 10 milyarlık soruşturma" başlığıyla verdiği haberde Yargıtay Başsavcılığı'nın yanısıra, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da ayrı bir soruşturma açtığı, Başsavcılığın konuyla ilgili Dışişleri Bakanlığı'ndan bilgi talep ettiği belirtildi ⁽⁴²²⁾.

Bir gün sora da yardım çekini aldığı iddia edilen "Bekir Darçın'ın arandığı" haberi yayınlandı. Haberde Başsavcının konuyla ilgili "Bir RP yetkilisi, Libya'dan 500 bin dolarlık yardım çekini alan Beşir Darçın'ı, size başvurmasını sağlayacağız" sözlerine yer verildi ⁽⁴²³⁾.

Milliyet Gazetesi yaklaşık bir ay sonra Başbakanlık kulislerine dayanarak verdiği ikinci bir haberde "Libyadan RP'ye 150 bin dolarlık" bir yardımın daha geldiğini yazdı ⁽⁴²⁴⁾.

3. Hac Kontenjanı Geliri

Her ülkeden hacc'a kaç kişinin gideceği konusu Suudi Arabistan ile diğer ülkeler arasında karşılıklı protokolle belirlenmektedir. Belirlenen sayının üzerine hacı gönderilememektedir. 27 Mart Seçimlerinin yapıldığı 1994 yılında RP Genel Başkanı Erbakan'ın özel talebi üzerine Suudi Kralı Fahd'ın Erbakan'a ek 5 bin Hac kontenjanı konusu uzun süre çok yönlü tartışmalara neden oldu. Hacc mevsiminin 27 Mart Yerel Seçimler öncesine rastlaması, Refah Partisi ile Hac

⁽⁴²⁰⁾ Milli Gazete, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴²¹⁾ Milli Gazete, 19 Şubat 1994, s.2.

⁽⁴²²⁾ Cumhuriyet, 2 Mart 1994, s.1.

⁽⁴²³⁾ Cumhuriyet, 3 Mart 1994, s.1.

⁽⁴²⁴⁾ Milliyet, 11 Mart 1994, s.1.

Kontenjanı arasındaki mali bağlantıları gündeme getirdi. Daha önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in girişimiyle Suudi Arabistan tarafından verilmeyen kontenjanın Erbakan'a girişimleri üzerine verilmesi Türk Dışışlerini rahatsız etti. Türk Dışışleri olayı "Türkiye'nin içişlerine müdahale" olarak değerlendirilerek "Suudilere Hac Notası" vererek Riyad'ı uyardı ⁽⁴²⁵⁾.

Milliyet Gazetesi'nden Yalçın Doğan ek kontenjanı "Kral Fahd'dan RP'ye 50 milyar" lık dolaylı bir yardım olarak değerlendirdi ⁽⁴²⁶⁾. Cumhuriyet Gazetesinde Mustafa Balbay imzalı yazıda olay RP'nin dini siyasete alet etmesi olarak değerlendirilerek RP-Rabıta teşkilatı işbirliğine değinildi ⁽⁴²⁷⁾.

Aydınlık Gazetesi ise Kral Fahd'ın RP'ye Hac kontenjanı vermesi için Türkiye Gazetesi sahibi Enver Ören'in arabuluculuk yaptığını, RP ile İhlas Holding'in Hac organizasyonunda işbirliği içinde olduklarını yazdı ⁽⁴²⁸⁾.

Cumhuriyet ve Tan gazeteleri Hac organizasyonunu yapacak firmaların ek kontenjan için 'RP'ye hacı başına 200 dolar yardımda bulunmayı kabul ettiklerini ileri sürdü ⁽⁴²⁹⁾.

Tartışmaya Türkiye Suudi Büyükelçiliği de dahil oldu. Büyükelçi konunun hassasiyetinden dolayı gazetecilerin sorularını, bizzat Kral Fahd'ın yanıtlayacağını bildirdi. Bu arada SHP Genel Başkan Yardımcı Halil Çulhaoğlu Suudi Arabistan'ı "Türkiye'nin rejimine yönelik tehditleri artırabilme gayreti içinde olmakla" suçladı ⁽⁴³⁰⁾.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal olayı ulusal bağımsızlığa ters bir gelişme olarak değerlendirirken ⁽⁴³¹⁾, basın olayı "RP'nin gerçek yüzü ve Hac ticareti" ⁽⁴³²⁾, "RP'ye Suudi desteği" ⁽⁴³³⁾, "Dinci şirketlerden sınırötesi çalım" ⁽⁴³⁴⁾ başlıklarıyla aktardı.

⁽⁴²⁵⁾ Cumhuriyet, 3 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴²⁶⁾ Milliyet, 4 Şubat 1994, s.12.

⁽⁴²⁷⁾ Cumhuriyet, 4 Şubat 1994, s.14.

⁽⁴²⁸⁾ Aydınlık, 5 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴²⁹⁾ Cumhuriyet, 8 Şubat 1994, Yeni Tan, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³⁰⁾ Cumhuriyet, 5 Şubat, s.1.

⁽⁴³¹⁾ Cumhuriyet, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³²⁾ Cumhuriyet, 10 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³³⁾ Cumhuriyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³⁴⁾ Cumhuriyet, 10 Şubat, s.1.

Hürriyet "Refah'a Hac darbesi" başlığıyla verdiği haberde "Diyanet İşleri Başkanlığının, Hac Kimlik Kartı olmayan hacı adaylarının yurt dışına çıkışının yasakladığını" duyurdu.

"Tercüman Gazetesi ve "RP, 5 bin partili için Suudi Kralı'ndan kontenjan sağladı" ⁽⁴³⁵⁾.

Hürriyet ise "Suudilerin muhatabı Türkiye'dir. Kontenjanı artıracaksa Diyanet'e versinler" ⁽⁴³⁶⁾ şeklinde değerlendirdi. Diyanet'in Hac kimlik kartı şartı getirmesi üzerine Şevket Kazan "Hac Komitesi'ne ek kontenjan hakkının kullanılmasını sağlayacak gerekli iznin verilmesi için Hac Komitesi'ne dilekçeyle başvurdu" ⁽⁴³⁷⁾.

Cumhuriyet'in "Mehmet Nuri Yılmaz: Kral Fahd Refah'ı kolladı" başlıklı haberi ⁽⁴³⁸⁾ üzerine Mehmet Nuri Yılmaz sözlerinin çarpıtıldığı açıklamasını yaptı ⁽⁴³⁹⁾.

Avrupa Milli Görüş Teşkilatı Genel Başkanı Osman Yumakoğulları'nın Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz ile görüşmesi gizli bir görüşme olarak nitelendirilerek "Diyanette skandal" başlığıyla verildi. Yılmaz, Yumakoğulları'nın "Gerekirse, bizim anlaştığımız şirket aradan çıkar. Bu kontenjandan yararlanacak kişileri sizin anlaştığınız şirketler götürsün. Ama kişileri biz belirleyelim" önerisinde bulunduğunu söyledi ⁽⁴⁴⁰⁾.

Erbakan'ın konuyla ilgili "Almanya'daki işçilerin, Türkiye'de bulunan yakınlarıyla birlikte Hacca gitmesini sağlamak ve hayır için yaptım" açıklamalarını Cumhuriyet gazetesi "Refah'ın seçim harcamaları şaibeli" başlıklı haberinin içinde verdi. Cumhuriyet aynı tarihli sayısında konuya geniş yerdi. İlhan Selçuk "Refah Partisi'nin kökü nerede?", Hikmet Çetinkaya "Kibrit nerede" balıklarıyla konuyu ele aldılar. Cumhuriyet konuyla ilgili haberi dört ayrı başlık altında "Milli Görüş'ün Almanya'daki hac organizasyonu yasalara aykırı", "Suudiler, Türk elçisine randevü vermiyor", "Karayalçın'dan RP'ye "Adil Düzen" soruları", "600

⁽⁴³⁵⁾ Tercüman, 18 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³⁶⁾ Hürriyet, 12 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³⁷⁾ Hürriyet 14 Şubat, s.1.

⁽⁴³⁸⁾ Cumhuriyet 14 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴³⁹⁾ Zaman, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴⁰⁾ Hürriyet, 18 Şubat 1994, s.1.

milyarlık din ticareti" şeklinde verdi ⁽⁴⁴¹⁾.

Erbakan'ın "hayır için yaptım" açıklamasını da "Erbakan'dan itiraf" başlığıyla ⁽⁴⁴²⁾ veren Cumhuriyet Refah Partisi'ne havadan 200 milyarlık bir paranın aktarıldığını ileri sürdü ⁽⁴⁴³⁾.

Türkiye Gazetesi yazarı Vedat Zeydanlı farklı bir yaklaşım sergileyerek şu yorumu yaptı: "Oysa üç partinin seçim harcaması Refah'ın üzerinde. Sadece İstanbul için biri trilyondan, diğerleri de milyarlarca liralık harcamadan söz ediyorlar.

Karayağın da; Hac kontenjanından 500 bin dolar sağlayacağını haykırıyor. 500 bin dolar dediği yaklaşık 10 milyar lira. SHP'nin geçenlerde gazetelerde yaptığı reklam kampanyasını bile karşılamaz. Ayrıca Türkiye olarak ek kontenjan istemişiz, Suudiler mümkün olmadığını bildirmişler. Cumhurbaşkanı rica etmiş, yine olmamış. Sonunda Erbakan devreye girmiş, işi bitirmiş. Birileri Clinton'un, başkaları da Fahd'ın nezdinde itibarlı. Ne var bunda büyütecek" ⁽⁴⁴⁴⁾.

Refah Partisi'nden Genel Başkan Yardımcısı Adullah Gül RP'nin dışardan yardım aldığı konusundaki yazı ve haberleri iftira olarak değerlendirdi. RP'nin bütün faaliyetlerinin kamuoyunun gözü önünde olduğunu, düzmece haberlerin RP'yi halkın gözünde daha da güçlendireceğini söyleyen Gül; Libya'nın islami düzenle ne alakası var?" şeklindeki bir soruyla tepkisini dile getirdi ⁽⁴⁴⁵⁾.

Refah Partisinin yerel seçim öncesi yaptığı harcamaları akılalmaz miktarda olarak niteleyen DYP Genel Başkan Yardımcısı Esat Kıratlıoğlu; "Bu ancak kara para gelmesiyle mümkün olabilir" dedi ⁽⁴⁴⁶⁾.

Zaman Gazetesi Başyazarı Fehmi Kuru diğer basın yayın organlarının RP'nin Libya'dan aldığı iddia edilen yardımla ilgili tutumlarını değerlendirdiği

⁽⁴⁴¹⁾ Cumhuriyet, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴²⁾ Cumhuriyet, 14 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴³⁾ Cumhuriyet, 20 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴⁴⁾ Türkiye, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴⁵⁾ Zaman, 12 Şubat, s.1.

⁽⁴⁴⁶⁾ Meydan, 14 Şubat 1994, s.1.

"Hem kökü dışarda, hem sahtekar..." başlıklı köşe yazısında şunları söyledi:" Basın-yayın organları seçim öncesinde kendilerine yeni bir meşgale buldular: Refah Partisini taşıyorlar. Bazı siyasi partiler de onlar gibi cadı avına çıkmış durumdalar. Orkestra şefi konumunda olanlar, bu orgi'den uzak duranları da kazanın altına odun sürmeye davet ediyorlar. Kimi ateş dansına katılmayan yazarları kınıyor, kimi kampanya dışı kalmaya özen gösteren partileri suçluyor. taktikleri tutarsa, hepimiz kaynayan kazanın etrafında dans eden yamyamlara döneceğiz." ⁽⁴⁴⁷⁾.

Vakit Gazetisi "Saldırı Niye" başlıklı haberinde yerel seçimler yaklaşırken medya dahil bazı çevrelerin RP'ne karşı yoğun bir yıpratma kampanyası başlattıklarını duyurdu ⁽⁴⁴⁸⁾.

5. Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın Desteği (AMGT)

1970'li yıllarda başta Almanya olmak üzere bütün Avrupa'da örgütlenmiştir. Yaklaşık 15 bin üyesi vardır. Her üye ayda 20 mark aidat ödemektedir. Şubelere üye 60 bin kişi ise daha az miktarda da olsa düzenli aidat ödemektedir. Merkezi Köln'de bulunan teşkilatın Avrupa'da 25, ABD, Kanada ve Avusturalya'da birer olmak üzere toplam 28 şubesi bulunmaktadır. Müslümanların yaşadığı her ülkedeki sorunlarla ilgilenen Teşkilat, yüzlerce üniversite öğrencisine burs vermektedir. İslam dinine mensup insanların, bulundukları ülkede İslami usûllere göre yaşaması için gerekli ortamı sağlamak temel amaçlarındandır. Refah Partisinin ideolojisine sahip olan AMGT, Refah Partisiyle resmi olmayan organik bir bağa sahiptir ⁽⁴⁴⁹⁾. Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan zaman zaman Teşkilat'ın uluslararası toplantı ve olağan toplantılarına katılmaktadır. Teşkilatın Refah Partisiyle olan organik bağının bilinmesi, Refah Partisi'nin finans kaynaklarının her gündeme geldiği dönemde doğal olarak AMGT de gündeme gelmektedir. 27 Mart Yerel seçimlerinde yine RP'nin mali kaynaklarının tartışıldığı birçok haber ve yazıda gündeme gelmiştir. Milli Görüşle ilgili olarak kapsamlı haberler genellikle Cumhuriyet gazetesinde çıkmıştır.

⁽⁴⁴⁷⁾ Zaman, 17 Şubat 994, s.1.

⁽⁴⁴⁸⁾ Vakit, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁴⁹⁾ EP Dergisi, 13-20 Haziran 1993, s.23.

Aydınlık gazetesi "Refah'ı besleyen dış örgütler" başlığıyla verdiği haberde örgütlerin listesini verdi. Buna göre RP'ye yardım eden örgütler arasında Rabita, Müslüman Kardeşler, İslami Cihat, İslama Çağrı ve Yardım Komitesi, Cezayir İslami Selamet Cephesi (FİS), İngiliz İslam Partisi, İsviçre İslam Merkezi, İslam Kültür Vakfı, Moskova İslam Merkezi, HAMAS, Afganistan Cemaati İslam Partisi, Malezya İslam Partisi, Bosna SDA Partisi vardı. Haberde Rabita'nın RP'ye Milli Görüş Teşkilatı aracılığıyla akıl almaz paralar gönderildiği bildirildi ⁽⁴⁵⁰⁾.

Cumhuriyet "Milli Görüş Din Vergisi Peşinde" başlığıyla verdiği haberde, Milli Görüş Teşkilatı öncülüğünde kurulan Almanya İslam Konseyinin Almanya'da yaşayan yaklaşık 2 milyon Müslümanın resmi temsilcisi olmak için müslümanlardan "İslam vergisi" kesebilmek için Almanya İçişleri Bakanlığı'na başvurduğunu bildirdi. Başvurunun kabul edilmesi halinde konseyin 700 milyon marklık gelir elde edeceği açıklandı. Türkiye Bonn Büyükelçisi'nin görüşlerine yer verildiği haberde Milli Görüş Teşkilatı'nın "RP'nin Para Kaynağı Değiliz" açıklamasına da yer verildi. Haberin içinde orak-çekiç ile RP'nin hilal-başak amblemi "Yüzyılın öcülerini" altyazılı bir karikatürle verildi ⁽⁴⁵¹⁾.

Cumhuriyet "Refah'a Avrupa'dan Mark yağdı" başlığıyla Almanya'da yayımlanan bir dergiye dayanarak verdiği haberde, Milli Görüş Teşkilatı'ndan Refah Partisi'ne seçim öncesi 64 milyar lira yardım geldiğini, Milli Görüş ve RP'nin Almanya'daki Türklerin dini inançlarını politik amaçlar uğruna suistimal ettiği, bu kuruluşların Türkiye'deki seçimleri cihat olarak yorumladıkları ileri sürüldü ⁽⁴⁵²⁾.

Bir başka haberde ise Milli Görüş'ün 120 milyon marklık servete sahip olduğu bildirilerek Teşkilat Genel Başkanı Osman Yumakoğulları'nın şu sözlerine yer verildi: "Almanya'da gurbetçilerin 120 milyon mark tasarrufu var. Türkiye'de İslam'a sahip çıkacak gerçek bireyler işbaşına geldiğinde biz de 3 milyon gurbetçi olarak üzerimize düşeni yapacağız" ⁽⁴⁵³⁾. SHP Genel Sekreteri Halil Çulhaoğlu da RP'nin seçim kampanyası için dışarıdan aldığı kaynakları ve bu

⁽⁴⁵⁰⁾ Aydınlık, 15 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁵¹⁾ Cumhuriyet, 16 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁵²⁾ Cumhuriyet, 17 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁵³⁾ Cumhuriyet, 19 Şubat 1994, s.1.

kaynaklar karşılığında ne gibi taahhütlere girdiğini açıklamasını istedi ⁽⁴⁵⁴⁾.

Cumhuriyet "Milli Görüş holdingleşiyor" başlıklı haberinde, Refah Partisi'ni desteklediği öne sürülen Teşkilat'ın cenaze nakliyatı, videoculuk, basın işlerine kadar birçok alanda şirketler kurarak holdingleştiği hatta Türkiye'de yayınlanan Vakit Gazetesi'nin de Teşkilat'ın Ankara'daki temsilciliği tarafından çıkarıldığını yazdı ⁽⁴⁵⁵⁾. Gazete "Refah'ın Vatikan Oyunu" haberinde ise RP'nin para kaynağı Milli Görüş yöneticilerinin papadan işbirliği istediğini yazdı. Haberde Milli Görüş'ün bu yolla Avrupa'daki tüm müslümanların temsilcisi olmaya çalıştığını, bunun da Avrupa'daki müslümanların vergilerini almak anlamına geleceğini yazdı ⁽⁴⁵⁶⁾.

Cumhuriyet seçime üç gün kala verdiği bir haberde Erbakan'ın Milli Görüş Teşkilatı ile olan işbirliğine değindi. "Erbakan-Milli Görüş ticaret hattı" başlığıyla verdiği haberde "Almanya'da örgütlü Milli Görüş Teşkilatları ile Erbakan ailesi arasında ticari işbirliği olduğu ortaya çıktığını, Teşkilat bünyesindeki Selam Şirketi sahipleri arasında Erbakan'ın yurtdışı finans işlemlerinde sağ kolu olduğu bildirilen kuzeni Mehmet Sabri Erbakan'ın yer aldığı" bilgileri yer aldı ⁽⁴⁵⁷⁾.

F- RP'NİN TOPLUMDA OLUŞTURMAK İSTEDİĞİ İMAJ

1. Kitle Partisi Olma Süreci-Vitrin Değişikliği

1990 yılından sonra meydana Refah Partisi'nde gelen bazı gelişmeler RP'nin "değiştiği veya kitle partisi olmaya çalıştığı" yolunda tartışmalara neden olmuştur. Bunun bir temenni mi yoksa bir vakıa mı olduğunu zaman gösterecektir. Seçim döneminde yapılan tartışmalarda Kimileri dünyada ve Türkiye'de herşeyin değiştiğini buna paralel olarak RP'nin de değiştiğini söylediler. Kimileri de rejim için sürekli RP'nin bir tehlike olarak gösterilen RP'ni kitleselleşerek, ehilleşmesini böylece bir tehlike olmaktan çıkarak

⁽⁴⁵⁴⁾ Hürriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁵⁵⁾ Cumhuriyet, 1 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁵⁶⁾ Cumhuriyet, 10 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁵⁷⁾ Cumhuriyet, 23 Mart 1994, s.1.

sisteme eklemlenmesini ümit ettiler. Bu tartışmaların başlamasının başlıca iki nedeni vardır. Birincisi 1970'li yıllarda RP'nin gençlik kollarında faaliyet gösteren gençlerin RP içinde aktif politikada ön plana çıkmış olmalarıdır. İkincisi 1990'lı yıllara değin ideolojik parti görünümüne uygun bir taraftar kitlesine sahip olan RP'nin bu tarihten itibaren sahip olduğu yaygın imajın tersine başı açık bayan politikacı ve mankenleri politikaya transfer etmesi, seçim kampanyalarında toplumun her kesiminden insan portrelerini kullanmasıdır.

Seçimden iki ay önce kamuoyunda Adnan Hoca olarak bilinen Adnan Oktar'ın çevresinde yer alan mankeler toplu halde gazetelere poz vererek, 27 Mart'ta RP'ye çalışacaklarını açıkladılar ⁽⁴⁵⁸⁾. Bu arada aynı ekipten eski manken Gülay Pınarbaşı ise RP'nin yayın organı Milli Gazete'de köşe yazıları yazmaya başladı.

Gülay Pınarbaşı RP'li olmakla kalmadı, İslami usüllere göre kapandı. Zaman zaman eski fotoğraflarıyla basına konu olan Pınarbaşı bu durumundan rahatsız olduğunu, bundan böyle kendisinin tesettürlü bir insan olarak kabul edilmesini bir basın bildirisiyle açıkladı. Bugün Gazetesi Pınarbaşı'nın basın bildirisini "Çıplak resmimi kullanmayın" ⁽⁴⁵⁹⁾ şeklinde verirken, İslamcı Vakit Gazetesi ise "Gülay Pınarbaşı artık tesettürlü" başlığıyla duyurdu ⁽⁴⁶⁰⁾.

Pınarbaşı eski fotoğraflarından rahatsızlığını duyurduğu bir dönemde, bir başka manken Cansel Özzengin'in bikini ve mayolu fotoğraflarının yayınlandığı haberde Özzengin'in açıklamaları "Refah bana kur yapıyor" başlığıyla verildi ⁽⁴⁶¹⁾.

Basın, mankenlerin ve açık bayanların Refah'a katılımından sonraki gelişmeleri "Türkiye'de herkes Refah'a konuşuyor" şeklinde verdi ⁽⁴⁶²⁾.

Refah Partisi'nin Çilleri olarak tanımlanan Dr. Filiz Ergün de RP'deki değişimin simgelerindendir. Bu durum Ergün'ün özel hayatıyla ilgili bir haberin bile RP ile özdeşleştirilerek verilmesi sonucunu getirdi. Aile hayatı ile ilgili

⁽⁴⁵⁸⁾ Milliyet Gazetesi, 31 Ocak 1994, s.1.

⁽⁴⁵⁹⁾ Bugün, 24 Ocak 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁰⁾ Vakit 20 Ocak 1994, s.1.

⁽⁴⁶¹⁾ Meydan, 22 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶²⁾ Günaydın, 8 Şubat 1994, s.1.

haberler bile "Refah'lı Filiz'e " şeklinde verildi ⁽⁴⁶³⁾.

RP'nin şekilsel değişimine ilgi duyan basın, bir televizyon adına RP'yi muhabir olarak izlemekle görevli eski hava durumu programı sunucularından Hülya Uğurla ilgili "Refah'tan Hülyaya teklif" ⁽⁴⁶⁴⁾, "Hülya Kapandı" ⁽⁴⁶⁵⁾, "Hülya Refah rüzgarına kapıldı" ⁽⁴⁶⁶⁾, "Hülya Uğur Refah'a erdi" ⁽⁴⁶⁷⁾, "Erbakan'la havalı sohbet" ⁽⁴⁶⁸⁾ başlıklarla basında haberler çıktı.

RP İstanbul İl Kongresinin haberini "Refahta reforma Bismillah" başlığıyla veren Politika Dergisi spotunda şu yoruma yer verdi: "Refah Partisi'nde bir şeyler oluyor. Aralarında, 'ateistlere, dinsizlere, tüm azınlıklara özgürlük' diyenler, 'kadınlar başı açık gezebilir, isteyen içkisini içebilir görüşünü savunanlar var" ⁽⁴⁶⁹⁾.

Refah'ın değişim rüzgarı moda dünyasına da sıçradı. Refah Beyoğlu Kadınlar Kolu'nun düzenlediği "Tesettür Defilesine" basın geniş yer verdi. Haber "Refah Partisi'ne oy veren böyle giyinecek" ⁽⁴⁷⁰⁾, "RP'den tesettür defilesi" ⁽⁴⁷¹⁾, "RP'lilerin tesettür defilesi" ⁽⁴⁷²⁾, "Tesettür defilesi" ⁽⁴⁷³⁾ başlıklarıyla verilirken, İngiliz Reuter ajansı da haberi dünyaya duyurdu ⁽⁴⁷⁴⁾.

RP'nin moda ile ilgili yorumları, tesettür defileleri basının Refah'a bazı yakıştırmalarda bulunması sonucunu getirdi. Aşırı dekolte bir manken fotoğrafı "Erbakan dekoltesine büyük ilgi" alt yazısı ile verilen haber de "Refah modası" başlığıyla verildi ⁽⁴⁷⁵⁾.

Tayyip Erdoğan'ın "çarşaf defilesi" düzenleyeceğini açıklaması da uzun süre basında tartışma konusu oldu ⁽⁴⁷⁶⁾.

⁽⁴⁶³⁾ Hafta Sonu, 16 Şubat 1994, Sayı 7, s.7.

⁽⁴⁶⁴⁾ Milliyet 6 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁵⁾ Sabah, 8 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁶⁾ Milliyet 8 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁷⁾ Günaydın, 8 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁸⁾ Hürriyet, 6 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁶⁹⁾ Politika Dergisi, 20 Ocak 1992, s.21.

⁽⁴⁷⁰⁾ Günaydın, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷¹⁾ Milliyet, 8 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷²⁾ Cumhuriyet, 8 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷³⁾ Meydan, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷⁴⁾ Milliyet, 9 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷⁵⁾ Günaydın, 27 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷⁶⁾ Cumhuriyet, 19 Şubat 1994, s.1.

Mankenlerin RP'ye geçiş törenlerini bir kendini gizleme ve aldatmaca olduğunu söyleyen Toktamış Ateş;" RP toplumda antilaik bir partiye karşı ne tür direnmeler olacağını bildiğinden, vitrini değiştiriyor." yorumunu yaptı ⁽⁴⁷⁷⁾.

Fatih ekirge kararsız seçmenleri konu edindiği köşe yazısında; "Erbakan, düzen partilerinin dışında bir parti psikolojisini kullanıyor...Devrimci oluyor... Mukaddesatı oluyor... Düzene karşı oluyor... vitrindeki "molla görüntüleri", "mankenlerle" temizleyip kitle partisi oluyor... Ve böylece kararsızları çekiyor..." diyor ⁽⁴⁷⁸⁾.

Mehmet Ali Birand ise şu değerlendirmede bulundu: "Erbakan Refah'ı bir kitle partisi konumuna getirmekte kararlı. Bu yönde çok yol aldığının da farkında. Tüm yaklaşımı, Refah'ın sadece dinci grupların geldiği değil, askeri, dansz başı açık dolaşmak isteyen kadını, sanatçısının da bulunduğu daha geniş kesimlere açık olduğunu göstermek. Refah'ın bir tehlike teşkil etmediğini, toplumun her kesimine göstermeye, hatta ispata alışıyor." ⁽⁴⁷⁹⁾

Hürriyet yazarı Zeynep Atıkkın "Refah maske mi, gerçek mi" başlıklı köşe yazısında Refah partisindeki vitrin değişikliğini şöyle sorguluyor:"RP vitrininde mankenler, kiliseleri, sinagogları ziyaret eden belediye başkan adayları... Alevilere uzatılan zeytin dalları, imaj yenilemede muazzam ataklar. Pierre cardin'e çarşaf defilesi yaptırma abaları. Bir taraftan da Sivas olaylarını açıktan telin etmeyen bir Refah Genel Merkezi. 27 Mart için geri saymaya başladığımız şu günlerde zihinler karmakarışık. Refah ne yapmak istiyor" ⁽⁴⁸⁰⁾.

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Ahmet Taner Kışlalı RP'nin geçirdiği değişikliği; " RP dinci tepki partisi olmaktan, dini ağırlıklı bir kitle partisi olmaya yöneldi. Hoşgörülü ve demokratik bir yüz kazanmaya çalıştı. Başı açık

⁽⁴⁷⁷⁾ Cumhuriyet,10 şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷⁸⁾ Sabah, 6 şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁷⁹⁾ BİRAND, "Hazırlıklı Olun Refah Geliyor" Sabah, 1 şubat 1994, s.15.

⁽⁴⁸⁰⁾ Hürriyet, 16 şubat 1994, s.15.

kadınlar, blucinli kızlar, Osmanlıcadan uzaklaşmış bir dil giderek vitrine yerleşti" şeklinde yorumladı ⁽⁴⁸¹⁾.

RP'li olanlara ters gelecek transferlerin yanısıra, Atatürk ve laiklik karşıtlığı imajını yıkmak için de sık sık "Atatürk yaşasaydı Refahlı olurdu, Gerçek laik biziz" gibi sloganlar kullanıldı. Toktamış Ateş RP'nin bu tutumunu eleştiren yazısında; "Zaten Hoca "Ben Atatürkçüyüm" de demiyor. Atatürk yaşasaydı Refahçı olurmuş. Böyle söylüyor. Bu lafları yutan var mı bilmiyorum. Ama korkarım birileri yutuyor." ⁽⁴⁸²⁾ değerlendirmesinde bulundu.

Rejimin teminatı olarak kabul edilen ordunun Refah Partisi'ne bakışı seçim dönemindeki en çok konuşulan husustu. Ordunun dini ön plana çıkaran Refah partisine sempati duymadığı herkes tarafından bilinmektedir. Sabahattin Önkibar da Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş ile yaptığı söyleyişiden sonra "Ordunun Refah Partisinden hoşnut olmadığını" söylediği köşe yazısında Güreş'in RP ile ilgili "RP laiklikle uğraşmasın ve bazı adamları Anıtkabire laf etmesin, bizim için diğer partilerden hiçbir farkı yoktur ve olamaz. Ama biz bunları Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü için çimento olarak görüyoruz" sözlerini aktararak ordunun yaklaşımını ortaya koydu ⁽⁴⁸³⁾.

Günaydın, Emekli General Osman Başbuğ'un RP'ye geçişini yaptığı haberde; "RP'nin "asker transferi" sürüyor. 100'e yakın subay ve astsubay ile irtibata geçen parti, son olarak Emekli Tuğgeneral Osman Başbuğ'u saflarına kattı" şeklinde verdi ⁽⁴⁸⁴⁾. Aydınlık Gazetesi ise Osman Başbuğ'un RP'ye geçişini "İhtilalci general RP'de" şeklinde verdi ⁽⁴⁸⁵⁾.

Bekir Coşkun'un "emekli generaller huşu içinde, omuz omuza şariat yolunda" ⁽⁴⁸⁶⁾ şeklinde yorumladığı transferler konusunda Cumhuriyet gazetesinde "Refah Partisi nasıl güçlendi" başlıklı bir dizi yazıda şu görüşlere yer verildi: "RP, son zamanlarda topluma daha sevimli görünmek ve oylarını artırmak için kadrolarına manken, emekli general ve emekli subay transferini

⁽⁴⁸¹⁾ Cumhuriyet, 2 Şubat 1994, s.13.

⁽⁴⁸²⁾ Cumhuriyet, 10 Şubat 1994, s.10.

⁽⁴⁸³⁾ Türkiye, 17 Şubat 1994, s.18.

⁽⁴⁸⁴⁾ Günaydın, 3 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁸⁵⁾ Aydınlık, 1 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁸⁶⁾ Hürriyet, 3 Şubat 1994, s.3.

yapmaktadır. Transfer karşılığı anılan kişilere büyük oranda maddi olanaklar sağlandığı tahmin edilmektedir ⁽⁴⁸⁷⁾.

Basında yapılan değerlendirmelere rağmen Erbakan ordu konusunda kendisi ile yapılan bir röportajda "Ordunun kendilerine selama duracağını söyledi. Milliyet bu röportajı manşetten verdi ⁽⁴⁸⁸⁾.

Seçimlerde pragmatik nedenlerle partinin felsefesine temelde uymayan bazı isimleri aday gösterdi. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığından sonra partiden ayrılan muhafazakar kimlikli ANAP'lı Cemil Çiçek, Abdulkadir Aksu ve yine bu kesimin önde gelen isimlerinden Korkut Özal ve Ali Coşkun gibi isimlerin partiye alınma çalışmaları yapıldı.

Seçim kampanyası içerisinde RP'nin toplumun tüm kesimlerine sahip çıkacağı mesajı verilmeye çalışıldı. İzmir adayı Adil Düzen teorisyenlerinden olduğu söylenen Prof Süleyman Akdemir seçim bölgesinde bir sinagogu ziyaret ederek dinsel ayrım yapmadıkları mesajını vermeye çalıştı ⁽⁴⁸⁹⁾.

Ruşen Çakır, Ne Demokrasi Ne Şeriat adlı eserinde RP'nin yeni oluşturmaya çalıştığı vitriniyle islamcı kesim nezdinde oynayacağı rolü ortadan kaldırdığını şu şekilde ifade etti: "Türkiye'de bağımsız bir islamcı politik odak olmanın yegane adayı RP, şişme yolunda attığı her adımda bu şansını tepiyor. Çünkü daha fazla şişmeyi amaçlayan bütün bu adımlara baktığımızda islamcı çizgiden uzaklaşıp resmi söyleme yaklaşıldığını görüyoruz. Yani RP yönetimi iktidar olmayı islamcı olmaya tercih ediyor."

27 Mart seçimlerinden sonra İstanbul büyükşehir Belediye Başkanı Başdanışmanı olan islamcı yazar Mehmet Metiner, RP'deki değişimin merkeze karşı çevrenin sözcülüğünü üstlenmek, çevrenin beklentilerine uygun bir söylem geliştirmek olduğunu, kimlik ve inançta bir değişimin olmadığını söyledi.

⁽⁴⁸⁷⁾ Cumhuriyet, Mart 1994, s.5.

⁽⁴⁸⁸⁾ Milliyet, 23 Şubat 1994, s.1.

⁽⁴⁸⁹⁾ Milliyet, 4 Şubat 1994, s.13.

Metiner; "Değişmek korkulacak bir şey değildir.RP, büyümek için değişmek zorundadır. Benim gönlüm RP'nin inançlı bir kitle partisi olmasından yanadır. Çünkü marjinal bir RP'nin ne kendisine, ne Türkiye toplumuna, ne de islami harekete bir katkısının olabileceğine inanıyorum" diyor ⁽⁴⁹⁰⁾ (EK-7).

Partinin lider kadrosuna göre oldukça genç sayılabilecek Recep Tayyip Erdoğan, Hasan Hüseyin Ceylan, Abdullatif Şener, Abdullah Gül ve benzerlerinin RP hareketi içerisinde öne çıkmaları üzerine medya tarafından kendileri "yenilikçi kanat" olarak adlandırıldılar. Yenilikçi kanadın önde gelen isimlerinin ortak özellikleri MSP'nin ilk yıllarında harekete katılan gençler olmalarıdır.

Bunların dışındakiler ise "gelenekçi" olarak adlandırılmaktadırlar. Bu ayırım kamuoyunca net bir şekilde anlaşılmamakla birlikte seçim döneminde RP'ye olumlu katkılarda bulunmuştur. Genç kuşağın aktif yapısı da bu süreci desteklemiştir. Gelenekçi ve yenilikçi tanımlarının ortaya atıldığı tarihten bugüne değin RP içinde böyle keskin bir ayrımı doğrulayacak önemli bir gelişme olmamıştır. İki grup arasındaki farklılık dünya görüşünden veya politikarlardan değil, çalışma tarzından kaynaklanmaktadır. Belki de yenilikçi olarak tanımlanan kesim farklı üsluplarıyla yeni sempatizanlar kazanmaya çalışıyorlar. Genç kuşak, liderlerine ve politikalarına olan bağlılıklarını sürekli dile getirmektedirler. Ancak bu yeni jenerasyonun yıllanmış kurmayların yerini almak gibi bir istemlerinin olduğu ve sessizce bunun mücadelesini verdikleri ise bir gerçektir.

G. SEÇİME 1 GÜN KALA BASININ GÜNDEMİ

Basın seçimden bir gün önceki gündemiyle bir tür tahmini seçim sonuçları vermiştir. Başlık, haber ve köşe yazılarında tahmin edilen sonuçlara göre seçmeni yönlendirme eğilimi vardır. Köşe yazarları "seçim toto" şeklinde üç büyük ilim sonuçlarıyla ilgili tahminlerde bulundular. (EK-8)

⁽⁴⁹⁰⁾ Milli Gazete, 15 Şubat 1994, s.8.

Meydan "Her parti zafer bizim diyor" başlığıyla verdiği haberde, Bülent Ecevit'in RP'ye karşı büyük savaş verdiğini belirtti ⁽⁴⁹¹⁾.

Günaydın manşetten açıkça Bedrettin Dalan'ı destekler bir şekilde; "Yarın kimi seçeceğine henüz karar veremeyenler için son gün uyarısı: "İstanbul'u Dalan Kurtarır" başlıklı haber yaptı. İstanbul'lu seçmenlerin, İstanbul'un sorunlarını bilen, cesaretli ve tecrübeli aday olarak tanımladığı Dalan'a oy vermesi gerektiğini yazdı. Dalan'a, Çiller'in birlikte çekilmiş fotoğraflarının altına "Dalan hükümetten her desteği alacak" mesajı verildi ⁽⁴⁹²⁾.

Bülent Ecevit DSP'nin birinci parti olacağı iddiasında bulunurken ⁽⁴⁹³⁾ Gün gazetesi SHP'nin büyük kentlerdeki oylarını artırdığı haberini verdi ⁽⁴⁹⁴⁾.

Milli Gazete RP'nin Sultanahmet Mitingini verdiği haberde "Tamam İnşallah" "İstanbul RP'nin" başlıklarını kullanarak birinci sayfayı tamamen bu habere ayırdı ⁽⁴⁹⁵⁾.

Hürriyet DYP, ANAP ve SHP'nin İstanbul adaylarının seçmene yönelik mesajlarını yayınladı. Adaylar mesajlarında seçmeni, oyları bölmemeye davet ettiler ⁽⁴⁹⁶⁾.

Cumhuriyet, Solda Birlik Komitesi adına seçimlerle ilgili açıklamada bulunan Erol Tuncer'in çağrısını "Oylar en güçlü sol adaya" başlığıyla verdi.

Necati Doğru seçim yarışının bir kimlik yarışına dönüştüğünü, bu yönden Ankara ve İstanbul'da seçimin bir ideoloji ve felsefesi olan RP ve SHP arasında geçeceğini yazdı ⁽⁴⁹⁷⁾.

⁽⁴⁹¹⁾ Meydan, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹²⁾ Günaydın, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹³⁾ Cumhuriyet, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹⁴⁾ Gün, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹⁵⁾ Milli Gazete, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹⁶⁾ Hürriyet, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹⁷⁾ Sabah, 26 Mart 1994, s.18.

Altan Öymen yazısını tamamen İstanbul seçimlerine ayırdı. KONDA'nın araştırma verilerini değerlendirdi. Buna göre seçim, birinci görünen ANAP ikinci SHP ve üçüncü RP arasında geçecekti. Bu durumda seçmenin kendine yakın bildiği partiye yönelmesi ihtimali üzerinde durdu ⁽⁴⁹⁸⁾.

Oktay Ekşi kamuoyu şirketlerinin araştırma sonuçlarına uyararak yapılan tahminleri "kamuoyu araştırması soytarılığı olarak değerlendirdi. Şirketlerin tahmini sonuçları arasındaki bariz farka dikkat çeken Ekşi, bu değerlendirmeleri ciddiyetsizlikle suçladı ⁽⁴⁹⁹⁾. Ekşi, şu yorumu yaptı: "Bu seçimlere genel seçim gibi bakanlar temel tercihlerini, laik cumhuriyeti yaşatacak olan parti ve aday ile laik cumhuriyeti yıkmayı amaçlayan parti ve aday arasında yapmalıdır. Seçmen bulunduğu yörede örneğin Refah Partisi'nin seçimi kazanma şansını öteki partilerden fazla görüyorsa, ikinci tercihini kendi temel siyasi görüşüne en yakın olan liberal yahut sosyal demokrat partilerden en güçlü görünen lehine yapmalıdır. Çünkü eğer benim partim ya da adayım diye zayıf olanı desteklerse, laik sistemi koruma açısından bir oy boşa gidebilir. Oysa genel seçim havalı bir yerel seçimde bu kadar hovardalık etmeye kimsenin hakkı yoktur ⁽⁵⁰⁰⁾.

İlhan Selçuk, 27 Mart seçimlerini bir referandum olarak niteleyerek; "şeriatçı bir parti, İstanbul'dan başlayarak kimi büyük kentlerde başta görünüyor... Öyleyse oyumuzu laikliğe verelim" değerlendirmesini yaptı ⁽⁵⁰¹⁾.

Hikmet Çetinkaya "Özgürce yaşamak için" başlıklı yazısında "Evet yarın sandık başına gidiyoruz... Türkiye'yi ortaçağın karanlığına çekmek isteyenlere karşı duyarlı olun. Bu topraklarda "karanlığın hortlamasına" izin vermeyin. Sandık başına giderken, duygusal olmayın. Çocukların ve gençlerin geleceğini, yarınlarını düşünün. Sakın ola ki "din bezirganlarının" oyununa gelmeyin. Sakın ola ki ülkeyi "şeriat düzenine götüreceklerini açık açık söyleyenlere oy vermeyin" ⁽⁵⁰²⁾.

⁽⁴⁹⁸⁾ Milliyet, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁴⁹⁹⁾ Hürriyet, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁵⁰⁰⁾ Ekşi, Oktay, "Oyununu Kime Verelim", Hürriyet, 18 Mart 1994, s.1.

⁽⁵⁰¹⁾ Cumhuriyet, 26 Mart 1994, s.3.

⁽⁵⁰²⁾ Cumhuriyet, 26 Mart 1994, s.6.

Bedri Baykam seçimden önceki son köşe yazısında şu değerlendirmeyi yaptı: “Evet, takvim 27 Mart’ın bir belediye seçimi olduğunu söylüyor. Halbuki bu bir uygarlık seçimi. Adayların kimlikleri ve kentimiz için ne düşündükleri ikinci planda kalıyor” ⁽⁵⁰³⁾.

Fehmi Kuru, “Seçime 1 Kala: Yarın ne yapacağım” başlıklı yazısında küçük partilerin seçmenine seslenerek, oylarını merkezdeki büyük sağ partiye vermeleri tavsiyesinde bulunarak yazısını şöyle bitirdi: “Siz de hangi partiye ve kime oy verirsiniz verin, sonuçta hangi parti ve aday kazanmış olursa olsun, şunu bilin: Pazartesi, ne bin yılın en büyük olayı olacak, ne de dünyanın sonu...” ⁽⁵⁰⁴⁾.

Hasan Cemal, seçmene daha önce birkaç kez yaptığı uyarıyı yineledi. “Şikayet etme oyunu kullan!” Cemal, seçmene “Kimse oyunu ziyan etmesin! Seçilebilecek adaylara oy versin! Merkez sağda da, solda da... Refah Partisi’nin güçlenmesini istemeyenler (örneğin İstanbul’da Beyoğlu’nda) özellikle sandık başına gitsinler! Oy kullanmak demokratik bir görevin yerine getirilmesidir. Vatandaş oyunu kullan ve ziyan etme!” ⁽⁵⁰⁵⁾ çağrısında bulundu.

Yalçın Doğan, RP’nin Türkiye’de güçlenmesi halinde ne gibi olumsuz tabloların ortaya çıkabileceğini uzun uzun izah ettikten sonra “Yarın seçim var. Sandık başında herkesi görev bekliyor. Sandık başındaki görev akli kullanmayı zorunlu kılıyor. Kim aklını kullanırsa, RP’den uzaklaşmak zorunda. Ama ille de “Hayır ben aklımı başkalarının emrine veririm” diyenler, treni zaten çoktan kaçırmış bulunuyor. Onun için, herşeyden önce RP’ye hayır demek gerekiyor. RP hiçbir biçimde güven vermiyor” yorumunu yaptı ⁽⁵⁰⁶⁾.

Aralarında Toktamış Ateş, Bedri Bayhan, Necla Arat, Türkan Saylan, Erol Tuncer gibi tanınmış isimlerin oluşturduğu Taban Operasyonu Komitesi

⁽⁵⁰³⁾ Tempo, 30 Mart 1994, s.12.

⁽⁵⁰⁴⁾ Zaman, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁵⁰⁵⁾ Sabah, 26 Mart 1994, s.1.

⁽⁵⁰⁶⁾ Milliyet, 26 Mart 1994, s.12.

yayınladığı bildiride demokrat, laik, insan haklarına ve Atatürk ilkelerine saygılı adayların desteklenmesi çağrısında bulundu ⁽⁵⁰⁷⁾.

Partici olmadığını zaman zaman köşesinde ifade eden Vakit yazarı Yılmaz Yalçınar "Yavan ekmeğin katığı: RPI" başlıklı yazıda 27 Mart yerel seçimlerinin müslümanlar açısından önemine dikkat çekerek yazının ilk cümlesinde "Siz benim de artık particilik yaptığımı söyleyenlere kulağınızı tıkayın, yarın sandık başına gidin, oyunuzu Refah partisi'ne verin" çağrısında bulundu ⁽⁵⁰⁸⁾.

II. REFAH PARTİSİ

Refah Partisinin tarihi 1969 yılında kurulan Milli Nizam Partisine dayanır. Bugünkü Refah hareketini iyi anlayabilmek ve tanımlayabilmek için Milli Nizam'ı ve ondan sonra kurulan Milli Selamet Partisini tanımak gerekir. MNP kuruluncaya kadar İslamcılar Meclis'te başka partiler içinde tek tük temsil ediliyorlardı. 1960'lı yıllarda milliyetçi muhafazakar kesimin ilgi gösterdiği parti Adalet Partisi'ydi. AP de bu kesimleri kendi oy deposu görüp küçük tavizler karşılığında bu kesimlerin desteğini alıyordu. Daha sonra MNP'nin kuruluşunda yer alacak olan İslamcı kimlikli Hasan Aksay, 1961 yılında AP Adana milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1965 yılında yapılan seçimlerde AP'nin Genel Başkan Yardımcılığı'na seçildi. Parlamentoda AP'nin Grup Başkanvekilliği görevlerini yürüttü.

MNP'nin kurucularından bir başka isim Süleyman Arif Emre ise , 1960 askeri darbesinden sonra kurucuları arasında yer aldığı Yeni Türkiye Partisi Adıyaman milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1960 yılların sonlarına doğru Hasan Aksay partisine ağır eleştiriler yöneltmeye başladı. Partisinin milli politikalar gütmeye başladığını söyledi. K.Maraş senatörü A. Tevfik Paksu, Gümüşhane milletvekili Ekrem Ocaklı, Rize milletvekili Arif Hikmet Güner de Meclis'in öne çıkan isimlerindendi. 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde islamcı kimliği öne

⁽⁵⁰⁷⁾ Cumhuriyet, 24 Mart 1994, s.1.

⁽⁵⁰⁸⁾ Vakit, 26 Mart 1994, s.7.

çıkan politikacılar seslerini iyice yükseltmeye başlamışlardı. İslami kesim artık AP'den bağımsız bir siyasi örgütlülük içine girmişti. Bugün olduğu gibi o dönem de İslami kesim cemaat farklılıklarından dolayı bir bütünlük arzetmiyordu. Bu kesimler arasında sayısal olarak en güçlüsü Nurcular ve Nakşibendilerdi. Nurculuğun fikir ve hareket önderi kabul edilen Said-i Nursi'nin öğretisinin Nurcular arasında farklı yorumlanmasından ötürü Nur Cemaati'nde bölünme meydana geldi. Bunlardan bir kısmı AP'ye desteklerini devam ettirirken, diğer kısmı ise Nakşibendilere daha yakındı.

Dönemin Nakşi tarikatının önderlerinden Şeyh Mehmet Zahit Kotku gelişmeleri değerlendirerek, İslami kimlikli bir partinin kurulmasını müritlerine telkin etmeye başladı. MNP sadece Mehmet Zahit Kotku'nun başında olduğu Nakşi tarikatından destek almıyordu. Başka Nakşibendi cemaatleri, Nakşibendiye dışındaki tarikatlerden ve özellikle Nurculuğun önemli bir bölümünün desteğini alıyordu. Partinin kurulması 1969 seçimlerine yetişemedi, fakat Şeyh Mehmet Zahit Kotku'nun gözde talebesi ve kurulacak partinin liderliğine getirmek istediği Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Konya bağımsız milletvekili olarak Meclis'e girmeyi başardı.

26 Ocak 1970 yılında çalışmalarını tamamlayan Kotku ve talebeleri MNP'yi kurdu. Kurucuları arasında Necmettin Erbakan, A. Tefik Paksu, A. Haydar Aksay, Süleyman Arif Emre, Ekrem Ocaklı, Hasan Aksay, İ. Fehmi Cumalıoğlu, Ali Oğuz bulunan MNP kurulur kurulmaz AP'den Isparta milletvekili Hüsamettin Akıncı ve Tokat milletvekili Hüseyin Abbas'ı transfer etti.

MNP, Türkiye'nin siyasal ve kültürel yaşamının İslamlaşmasını istiyordu. Bireyin günlük yaşamının İslami kurallara göre biçimlendirilmesini istediği gibi devletin de İslamlaşmasını savunuyordu. Türkiye'nin ekonomik geri kalmışlığının ve kültürel yozlaşmasının sebebi Partiye göre laiklik ve batılaşmaydı ⁽⁵⁰⁹⁾.

Binnaz toprak'a göre MNP'nin kurulmasıyla dinsel çevreler için artık sorun laiklik uygulamasının şeklinin ve yönünün saptanması olmaktan çıkmış

⁽⁵⁰⁹⁾ Erbakan Nereye koşuyor, Tempo Dergisi eki, İst, 1994, s.21.

belirli bir siyasal görüşün meşruiyet kazanması ve bu görüşü paylaşan kişilerin iktidara katılmaları sorununa dönüşmüştür ⁽⁵¹⁰⁾.

1960'lı yıllara kadar tarikat ve Risale-i nur çevresinde kendini gösteren islami muhalefet, MNP'nin kuruluşuyla siyasal bir kimlik kazandı.

Erbakan MNP'nin il ve ilçe teşkilatlarının birinin açılış konuşmasında partinin İslami kimliğini şu konuşmasıyla belirtiyordu: "MNP milletin iman davasını kendisine şiar edinmiştir."

Türkiye'de bugün üç yol vardır. Birincisi solculuk, sonu komünizm yolu. Bu yolda CHP var. İkinci yol kozmopolit masonluk yolu. Bu yolda AP levhası var. Üçüncü yol MNP yolu. Bu yol da sağı temsil eder, hak yolu, iman yolu." ⁽⁵¹¹⁾

MNP'nin en hassas olduğu konulardan biri masonluktu. Parti, Türkiye'nin aleyhine olan çıkar düzeninin temelinde masonluğun yattığına inanmaktadır. MNP'nin tüzüğünde ilginç bir madde vardı: Mason olanlar bu partiye giremez." ⁽⁵¹²⁾

12 Mart askeri darbesinden sonra Anayasa Mahkemesi MNP'nin kapatılmasına karar verdi. 17 ay sonra 11 Ekim 1972'de MSP kuruldu.

1973 seçimlerinde % 11.8 oranında bir oyla büyük başarı kazanarak 48 milletvekili çıkaran MSP, CHP ile koalisyon hükümeti kurdu. MSP-CHP ortaklığı yürümeyince, MSP'nin de içinde bulunduğu Milliyetçi Cephe koalisyonu kuruldu.

12 Eylül 1980 Askeri İhtilali'nden sonra, ihtilal yönetimi diğer partiler hakkında soruşturma açarken MSP, MHP, TİKP aleyhinde dava açtı. Uzun süren yargılamalar sonunda MSP'liler suçsuz bulunarak beraat ettiler. 12 Eylül'den

⁽⁵¹⁰⁾ TOPRAK, Binnaz, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", A.Ü. SBF Dergisi, C.33, 1978, s.173.

⁽⁵¹¹⁾ YALÇIN, Soner, Hangi Erbakan, Başak yay., Ank, 1994, s.58.

⁽⁵¹²⁾ Erbakan Nereye Koşuyor, a.g.d.e., s.22.

sonra siyasal yaşam yeniden canlanınca eski partilerin devamı niteliğinde yeni partiler kuruldu. Refah Partisi de siyasal yaşamdaki yerini 19 Temmuz 1983 yılında aldı. RP parti programı ve söylemiyle MNP ve MSP'nin devamıydı. RP Milli görüş ve Milli şuur gibi sloganlarla açıkça MSP'nin devamı olduğunu dile getirdi. Milli Güvenlik Konseyi'nin partiyi veto etmesi üzerine RP ilk genel seçimlere katılamadı. Bir yıl sonra 25 Mart 1984 tarihinde yapılan yerel seçimlere katıldı. Toplam oyların yüzde 4.8'ini alarak altıncı oldu. 28 Eylül 1986 tarihindeki milletvekili ara seçimlerinde oylarını 1.7 oranında artırarak yüzde 5.7'ye yükseltti. Dönemin ANAP Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Türk Amerikan Derneğinde yaptığı bir konuşmada, RP'nin ara seçimlerde aldığı yüzde 5.7 oranındaki oyu değerlendirirken, "İrticanın son seçimde ne kadar oy aldığı ortadadır. RP yüzde 5 oranında oy almıştır" dedi ⁽⁵¹³⁾.

6 Eylül 1987 yılında siyasal yasaklar için referandum sonunda tüm yasaklı liderlerin siyasal yaşama dönmesi üzerine, Necmettin Erbakan da şu an büyük bir kısmı genel başkan yardımcılığı yapan 7 arkadaşıyla birlikte Refah Partisi'nin başına geçtiler. 11 Ekim 1987 yılında yapılan Refah Partisi İkinci Olağan Kongresi'nde tek başkan adayı Erbakan Refah Partisi'nin Genel Başkanı oldu. 29 Kasım 1987 seçimlerinde yüzde 7.16 oy alan RP barajı aşamayınca Meclis'e temsilci sokamadı.

1987 seçimlerinde başarı gösteremeyen Refah Partisi, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde yüzde 9.8 oy ile sıçrama göstererek, Konya, Kahramanmaraş, Sivas, Şanlıurfa ve Van gibi büyük illerin yanısıra 46 beldenin de belediye başkanlığını kazandı. Bu seçimlere kadar popüler olan ANAP kan kaybetmeye başladı. 21 Ekim 1991 erken genel seçimlerine MÇP-İDP ittifakıyla giren RP için bir dönüm noktası oldu. Yüzde 16.2 oy alarak ittifak yaptığı partililerin milletvekilleri ayrıldıktan sonra Mecliste 40 milletvekiliyle temsil edildi. Zaten dış politikadan, ekonomiye, Güneydoğu sorunundan iç meselelere kadar birbirinden çok farklı politikalara sahip partilerin "ittifak"ının uzun sürmesi beklenmedi.

⁽⁵¹³⁾ YALÇIN, a.g.e., s.196.

1990'lı yıllarda kitleye açılma projesi çerçevesinde vitrinde değişime karar veren Refah Partisi, ilk olarak İstanbul Bağcılar Belediye Meclis Üyesi ANAP'lı modern giyimli Diş Doktoru Filiz Ergün'ü saflarına kattı. Parti Filiz Ergün örneğiyle topluma, artık başı açık kadınlar da Refahlı olabilir mesajını verdi. Oluşturduğu bu yeni imaj sayesinde Refah partisi 27 Mart 1994 Yerel seçimlerinde beklemediği bir başarı elde etti. Merkezde ideoloji partisi olan Refah Partisi çevrede kitleselleşmeye çalıştı. Son yıllarda Türk siyasal yaşamının içine düştüğü karmaşa sayesinde büyük pirim yapan Refah Partisi halen halkın ilgi gösterdiği partilerden biri durumundadır.

1.Siyasal kimliği

RP'nin temel örgütlenme stratejisi seçimlere odaklıdır. Bu stratejinin bir parçası bir sonraki seçimler için kayıtlı tüm üyeleri seferber etmek, diğer parçası da en son seçimde elde edilen oy kadar üye kaydı yapmaktır ⁽⁵¹⁴⁾.

Milli görüş hareketini çeyrek yüzyıldır neredeyse aynı üst düzey kadrolarla yöneten Erbakan parti merkezini kendi oluşturuyor. Diğer partilerde olduğu gibi seçimlerde adayların, kongrelerde MKYK üyelerinin, TBMM grup yöneticilerinin belirlenmesinde son sözü Erbakan söylemektedir ⁽⁵¹⁵⁾.

RP, İslamı politikalarının hareket noktası kabul ediyor. Söylemlerinin özünde islami espri ve normlar var. Savunduğu politikalardan güç alarak siyasal alanda bütün müslümanların temsilcisi olduklarını ima etmektedir. Bu yüzden partileşmemiş İslami çevreler tarafından eleştirilmektedir. RP'nin İslamcı bir parti olup olmadığı tartışmaları partiyi zor durumda bıraktığından, ilk kez 27 Mart seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan İstanbul Belediye Başkanı Adayı olarak "RP İslam demek değildir", Kayseri Belediye Başkan Adayı Şükrü Karatepe ise, "Biz hak derken İslam'ı en doğru yorumladığımızı değil, sorunlara en doğru teşhisi koyduğumuzu iddia ediyoruz. Yani biz haklıyız

⁽⁵¹⁴⁾ ÇAKIR, a.g.e., s.51.

⁽⁵¹⁵⁾ ÇAKIR, a.g.e., s.54.

diyoruz. Yoksa kimsenin müslümanlığını tartışma konusu yapma gibi bir niyetimiz yoktur" diyerek, RP'nin tek başına islamın temsilcisi olmadığını söylüyordu. Partili yetkililer kendilerine yöneltilen dini sorularla ilgili olarak müftülüğe başvurmaları telkininde bulunuyorlardı. Fakat bu açıklama ve telkinler RP'nin islamın savunucusu olmadığı anlamına gelmiyordu.

Bazı cemaatler tarafından eleştirilen, bazıları tarafından politikaları hiç benimsemeyen RP, seçim dönemlerinde diğer partilerin aksine muhafazakar seçmenden oy alabilmek için cemaat liderlerinden destek arayışı içine girmeyen bir partidir. Bazı cemaat veya grupların lider kadrolarıyla yöntem olarak uyuşmayan RP, bütün cemaat mensuplarını kendi doğal destekleyicisi olarak görmektedir.

İslamcı gruplardan RP'yi sert bir dille eleştirenler de var. Nokta Dergisi sert söylemi ve islami gruplara yönelttiği sert eleştirileriyle tanınan İktibas Dergisi başyazarı Ercüment Özkan ile RP üzerine yaptığı röportajı "Refah, İslam'a engel" başlığı ile verdi. RP'ye yönelik sert eleştirilerin yer aldığı röportajda Özkan'ın şu görüşlerine yer verildi: "Erbakan ve lider kadrosu tamamen laik demokratik batılı rejime entegre olmuş, esas itibarıyla ne laikliğe ne de demokrasiye karşı olmamış, olamamışlardır" ⁽⁵¹⁶⁾.

RP ile ilgili önemli tartışma konularından biri de demokrasidir. RP demokrasiye inanmakta mıdır, yoksa demokrasi bir atlama tahtası mıdır? Ruşen Çakır'a göre, "RP'de demokrasiye bir amaç değil, bir araç olarak bakma çizgisi halen hakimiyetini korumaktadır. RP ne şariatçı, ne demokrattır, çünkü RP hem kendince şariatçı hem kendince demokrattır" ⁽⁵¹⁷⁾.

Bugün Gazetesi köşe yazarı Ayhan Fırıldak "Refah Partisi, demokrat mı?" başlıklı köşe yazısında RP'nin dini istismar ettiğini, gerçek kimliğini gizlediğini söyleyerek şu yorumu yaptı: "Dini siyasete alet edenler demokrat olamazlar... Demokrat rejim, Refah'ın siyasal faaliyetine izin veriyor. Oysa Refah öteki partileri geçerli saymıyor. Hepsi batıl..." ⁽⁵¹⁸⁾.

⁽⁵¹⁶⁾ Nokta, 6-12 Şubat 1994, s.22.

⁽⁵¹⁷⁾ ÇAKIR, a.g.e., s.116-129.

⁽⁵¹⁸⁾ Bugün, 21 Şubat 1994, s.15.

Oktay Akbal'a göre; "Demokrasi Adil Düzen için bir basamaktır. Bir kez tepeye çıktılar mı, neler olacağını Tanrı bilir!.. Bu gerçekleri göz önünde tutmak, daha şimdiden iktidara geldikleri zaman ülkeyi şeriat karanlığına gömeceklerini söylemekten çekinmeyenlerin ülkemiz için nasıl büyük bir tehlike oluşturduklarını görmemek olanaksızdır" ⁽⁵¹⁹⁾.

Erbakan RP'nin 4. Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmada Türkiye'deki rejimin gerçek demokrasi değil hile rejimi, çoğulcu demokrasi yerine tahakküm düzeninin tatbik edildiğini, insan haklarının teminat altında olmadığını belirttikten sonra "Türkiye'yi medeni, çağdaş, gerçek demokrasi ve gerçek çoğulcu demokrasinin tatbik edildiği insan haklarının tam, kamil ve çağdaş manada teminat altına alındığı bir ülke haline getirilmesi için canla başla ve inançla ve samimiyetle çalışan parti Refah Partisi'dir" açıklamasını yaptı ⁽⁵²⁰⁾.

İslamcı yazarlardan Davut Dursun RP'nin Atatürk, demokrasi, devlet, cumhuriyet karşıtı bir parti olduğu konusundaki tartışmaların hedef saptırmak olduğunu söylüyor. Dursun;"RP'nin ve dolayısıyla islam ve gelenekten yana olan kesimin mahalli yönetimlerde iktidara gelmesi, şimdiye kadar kamusal alanlarının başında oturmakta olan rant çevreleri fazlasıyla tedirgin etmiş benziyor. Bu toplumsal değişim ve dönüşümden başka bir şey değildir, ama meşruiyet temelleri ve güçleri sarsılan kesimler bunu çarpıtarak konuyu bir devlet, cumhuriyet, laiklik, Atatürkçülük ve sözde çağdaşlık sorunu olarak ortaya koymaya çalışmaktadırlar ⁽⁵²¹⁾.

RP diğer siyasal partilerin aksine batı ile çok yönlü entegrasyona karşıdır. AT'a tam üyeliği reddetmektedir. Türkiye'nin batı klübüne girmesi halinde milli ve manevi değerleri zarar görecektir. Batı ile yapılacak ekonomik işbirliğini reddetmemektedir. Ancak bu işbirliğinde sadece batı menfaatlerinin değil iki tarafın menfaatlerinin korunmasını istemektedir. Avrupa Birliğinin

⁽⁵¹⁹⁾ Milliyet, 24 Şubat 1994, s.14.

⁽⁵²⁰⁾ Refah Partisi 4. Büyük Kongre, Necmettin Erbakan'ın Açış Konuşması, Gümüş Matbacılık, Ankara,1993.

⁽⁵²¹⁾ Yeni Zemin, s.118.

ekonomik birlik olmanın ötesinde siyasal ve dini bir birlik olduğuna inanmaktadır. RP'nin bu görüşleri toplumda batı ile entegre olma yanlısı olan kesimler tarafından gelişme ve büyüme önünde bir engel olarak görülmektedir. RP'ye göre AT'a tam üyelik bir bağımsızlık sorunudur." Türkiye'nin AT'a tam üye olması halinde Devlet Başkanı hukuken bir eyalet valisi durumuna düşecektir. TBMM eyalet meclisi ve belediye meclisi seviyesinde olacaktır. AT kanunlarımızı değiştirebilecek ve kendi istedikleri kanunları koyabilecektir. Vali ve kaymakamlar onların emirleriyle hareket edecektir. Mahkemeler onların mahkemelerinin altında olacak, AT yargı organlarının kararları geçerli olacaktır." ⁽⁵²²⁾

Türkiye'nin AT'a girmek suretiyle İsraille tek devlet haline getirilmesine şiddetle karşıdır. İsrail ile birlikte AT'a girip tek devlet olmak batı taklitçilerinin görüşleridir ⁽⁵²³⁾.

Refah için Batı kültürel anlamda Avrupa kültürünü besleyen Roma-Hristiyan uygarlığı; siyasi anlamda ise sömürgeciliği savunan ve çeşitli politikalarla icra eden BM, NATO ve AT gibi kuruluşlardır. Bununla beraber RP'nin "Batı" kavramı içinde yeralan İngiltere ve Almanya gibi ülkelerle olan ilişkilerinde bir farklılık vardır. Buna ek olarak ABD ile Avrupa arasında da farklı anlayışlar mevcuttur.

Refah partisinin siyasal politikaları içinde İsrail'in farklı bir yeri vardır. RP'ye göre mevcut köle düzeni halkı çeşitli yollarla sömürdükten sonra kaynakları dolaylı olarak başta İsrail olmak üzere çeşitli çıkar çevrelerine aktarmaktadır. Türkiye'nin kaynakları, dünya finans çevrelerine hakim olan yahudi bankalara ödenen faizler olarak İsrail'e gitmektedir. Amerika'daki siyonist bankalar yıllık karlarının en az yarısını İsrail'e ödemektedirler. İsrail bu paralarla aldığı silahları Mescid-i Aksa'dan çıkan çocukların kafalarını, kemiklerini kırmakta kullanıyor ⁽⁵²⁴⁾.

⁽⁵²²⁾ RP Seçim Beyannamesi, Ankara 1991,s.62.

⁽⁵²³⁾ ERBAKAN, Necmettin, Türkiye'nin Temel Meseleleri, Ankara, 1991, Rehber Yay, s.101.

⁽⁵²⁴⁾ Türkiye'nin Gerçek Durumu, Sebepleri, Teşhis, Refah Partisi Yay.,s.18-22.

Bugünkü İsraili kuranlar Osmanlı Devletinin parçalanmasında önemli rol oynamışlardır. Abdulhamid'i İsrail Devleti'nin kurulması önünde önemli bir engel olarak gördüklerinden tahttan indirmişlerdi ⁽⁵²⁵⁾.

⁽⁵²⁵⁾ ERBAKAN, a.g.e., s.200.

SONUÇ

27 Mart yerel seçimlerinde basının birinci gündem konusu Refah Partisi olmuştur. Seçim öncesinde basın; Refah Partisi'ne karşı olanlar, Refah Partisi'nin yanında olanlar ve bütünüyle taraf olmayanlar şeklinde üç bölüme ayrılmıştır. Genel olarak birinci grupta yüksek tirajlı Hürriyet, Milliyet, Sabah, Tempo Dergisi, Aktüel ve Nokta Dergisi; ikinci grupta Milli Gazete, Vakit, Yörünge Dergisi, İzlenim Dergisi, Cuma Dergisi; üçüncü grupta ise Türkiye, Zaman ve Yeni Asya gazeteleri yer almaktadır.

Birinci grupta yer alan yayın organları seçim döneminden önce RP'ye karşı sahip oldukları olumsuz kanaatlerini seçim döneminde de devam ettirdiler. RP'ye açıktan tavrı aldılar. RP'yi ağır yoğun bir şekilde büyüteç altına alıp eleştirdiler.

İkinci grupta yer alan Milli Gazete bir tür Refah Partisi yayın organı olarak görev yaptığından, doğal olarak seçim döneminde de daha önce olduğu gibi RP'nin propaganda ve savunuculuğunu yapmıştır. İkinci grupta yer alan Vakit Gazetesi, çoğunlukla Milli Gazete'den ayrılmış veya geçmişte orada çalışmış kişilerin kurduğu bir gazetedir. RP'ye temkinli bakan hatta bazen RP'ye yönelik ağır eleştirilerde bulunan (Erbakan'ın kızının düğününü Sheraton Oteli'nde yaptırması olayında olduğu gibi açıktan islamcı kimliğini ortaya koyan bir gazetedir. Normal şartlarda Partinin savunucusu olmayan bu gazete, seçim döneminde açıktan RP'nin yanında yer alışı; diğer yayın organlarının RP'ye yönelik bir tutum içinde olması şeklinde açıklamıştır. Vakit Gazetesi seçim dönemi boyunca RP'yi desteklemiş ve diğer yayın organlarını ağır bir dille eleştirmiştir. RP'nin yanında yer alan Yörünge ve İzlenim dergileri de açık bir şekilde hem RP'yi desteklediler hem de RP'ye karşı yayın yapan basın kuruluşlarını eleştirdiler.

Üçüncü grupta yer alan Zaman, Türkiye ve Yeni Asya gazeteleri RP camiası ile ilişkileri çok sıcak olmayan birer dini cemaat yayın organı olmaları nedeniyle ikinci grupta yer alan yayın organları gibi bangır bangır bir şekilde

RP'nin yanında yer almadılar. Sadece birinci grupta yer alan basın organlarının ağır ve haksız buldukları suçlamalarını eleştirdiler ve RP'nin açıklamalarına yer verdiler. Çok net olmasa da yayınlarıyla RP'nin yanında yer aldıklarını ima ettiler.

Bu genel değerlendirmeden sonra, Türkiye'nin en çok okunan yayınları olan birinci grupta yer alan basın organlarının RP'ye karşı izledikleri yayın politikasının sonuçlarını şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

Temelde tarafsızlık ilkesi üzerinde hareket etmesi gereken ve teorik olarak görevleri sadece kamuoyunu bilgilendirmek olan basın organları, 27 Mart seçimlerinde RP'ye karşı açıkça bir tutum içinde olmuşlardır. Daha önceki seçimlerde RP'ye marjinal bir parti olmasından dolayı fazla yer vermeyen basın organları bu seçimlerde manşetlerinin hemen hemen tamamını RP'ye ayırmışlardır.

Basın kendini sistem partilerinden farklı gören RP'yi siyasal rejim için bir tehdit unsuru olarak tanımlamıştır. Yayınlarını bunun üzerine temellendirmiştir. Basın bir tür rejimi koruma görevi üstlenmiştir. Seçimi siyasal kadroların görev değişikliği olarak değil, rejim değişikliği getirecek bir yarış şeklinde takdim etmiştir.

RP'yle ilgili Bosna yardımı, Libya'dan gelen paralar, Tayyip'in kaçak villası gibi konularda yoğun bir şekilde yayın yapılmıştır. Basının bu konudaki iddiaları kamuoyunda şüpheler uyandırmıştır. Ancak yargı yoluyla RP'nin bahsi geçen konularda suçlu olduğu seçim kampanyası süresi içerisinde sonuçlanmayınca bu sefer RP,kendini mağdur ve mazlum olduğu tezini işlemiştir. Basının kendisine karşı kasıtlı bir tutum içinde olduğunu her platformda açıklamış ve bu durum RP'nin lehine bir sonuca doğru kanalize olmuştur.

Basın, seçim döneminde çelişkili bir tutum sergilemiştir. Seçim öncesinde her fırsatta ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik tıkanmanın sebebi olarak siyasal partileri eleştirmiştir. Seçim döneminde ise halkın mevcut tıkanmanın sorumlusu saydığı siyasal partileri, sırf Refah Partisi'ne karşı savunmaya geçmiştir. Basın, RP ve adaylarını konu edindiği veya eleştirdiği

kadar diğ er parti ve adayları eleştirmeyince, kamuoyu bunu doğrudan RP'ye karşı bir tepki olarak algılamış ve bu yüzden RP'ye yönelik yapılan eleştiriler inandırıcı olmamıştır. Belki Refah Partisi'yle birlikte diğ er siyasal partiler de eleştirilseydi (istisnalar hari ) RP'ye yönelik yapılan yayınlar basının istediğı şekilde yankı bulabilirdi.

Basın mevcut sistemin tıkanmışlığı ve siyasal partilerin politikalarından dolayı 'kararsız' duruma gelmiş seçmeni, adeta zorla sandık başına davet etmiştir. Sanki her kararsız seçmen sandık başına gittiğinde, RP dışındaki partilere oy verecekmiş gibi bir tutum sergilemiş ve bu tutumunda ısrarlı olmuştur.

RP'yi daha önce hep ciddi politikalar üretememek ve bir slogan patisi olmakla eleştiren basın, seçim döneminde aynı duruma kendisi düşmüştür. RP'nin politika, hedef ve programlarını ciddi araştırmalarla ele alıp eleştirmek ve kamuoyunu bilgilendirmek yerine RP'ye yönelik yüzeysel eleştiriler yapmayı tercih etmiştir. RP'nin neden ve nasıl güçlendiğini inceleyen dosyalara pek rağbet etmemiş, Seçmenin neden RP'ye oy atacağını veya atmayacağını ele alan araştırma gazetecilik çalışmaları yapılmamıştır.

Basın, ısrarla RP'nin sistem dışı ve rejim için tehdit unsuru bir parti olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. RP'yi diğ er sistem partileri gibi görmediğı için RP'nin diğ er partilerden farklı olduğu imajına dolaylı olarak bir destek vermiştir.

Basın yaptığı haber ve başlıklarla seçimi basit bir spor yarışı mantığı ve heyecanıyla sunmuştur. Hatta başlıklarıyla açıktan taraf olmuştur.

İki aylık seçim gündemini tamamen RP'ye ayırmıştır. Bu da doğal olarak RP'nin olumlu ya da olumsuz reklam ve propagandasına dönüşmüştür. RP'nin kamuoyu yoklamalarıyla da doğrulanan tırmanışı bir ölçüde rakiplerinin yürüttüğü aleyhte propagandadan da kaynaklanmıştır. "Reklamın iyisi kötüsü olmaz" sözünü doğrularcasına, medyanın kendilerine gerekli ilgiyi

göstermediğinden sürekli olarak yakınan RP'liler, rakiplerinin seçmenlerin gözünü korkutmak için yaptığı çıkışlar sayesinde hep gündemde kalmışlardır.

Hatta siyasi partilerin RP'nin laikliğe, Atatürk'e, demokrasiye, müslüman olmayanlara karşı olduğu, ancak seçmeni ve başta orduyu olmak üzere toplumu ürkütmek için takiye (gerçek niyetini gizlediği) yaptığı gibi konularda ortak bir propaganda yöntemi benimsemiş, basında bu yönde yayın yapmıştır.

Basın RP'ye karşı olmakla adeta toplumun geldiği noktayı bir seçim döneminde tersine çevirme gayreti içine girmiştir. Siyasal konjunktürün RP'nin lehine olması ve rüzgarın RP'den yana estiği gerçeğini kabullenmiş, ısrarla bunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. RP'yi tek ve büyük bir tehlike olarak ilan etmeseydi, belki de kamuoyu, RP ve diğerleri ayrımını 27 Mart seçimlerindeki kadar keskin yapmayacaktı. Basın bu tutumuyla RP'nin kendini diğerlerinden farklı gören tutumunu bilerek veya bilmeyerek desteklemiş ve kamuoyuna yansıtmıştır.

Basının merkez sağ ve soldaki partilerin birleşmesi için gösterdiği çaba bir anlamda muhalefet olan merkez sağ ve soldaki partilerin iktidardakilerden farklı olmadığı sonucunu getirmiştir.

Basının ortaklaşa çalıştığı araştırma şirketlerinin daha önceki seçimlerde açıkladığı sonuçların isabet kaydetmemiş olması, bu seçimlerde basının aynı şirketlerle beraber verdiği araştırma sonuçlarının inandırıcılığını yitirmiştir.

Seçim döneminde yazılı basın ile televizyonlardaki gündem ve tartışmalar, farklı sonuçlar doğurmuştur. Basın verdiği haberlerde kendi yorum ve yargılarını açıkça belirtme imkanına sahipken, televizyonlarda bu durum büyük oranda tersine gelişmiştir. Televizyonlarda seçmen izlediği tartışmalardan bizzat kendisi sonuç çıkararak bir kanaate sahip olmuştur. Yani yazılı basın ve televizyonun aynı konuda yaptıkları yayınlar aynı sonucu sağlamadı.

27 Mart'ta RP'nin diğer partilere karşı en büyük avantajı "denenmemişlik" teziydi. Denenmemişliği, halkın, basının değerlendirmelerine temkinli yaklaşması sonucunu getirmiştir.

Basının RP'ye karşı izlediği tutumun sandığa oy oranı olarak hangi düzeyde yansıdığını tespit etmek gibi bir imkanımız olmadığına göre, basının RP'ye yönelik kampanyasının ne oranda RP'nin önünü kestiğini rakamsal olarak bilmek de mümkün değildir. Ancak basın, RP'nin lehine dönmüş olan kamuoyu kanaatini tersine çevirmediği seçim sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Bütün bu değerlendirmelerden şu sonuca ulaşmak mümkündür: Basının her türlü olayda olumlu ya da olumsuz etkisi olabileceği gibi, yaptığı haber ve yorumlarla şüphesiz seçimlere de etkisi vardır. Ancak bu etkinin her zaman basının istediği şekilde gerçekleştiğini yani hiç ters tepmediğini kanıtlayacak somut bir delil de yoktur. Oysa 27 Mart yerel seçimleri, basının, kamuoyunun genel eğilimi haline gelmiş bir tercihin yönünü tersine çevirme gücüne sahip olmadığını göstermiştir. Bu durum basının sadece sonuçları etkileyen faktörlerden biri olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- BİNARK, F. Mutlu ve Süleyman İRVAN: "1994 Yerel Seçimleri ve Kamuoyu Yoklamaları: Temsiller ve Koro", Amme İdaresi Dergisi, c.27, s.3, Eylül 1994, s.101-116.
- ÇAKIR, Ruşen: Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisi'ni Anlamak, Metis Yay., İstanbul, 1994.
- DANIŞMAN, Ahmet: Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri, Ankara, 1982.
- DAVER, Bülent: Siyasal Bilime Giriş, Ankara, 1968.
- DUVERGER, Mavrice; Siyasal Partiler, çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yay., Ankara.
- ERBAKAN, Necmettin: Türkiye'nin Temel Meseleleri, Rehber Yay., Ankara, 1991.
- ERBAKAN, Necmettin: Adil Ekonomik Düzen, Refah Partisi Yay., Ankara, 1991.
- Erbakan Nereye Koşuyor, Tempo Dergisi Eki, İstanbul, 1994.
- ERDOĞAN, İrfan ve Korkmaz Alemdar: İletişim ve Toplum, Bilgi Yay., Ankara, 1990.
- GİRİTLİ, İsmet: Günümüzde Haberleşme ve Bazı Sorunlar, İstanbul, 1984.
- GÖNEN, Doğaner; Kitle İletişim Araçlarının Seçimlere Etkisi (1983 Seçimleri), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- İÇEL, Kayıhan: Kitle Haberleşme Hukuku, 3. Baskı, Beta Yay., İstanbul, 1990.
- KAPANI, Münci: Politika Bilimine Giriş, Ankara, 1978.
- KAPANI, Münci: Kamu Hürriyetleri.
- KARPAT, Kemal; Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, 1967.
- KARTAL, Taylan; Kitle İletişiminde Tekelleşme ve Türkiye Örneği, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- KAYA, A. Raşit: Kitle İletişim Sistemleri, Teori Yay., Ankara, 1985.
- KILIÇOĞLU, Ahmet: Şeref Hürriyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk, A.Ü. Hukuk Fak. Yay., Ankara, 1982.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur: "Haber Kavramı Üzerine", A.Ü. SBF Basın-Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, Ankara, 1974-1976, s.337-366.
- OSKAY, Ünsal: Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, A.Ü. SBF, Yay., Ankara, 1978.
- ÖZDENÖREN, Rasim: Yaşadığımız Günler, İnsan Yay., İstanbul, 1985.

—————: Özgür Bir Toplumda Basının Görevleri, Hürriyet Vakfı Eğitim Yay., İstanbul, 1986.

ÖZEL, İsmet: "Kuzey Irak Konusunda Yazmıyorum", Yeni Şafak Gazetesi, 29 Mart 1995, s.3.

PERİN, Cevdet: Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, Remzi Kitabevi, Ankara, 1974.

—————: Refah Partisi 4. Büyük Kongresi Necmettin Erbakan'ın Açılış Konuşması, Gümüş Matbaacılık, Ankara, 1993.

—————: Refah Partisi Seçim Beyannamesi, Refah Partisi Yay., Ankara, 1991.

SARIBAY, Ali Yaşar: "Refah Partisi'nin Ardındaki Sosyo-Politik Dinamikler", Türkiye Günlüğü Dergisi, Mart-Nisan 1994, Ankara, s.21.

—————: Türkiye'de Modernleşme Din ve Siyaset Parti Politikası, Milli Selamet Partisi Ömek Olayı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.

SAVAŞ, Nuran; Kitle İletişim Araçlarında Otokontrol, İst. Üniv. Sos. Bil. Enst. İstanbul, 1989.

SOYDAN, Mehmet Ali: Düünden Bugüne ve Yarına Türkiye'nin Refah Gerçeği, Birey Yay., Erzurum, 1994.

—————: Türkiye'nin Gerçek Durumu, Sebepleri Teşhis, Refah Partisi Yay., Ankara, 1993.

ŞAHİN, Haluk; Yeni İletişim Ortamı, Demokrasi Basın Özgürlüğü, 1992.

TÜRKÖNE, Mümtazer: "Refahlı Demokrasi" Türkiye Günlüğü Dergisi, Mart-Nisan 1994, s.56-57.

—————: Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, 1992.

YALÇIN, Soner: Hangi Erbakan, Başak Yay., Ankara, 1994.

Hürriyet	: 1994 Şubat - Mart ayları
Milliyet	: 1994 Şubat - Mart ayları
Sabah	: 1994 Şubat - Mart ayları
Cumhuriyet	: 1994 Şubat - Mart ayları
Türkiye	: 1994 Şubat - Mart ayları
Vakit	: 1994 Şubat - Mart ayları
Zaman	: 1994 Şubat - Mart ayları
Meydan	: 1994 Şubat - Mart ayları

Günaydın	: 1994 Şubat - Mart ayları
Milli Gazete	: 1994 Şubat - Mart ayları
Tercüman	: 1994 Şubat - Mart ayları
Tan	: 1994 Şubat - Mart ayları
Bugün	: 1994 Şubat - Mart ayları
Aktüel	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Tempo	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Nokta	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Aksiyon	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Cuma	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Haftaya Bakış	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Yörünge	: 1994 Şubat - Mart sayıları
İzlenim	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Ekonomist	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Yeni Zemin	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Politika	: 1994 Şubat - Mart sayıları
Ep Dergisi	: 1994 Şubat - Mart sayıları

3 BÜYÜK İLDE ARAŞTIRMA ŞİRKETLERİNİN ALDIĞI SONUÇLAR

İSTANBUL	SONUÇ %	STRATEJİ %	Sapma %	B.GALLUP %	Sapma %	SONAR %	Sapma %	KONDA %	Sapma %	KAMAR %	Sapma %	VERSO %	Sapma %
SHP	20.01	26.20	6.19	25.70	5.69	25.40	5.39	25.10	5.09	21.80	1.79	17.20	-2.81
ANAP	22.09	21.68	-0.41	24.70	2.61	25.80	3.71	22.50	0.41	19.70	-2.39	23.90	1.81
RP	25.81	23.01	-2.80	16.70	-9.11	20.60	-5.21	21.70	-4.11	14.00	-11.81	18.40	-7.41
DYP	14.86	14.20	-0.66	21.60	6.74	15.10	0.24	13.00	-1.86	25.20	10.34	13.60	-1.26
DSP	12.70	9.88	-2.82	7.40	-5.30	8.50	-4.20	5.30	-7.40	8.10	-4.60	9.50	-3.20
Diğer	4.53	5.03	0.50	3.90	-0.63	4.60	0.07	12.40	7.87	11.20	5.67	17.40	12.87
Toplam Sapma	100.00	100.00	13.38	100.00	30.08	100.00	18.82	100.00	26.74	100.00	37.60	100.00	29.36
Ortalama Sapma			2.23		5.01		3.14		4.46		6.27		4.89
ANKARA	SONUÇ %	STRATEJİ %	Sapma %	B.GALLUP %	Sapma %	SONAR %	Sapma %	KONDA %	Sapma %	KAMAR %	Sapma %	VERSO %	Sapma %
SHP	26.95	26.54	-0.41	35.00	-8.05	24.40	-2.55	26.2	-0.75	35.20	8.2	22.60	-4.35
ANAP	18.53	17.72	-0.81	19.70	1.17	16.10	-2.43	24.5	5.97	20.10	1.57	16.40	-2.13
RP	27.43	26.12	-1.31	14.90	12.53	23.20	-4.23	22.5	-4.93	11.60	-15.83	24.30	-3.13
DYP	8.13	9.66	1.53	11.90	3.77	9.10	0.97	10.9	2.77	12.60	4.47	6.80	-1.33
DSP	7.68	8.09	0.41	10.10	-2.42	8.90	1.22	8.6	0.92	8.10	0.42	5.50	-2.18
Diğer	11.28	11.87	0.59	8.40	2.88	18.30	7.02	7.3	-3.98	12.40	1.12	24.40	13.12
Toplam Sapma	100.00	100.00	5.06	100.00	30.82	100.00	18.42	100.00	19.32	100.00	31.66	100.00	26.24
Ortalama Sapma			0.84		5.14		3.07		3.22		5.28		4.37
İZMİR	SONUÇ %	STRATEJİ %	Sapma %	B.GALLUP %	Sapma %	SONAR %	Sapma %	KONDA %	Sapma %	KAMAR %	Sapma %	VERSO %	Sapma %
SHP	26.55	31.27	4.72	33.00	6.45	28.90	2.35	30.70	4.15	29.40	2.85	24.10	-2.45
ANAP	19.66	20.87	1.21	18.50	-1.16	16.80	-2.86	27.40	7.74	18.00	-1.66	22.00	2.34
DYP-RP	28.02	30.60	2.58	35.80	7.78	38.50	10.48	21.90	-5.87	34.70	6.68	23.40	-4.62
DSP	15.02	12.54	-2.48	9.40	-5.62	10.60	-4.42	12.00	-3.02	7.70	-7.32	6.70	-8.32
Diğer	10.75	4.72	-6.03	3.30	-7.45	5.20	-5.55	8.00	3.00	10.20	-0.55	23.80	13.05
Toplam Sapma	100.00	100.00	17.02	100.00	28.46	100.00	25.66	100.00	23.78	100.00	19.06	100.00	30.78
Ortalama Sapma			2.84		4.74		4.28		3.96		3.18		5.13

★ İzmir'deki RP oylarının DYP'ye kayması nedeniyle bu iki partinin oyları birlikte analiz edilmiştir.

★★ RP'nin İzmir'deki oy oranı % 0.25'tir.

FIRTINALAR KOPARAN ÖNERGENİN TAM METNİ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

27 Mart 1923 tarihinde Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey cinayeti işlenmiş. 1 Nisan'da Birinci Meclis feshedilmiş. 23 Nisan'da İsmet Paşa heyeti Lozan'a gitmiş ve işgal devam etmektedir.

Bu esnada M. Kemal Paşa halk fırkasını kurma ve millet vekillerini tayin etme çalışmalarını tamamlamış. İsmet Paşa heyeti de 24 Temmuz'da Lozan'ı umzalatıp yurda dönmüştür. 11 Ağustos 1923'de tayin edilmiş halk fırkası meclisi toplanmış ve 23 Ağustos'ta Lozan'ı onaylamıştır.

Tarihimizde ikinci meclis diye anılan Halk Partisi Meclisi Ankara'yı başkent yapmış, genel başkanları M. Kemal Paşa'yı Cumhurbaşkanı yapmış ve işgalciler çekilmeye başlamıştır.

Aynı meclis daha sonra Hilafet ve Şeriatı kaldırıp, Genel Başkanları M. Kemal Paşa'nın başkanlığında devrimleri yapmaya başlamış ve işgalcilerden bir kısmı bütün bunlardan sonra Lozan'ı onaylamışlardır.

Birinci Meclis çoğunluğu olan ikinci grup, Halk Partisi meclisine alınmamış ve tayin edilmiş ikinci meclisin bu olağanüstü devrim ve tasarrufları ikinci mecliste de ciddi sıkıntılara sebep olmuştur.

Nitekim Kazım Karabekir Paşa'nın başkanlığında Mersinli Cemal Paşa, Rauf Orbay, Refet Paşa ve Cafer Tayyar Paşa gibi paşaların önderliğinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Halk Fırkasına karşı 17 Kasım 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.

Daha sonra Ali Fethi Okyar'ın kurduğu ve Halk Fırkasına karşı mahalli seçimlere giren Serbest Fırka da dikkate alınırsa, çok partili hayata 1946'da geçildiği şeklindeki resmi tarih öğretisinin doğru olmadığı açığa çıkar.

Milletin K. Karabekir Paşa'nın partisine büyük teveccühü, devlete ve meclise hakim olan Halk Fırkası Kurmaylarını aşırı bir şekilde tedirgin etmiş. 3 Haziran 1925 tarihinde Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.

Gerek birinci meclisin tasfiyesi, gerekse halk partisi meclisinin devrimleri ve bu arada yeni muhalefet partisinin ka-

patılması, Halk Partisine karşı muhalefeti daha da kuvvetlendirmiştir.

7 Mayıs 1926 tarihinde Cumhurbaşkanı ve Halk Partisi Genel Başkanı M. Kemal Paşa, İzmir'e doğru bir seyahata çıkmış ve 14 Haziran günü Balıkesir'de, İzmir Valisi'nden telgrafla bir suikast ihbarı almıştır.

İhbar üzerine İzmir'de bir otelde Lazistan milletvekili Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf tutuklanmışlar ve M. Kemal Paşa dört gün sonra İzmir'e gitmiştir. Ankara'dan derhal İzmir'e yetişen İstiklâl Mahkemesi M. Kemal Paşa ile görüşmüş ve suikast tertibi gerekçeyle kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına (partisine) mensup paşalar ve millet vekilleri tutuklanmaya başlamış ve hatta başvekil İsmet Paşa'nın da tutuklanması için emir çıkarılmıştır. Tutuklama emri üzerine apar-topar İzmir'e giden İsmet Paşa, M. Kemal Paşa ile görüş-

ra'da devam edilenlerden Eski Maliye Bakanı Cavit Bey, milletvekili Dr. Nazım Beyle; Ardahan milletvekili Hilmi Bey ve Nal Bey'ler de idam edildiler.

2) İzmir Valisi Rahmi Bey ile yapılarında yargılanan eski başbakanlardan Rauf Orbay Paşa, Adnan Adıvar Bey'ler onar yıl kalebentlik cezasına çarptırıldılar.

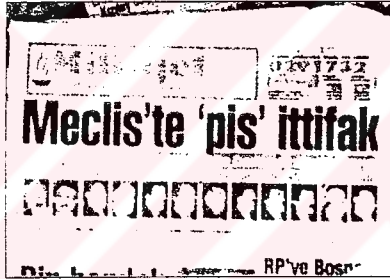
İdam mahkum edilenlerden eski Ankara Valisi Abdülkadir Bey, İstiranca dağlarında yakalanarak Ankara'ya götürüldü ve asıldı. Kara Kemal Bey ise tutuklanacağı sırada İstanbul'da intihar etti. Yakın tarihimizin 27 Mayıs'ından çok daha feci olan bu siyasi cinayetlerde öldürülenler hangi suçlarından dolayı idam edildiler?

3) Ordu milletvekili Faik Bey, Millet vekilleri Sabit. Halet, Feridun Fikri, Kamil Zeki, Bekir, Sami, Rasim, Necati, Münir Hüseyin Bey'lerle, Ali Fuat Cebe-soy Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Mersinli Cemal Paşa, Refet Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Millet vekilleri Necati ve Ahmet Nafis Beyler ve diğer bir kısım sanıklar serbest bırakıldılar.

Siyasi hayatımızda 27 Mayıs darbesinden daha elim sonuçlar doğuran bu olayda;

1- Mustafa Kemal Paşa, Balıkesir'de iken yakalanan dört kişi dahi, idamlarını gerektirecek hiçbir suç işlememiş oldukları halde, bu bahane ile yargılanan kurtuluş savaşımızın bel kemiği millet vekilleri ve paşalardan pek çoğu idam edilmişler; sosyal patlama endişesi ile salıverilen milletvekilleri ve paşalar ordudan da meclisten de atılarak fiilen mahkum edilmişlerdir. Kendilerinin ve ailelerinin alnında hâlâ devlete ve millete ihanet damgası bulunan bu insanlar hain ise, bu ülkede hain olmayan kalmaz.

2- Adaletin kişilere göre eğilip-bükülmediği, hiçbir haksızlığın ve zulmün, yapanların yanına kâr kalmadığı, devlet ve milletiyle uzlaşmış bir Türkiye için; bir kısım tarihi hakikatlerin ortaya çıkması ve yanlışların düzeltilmesi için ve nihayet devlet ve millete ihanetle suçlanmış bu insanların ve ailelerinin alnlarındaki kara lekenin silinmesi ve itibarlarının iadesi için, Anayasamızın 98. TBMM iç tüzüğü'nün 102. ve 103. maddeleri gereği meclis araştırması açılmasını arz ve talep ederiz.

şerek hakkındaki tutuklama emrini kaldırmıştır.

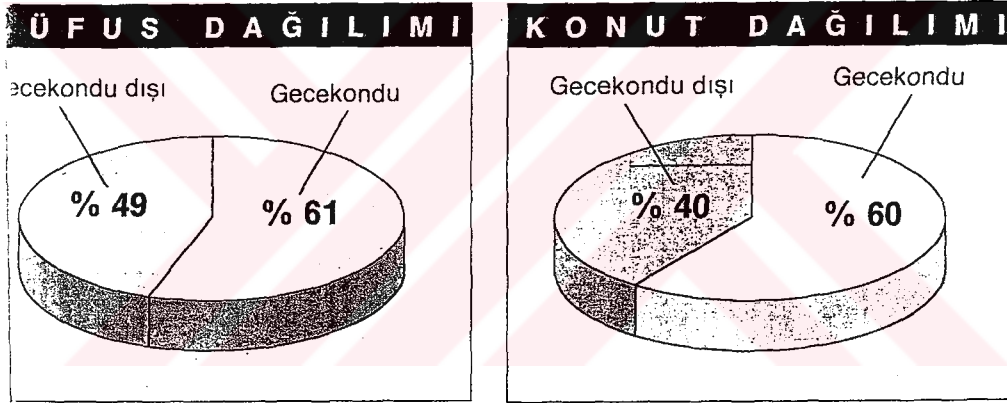
Yasal dokümanlıklarına alımdan tutuklanan pekçok paşa ve milletvekili, İzmir'de toplanmış ve avukat bulundurma, şahit dinletme inkânu verilmeyen mahkeme. 27 Haziran 1926 günü başlamıştır.

Onbeş gün süren sözde yargılamalardan sonra:

1) İzmit milletvekili Şükrü Bey, Saruhan milletvekili Halis Turgut Bey, İstanbul milletvekili İsmail Canbolat Bey, Erzurum milletvekili Rüştü Paşa, Eski Lazistan milletvekili Ziya Hurşit Bey, Eski Trabzon milletvekili Hafız Mehmet Bey, Eski Teğmen Çopur Hilmi Bey, Sarı Efe Edip, Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Veteriner Albay Rasim Bey'ler idam edilmişlerdir. Yargılanmalarına Anka-

EK-4: 6 MART 1994 TARİHLİ TEMPO DERGİSİ'NDE YAYINLANAN YAZI

ADİL DÜZENDE DOKTORLAR

BİZ Erbakan Hoca'nın "adil düzeni"ni anlatmaya çalıştıkça, bazıları "Canım dünyanın neresinde var, böyle bir düzen?" diye dudak büküyorlar; sanki muhterem Hoca "Var!" demiş gibi...

Tam aksine, Erbakan Hoca "adil düzen"i'nin bugün hiçbir ülkede mevcut olmadığını söylüyor:

"Adil düzen temel ilkeleri itibarıyla asırlar boyu insanlık tarihinde zaman zaman o günün şartlarına göre uygulanmıştır. Ancak bugünün şartlarına göre maalesef henüz hiçbir ülkede bütün bir düzen olarak mevcut değildir. Ancak ne var ki bütün insanlık bugün bu düzene muhtaçtır ve bu düzeni beklemektedir."

OLAYLAR

ve

İNSANLAR

Hasan PULUR

Hoca bu düzeni, size çok iyi anlatır, o zaman hem görür, hem anlırsınız.

Neyse, biz, şimdi hazırlık bakımından yine "adil düzen"den bir şeyler anlatalım ki, kulağınız dolu olsun...

Biliyorsunuz "adil düzen"de vergi yok, herkes gibi devlet de üretimden payını alıyor, bu da vergi yerine geçiyor...

Adil düzende vergi alınmadığı için vergi kontrolü, vergi uyuşmazlığı, vergi mahkemeleri, vergi kaçakçılığı gibi ıvır, zıvır şeyler de yok!

Çünkü üretilen mallar ambarlara teslim edilmekte "yeminli ambarcılar" ve "yeminli muhasepler" gereğini yapmaktadırlar.

Mal ambara teslim edilince herkesin payı bellidir, herkes payına sahip olmuştur, devlet de payına düşeni almıştır.

Bundan sonra vergi kaçırmak demek, ambardaki devletin malını çalmak demektir. Üstelik paylaşım adilane olduğu için kim hırsızlık yapar ki?

★★★

ADİL düzende vergi beyana göredir. Peki diyeceksiniz, şimdi de öyle değil mi?

Hayır, öyle değilmiş!
Ya nasılmiş?

En iyisi gelin bunu Erbakan Hoca'nın kaleminden bir örnekle öğrenelim.

"Diyelim ki bir kimsenin 80 tane koyunu vardır. Bunları açık meralarda otlatıyor ve böylece koyunculuk yapıyor. Bu kimse 1 yılda 80 tane koyundan 2 tanesini devlete verecektir. Çünkü bu koyunları meralarda otlatıyor, böylece devlet onun üretimine katkıda bulunuyor ve ayrıca onun bu işi yapmasının güvencesini sağlıyor. Meraların asıl sahibi

şehitlerdir. Şehitlerin temsilcisi de adil düzen'in devletidir. Dolayısıyla bu 2 koyun devletin hakkıdır. Bir misal olarak farzedilsin ki bu koyunculugu yapan kimse 80 koyunu olduğu halde 40 koyunu olduğunu beyan etmiş ve devlete 2 koyun yerine 1 koyun vermiştir. Ama eğer biri gelir de bu şahsın koyunlarından 40 tanesini çalar veya gasbederse bu takdirde bu kimse devlete başvurup bunun tazmin edilmesini isteyemeyecektir. Böylece çok daha zararlı çıkacaktır. Halbuki eğer dürüst davranmış ve devletin hakkını verirken doğru beyanda bulunarak 80 koyunu olduğunu beyan etmiş olsaydı bu takdirde devlet ona çalınan veya gasbedilen 40 koyununu tazmin edecek veya ettirecekti."

Erbakan Hoca'nın bu örneği biraz hukuka aykırı bile gelse, aldımayın, o kadar kusur, kadı kızında da olur.

★★★

Geçenlerde bir doktor arkadaş soruyordu:

"Yahu, adil düzende biz ne olacağız?" diye...

İyi olacaksınız, iyi olacaksınız, hem de çok iyi olacaksınız!

Yine Erbakan Hoca'nın kaleminden özetleyerek anlatalım...

Faizci kapitalist düzende, esas olan, doktorla hasta arasındaki çıkar çatışmasıymış... İnsanlar ne kadar ağır hasta olursa ve sık sık hastalanırsa, hastalıklar ne kadar uzun sürerse, doktor o kadar çok para almış...

Ya adil düzende?

★★★

ERBAKAN Hoca'dan dinleyin de, öğrenin, adil düzenin doktorlarını:

"Adil düzende doktor, ne kadar çok vatandaş kendisini tercih etmiş ise o kadar çok para aldığı için ve görevi sadece hastayı tedavi değil, asıl vatandaşın mesul olduğu kimselerin sağlığını korumak olduğu için ve mes'ul olduğu vatandaş hasta olsa da olmasa da bu bakımdan aynı parayı aldığı için, hatta mes'ul olduğu vatandaşların sağlığını korumakta dikkatli ve itinalı olduğu nisbette hem bu yüzden hem de daha çok vatandaş sağlığı korumak için onu tercih edeceği için daha çok kazanacaktır. Bu yapı ise Adil düzen'de doktor ile hastanın, çıkar paralelliği içinde bulunması demektir.

Yine yukarıda işaret edildiği gibi ahlaki yapı bir kenara bırakılarak düzen açısından meseleye bakıldığında faizci kapitalist düzende doktorun çıkarı vatandaşın hasta olmasında ve ağır hasta olmasında olduğu halde adil düzende doktorun çıkarı sağlığını koruduğu kimsese, Ahmet Bey duyduğum ki seyahate çıkacakmışsınız, aman lütfen süeterinizi almayı unutmayın sonra üşütüp hasta olup kendinizin de benim de başıma iş açmayın ha! demesindedir..."

★★★

BUGÜNLÜK bu kadar!

Erbakan Hoca'nın adil düzeninde, herkese, her şeye yer var!

Gelecek yazılarımızdan birinde de "adil düzen"de avukatların halini anlatırız, onlar da anlarlar Hanya ile Konya'yı...

ERBAKAN'IN VERGİSİZ DEVLETİ...

GAZETELERİN ve de özellikle köşe yazarlarının okurlarına karşı çeşitli görevleri vardır... Bunların başında şikayet dinlemek gelir, iş arayanlar, hastasını hastaneye yatırmak, çocuğunu okula yazdırmak isteyenler, "Kelin merhemi olsa, başına sürer" deyimini hiç hesaba katmadan gazetecilerden medet umarlar...

Bu görevlerden biri de gazetecinin, köşe yazarının iddiaya tutuşanlar arasında hakemlik yapmasıdır... Günün veya geçenin herhangi bir saatinde açarlar telefonu:

OLAYLAR
ve
İNSANLARHasan
PULUR

alisyon hükümetinde Meclis dışı Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısıydı, 1961 seçimlerinde Isparta milletvekili seçildi ve Başbakan oldu!"

"Yaaa!"

Bu öyle bir "yaaa!"dır ki, iddiayı kaybetmiştir.

★★★

GEÇEN gün yine böyle bir iddiada hakemlik yapmak bize düştü:

"Biz iddiaya girdik, Erbakan vergiyi kaldıracagız, vergi almayacagız diyor-muş, doğru mu?"

"Evet, Hoca hazretleri öyle diyor!"

Belli ki, "Olmaz öyle şey, vergisiz devlet olmaz!" demiş ki, bizim cevabımız onu pek memnun etmedi:

"Peki anlatın bakalım, vergisiz devlet nasıl olacak? Erbakan bu devleti vergisiz nasıl idare edecek?"

Okurumuzdan süre istedik:

"Necmeddin Hoca'nın Adil Düzeni'nde vergi olmadığını biliyoruz ama, nasıl olacak bu iş, onu pek bilmiyoruz... İzin verin, yarına kadar dersimizi çalışalım, ondan sonra konuşalım!"

★★★

AKŞAM eve geldik, açtık Erbakan'ın "Adil Ekonomik Düzen" adlı kitapçığını...

Hah, tamam işte bulduk, 46. sayfada Hoca açık ve seçik yazmış:

"Adil Düzen'de vergi devletin üretime yaptığı katkı ve kendi hizmetlerinden dolayı hakkını alması demektir. Halihazır faizci kapitalist nizamda, devlet haksız olarak vatandaşları ezmektedir, gelişmeyi

sacak? İşçiler... Sendika ile de anlaşıldı... Yönetici tamam, sermaye tamam, fabrikanın üretime geçmesi için hammadde gerek... Onu da buldular, bir şirketle anlaşılabilir... Yeter mi?

Hayır yetmez!

★★★

BİR masanın başında oturan bu dörtlü, fabrikayı üretime geçirebilir mi?

Geçiremez!

Bu fabrikanın suyu var, elektriği var, yeminli muhasebecisi var, yeminli ambarcısı var, iletişim ve ulaşım araçları, gereçleri var, yol, sağlık, eğitim, güvenlik hizmetleri var...

İşte bunları da devlet yapacak, devlet beşinci ortak...

★★★

FABRİKA çalışmaya başladı, diyelim o ay 500 motor üretildi, her ortağın 100'er motoru var, her ortak, masrafı düştü, motorları sattı, kar etti...

Ya devletin karı?

O da bir ortak, olduğuna göre...

★★★

ERBAKAN Hoca bundan sonrasını şöyle anlatır:

"İşte tıpkı devlet de bunlar gibi üretim esnasında bir ay boyunca elektrik, su verdi, çeşitli genel hizmetlerin yapılması için masraflar etti. Fakat o da üretimin sonunda 100 motor sahibi olunca aynen işçiler ve diğer ortaklar gibi sadece kendi hakkını aldı ve de kar etti. İşte Adil Düzen'de devletin geliri bu şekilde teşekkül etmektedir."

Bunları naklettikten sonra okurumuza sorduk:

"Yani devlet, vergi almayacak, kardan gelir alacak... Devletin vergisi yok, devletin geliri var! Acaba anladınız mı?"

O da sorumuza, başka bir soruyla karşılık verdi:

"Böyle şey olur mu?"

"Valla olur, olmaz, onu bilemeyiz, Necmeddin Hoca böyle diyor... Siz sordunuz biz de ondan naklen anlattık..."

Pek anlamışa benzemiyordu, açıklık getirdik:

"Adam gümrüğe gelmiş, elinde koca bir bavul... Ne var içinde demişler, kuş yemi demiş, bavulu açmışlar, tıka basa saat dolu... Bu mu kuş yemi?" diye sormuşlar...

Adam ellerini kaldırmış:

"Valla ben bunu kuşlara yem, diye veriyorum, onlar ne yapıyorlar, bilmem!"

Okurumuz yine anlamamış olacak ki "Yani?" diye üsteledi...

"Yanisi şu!" dedik:

"Erbakan Hoca böyle diyor, inanmak, inanmamak, devlet çarkının böyle dönüp dönmeyeceğini tahmin etmek size kal-

AVUKAT ALBRECHT WEGENER, 1984 yılında kullanıldığı kan plazmasından yendi.

İNGİLTERE'de çevre koruması konusunda ilginç bir karar alındı. Çocukların güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle, evinin bahçesindeki dört ihlamlı ağacını kesen bir İngiliz kadına, 8 bin sterlin (yaklaşık 220

"ADİL DÜZEN"DE PARA, BUĞDAY VE 5 X 5...

PARA nedir? Ansiklopediler para için, "devletçe bastırılan, üzerinde itibari değeri yazılı, kağıt, ya da metal ödeme aracı" derler...

Lakin, önümüzdeki günlerde, ansiklopedilerdeki para tanımını değiştirmek gerekecek, en azından Türkiye'de yayınlanan ansiklopediler için...

Çünkü Erbakan Hoca'nın "Adil Düzeni" iktidara gelirse, para, eşit mal, olacak...

OLAYLAR

INSANLAR

**Hasan
PULUR**

yi kaz dedin mi, suratı asılır...

Neden mi?

Erbakan Hoca'ya göre insanlar cennet için yaratılmışlardır, insanlar cennette sadece tüketecekler, üretmek zorunda kalmayacaklardır.

Lakin, insanların çoğu, dünyada yaşarken, kendilerini cennette sanmakta, üretmeden tüketmek istemektedirler.

İşte Erbakan Hoca, bu yaradılıştaki insanlar için "Adil Düzen"i kurmak zorunda kaldıklarını söylemektedir.

★★★

PEKİ nasıl olacaktır bu iş?

"Adil Düzen"de her şeyin bir çaresi vardır; insanlara şöyle denilecektir:

"Gel muhterem kardeşim buraya, bak sen hep tüketmek istiyorsun, buna karşı hiç üretmek istemiyorsun... İsrâf yapmak şartıyla istediğin kadar tüket, fakat bir şartımız var; ne kadar tüketeceksen, o kadar da üreteceksin..."

Diyelim adam 10 ton buğday üretti, götürüp bunu buğday vakfına teslim etti. Buğday vakfı da aldığı 10 ton buğdayın, hizmetine eşdeğer, dilediği başka maldan alıp tüketmesi için, özel bir senet verdi, işte bu senedin adı **PARA**'dır.

Anladınız mı?

Anlamadıysanız, haksız sayılmazsınız, bugünkü dünyada eşi, menendi ve benzeri olmayan bir düzendir, Erbakan Hoca'nın adil düzeni...

İsterseniz "PARA"ya bir açıklık daha getirip, "Adil Düzen"e göre tarifini bir daha yazalım:

"Para demek, herhangi bir üretimi yapan kimseye, bu üretimine eşdeğer tüketme hakkı olduğunu göstermek üzere verilen özel senettir"

Şimdi anladınız mı?

Hala anlamadıysanız, aklınız yatmıyorsa, Adil Düzen gelince, o zaman pa-

yalı, adil ve uygun kriterlerle tesbit edilir.

★★★

DİYECEKSİNİZ ki, uzun lafı bırak da, bu iş nasıl olacak onu anlat!

Estağfurullah, ne haddimize?!

İzin verin de bunu size "Adil Düzen" in mucidi Erbakan Hoca anlatsın:

"Bir buğday üreticisi buğdayını, vakfa getirdi satacak. Depo alım satım görevlisi düğmeye bastı bütün Türkiye'deki depolarda toplam 1 milyon ton buğday olduğunu gördü, duvardaki tabelaya baktı, buna göre mesela, buğday fiyatının kilosunun 1.000 lira olduğunu okudu. Müşteriye söyledi, müşteri fiyatı uygun gördü, buğdayını sattı. Bir müddet sonra tekrar buğday satmak için geldi. Görevli düğmeye bastığı sırada, depolardaki toplam buğday stokunun mesela 1 milyon 200 bin ton olduğunu gördü, duvardaki tabelaya baktı, bu stoka göre buğdayın kilosunun fiyatının 800 lira olduğunu okudu. Müşteriye söyledi, müşteri, buğdayın fiyatı düşmüş, bu fiyatla ben buğday satmam, bilakis kendim buğday alırım, dedi ve bir miktar buğday aldı götürdü. Bir müddet sonra, tekrar buğday almak için geldiğinde, görevli düğmeye bastı, bu arada herkes buğday almış depolarda buğday azalmış ve mesela o anda toplam buğday stoku 800 bin tona inmiş. Bunu tesbit ettikten sonra duvardaki tabelaya baktı 800 bin ton stok halinde buğday fiyatının kilosunun 1.200 lira olduğunu okudu, müşteriye söyledi. Müşteri fiyatlar yükselmiş o halde ben bu fiyattan buğday almıyorum ve buğdayımı satıyorum, dedi ve sattı.

İşte Adil Düzen'de malların fiyatları, arz - talep kaidesine göre adil kriterlere göre bu misalde olduğu gibi teşekkül etmektedir. Böylece yurdun her yerinde herkese eşit muamele yapılarak alım, satım işleri yürümektedir ve herkes istediği anda parasını mala, malını da paraya çevirebilmektedir." (X)

★★★

NASIL?

İşler ne kadar kolay ve adil değil mi?

Hemen aklınıza bir hinoğluluk gel-dil

Ya fiyatlar düşükken çok alıp, yükselince satarak ihtikar yapanlar, havadan kazananlar, onlar ne olacak?

Evet, ne olacak?

Adil Düzen'de her şeyin bir tedbir var, Erbakan Hoca, öyle diyor da, nendense bu tedbirleri açıklamıyor, "Konuyu dağıtmamak için bu teferruata, ayrıntıya girmiyoruz" diyerek geçiştiriyor...

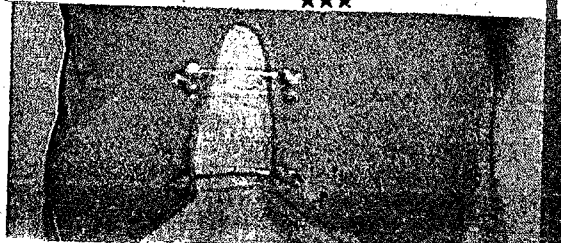
Hem canım, o kadar buğdayı alıp nereye koyacaksınız?

Depoya mı?

Yoo, Adil Düzen'de öyle stok için, tekel kurmak için, kredi alıp, depo yapmak yok!

Bugün size "Adil Düzen" in mal - para ilişkisini Erbakan Hoca'dan naklen anlattık, geçenlerde de veriyi anlatmıştık, sırayla anlatacağız ki, gelecek olan düzen neymiş öğrenin, hazırlıklı olun!

★★★

4- KA 52 Mİ

3- KA 50 Eİ

2- KG 76 YOL

BU DA İNGİLİZ'İN ADİL DÜZENİ...

GEÇENLERDE Erbakan Hoca'nın "Adil Düzeni"nin de "para"yı anlatmaya çalışırken "Anlayamadıysanız haksız sayılmazsınız; çünkü bugünkü dünyada eşi, menendi ve benzeri olmayan bir düzendir" demiştik...

Bereket versin "Bugünkü dünyada" demişiz, ya "dünyada" deseydik yanlışmış...

OLAYLAR ve İNSANLAR

**Hasan
PULUR**

Çünkü, 150 yıl önce, Londra'da, sosyalizmin öncülerinden Robert Owen de "Adil Düzen"e benzer bir düzen icat etmiş...

★★★
NEREDEN mi öğrendik?

Okul arkadaşımız Prof. Dr. Rona Aybay'dan...

Bizim, geçen günkü ya-

zımızı okuyunca aradı:

"Ala - yı vala ile ortaya atılan bu adil düzen, hiç de Necmeddin Hoca'nın buluşu olan orijinal bir şey değil!

Ekonomi tarihiyle biraz ilgilenen herkesin bildiği gibi, geçmişte de böyle girişimler yapılmış, ama sonuç hep aynı olmuştur: başarısızlık, hatta fiyasko!"

★★★

TAMAM da Rona Aybay'ın bu söylediklerinin kaynağı ne?

Meğer kendisiymiş, daha doğrusu kendi yazdığı kitapmış, 1970 yılında Remzi Kitabevi'nin yayınladığı "Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen" adlı kitapta bu "Adil Düzen" in benzeri olan bir deneme varmış, anlattı:

"Yıl 1832; yani birbuçuk asır önce Londra'da Robert Owen, ulusal adil emek parası, diye Türkçeye çevirebileceğimiz bir pazar kuruyor. Amaç, parayı ortadan kaldırıp, onun yerine, emek bonosu adı verilen kağıtları koymak. Emek bonosunun, bir malın imalinde kullanılan malzeme ile harcanan emeğin belli bir sistemle değerlendirilmesi yoluyla para yerine geçmesi öngörülmüş. Gel gelelim, kağıt üzerinde parlak görünse de bu fantezi, hayatın gerçekleri karşısında sönüp gitmiş. Sebep mi? Bir değil pek çok sebep var: ortalama insan emeği birikimi nasıl saptanacak? Usta ile çırağın emekleri hangi ölçüye göre farklı sayılacak? Emek Pazarı'nın masrafları nasıl karşılanacak vb. Neyse, ayrıntıya girmeden bir de şunu belirteyim: Owen'in bu Emek Pazarı, devletin müdahalesi ya da baskısı sonucu değil, kendi çelişkileri ve yetersizlikleri yüzünden çökmüştür. Bunlar iktisat tarihinin biraz da, harcı alem, bilgileridir ama, allanıp, pullanıp, üstelik de yüzyıllar sonra, yeni bir buluşmuş gibi ortaya atılınca bir animsatalım dedim."

★★★

PEKİ, İngilizin adil düzeninde tatbi- kat, uygulama nasıl oluyormuş?

"Pazara mal getiren kimselere, mallarının, emek zamanını gösteren emek bonoları veriliyor, bu bonolarla pazar-

dan mal satın alınabiliyordu. Fakat malların değerleri arasında uygunsuz farklar ortaya çıkıyordu. Çünkü, örneğin bir malın yapımı için bir kimsenin 12 saat çalışması gerekirken, başka biri, aynı işi 6 saatte yapabiliyordu. Öte yandan, bazı malların yapımı için kaç saat harcanmış olduğunu objektif olarak tahmin de imkansız bulundugundan, yapanın sözünü kabul etmekten başka çare yoktu.

Böylece bazı mallar çok yüksek bazıları da düşük olarak değerlendiriliyordu.

Tabii halk ucuz malları alıyor, pahalı olanlar da pazarda kalıyordu. Pazar, kar amacı ile kurulmamış olmakla birlikte, elde kalan bu malların getirdiği zarar karşılayacak dayanağı da yoktu."

★★★

RONA Aybay, 1970'te yazdığı kitabında "Owen'in Emek Bonoları, bugün bize garip görünebilir!" demiş..

Okul arkadaşımız kusura bakmasın ama, "yağdanlık deyimi"yle "vizyon sahibi" uzak görüşlü değilmiş...

Ama ona da hak vermek lazım, birbuçuk asır önce fiyaskoyla biten bir denemenin hikayesini yazarken, 20 yıl sonra "Adil düzen" diye karşısına çıkıp, iktidara aday olacağını nereden bilsin?!

PEKİ, sonra ne olmuş?

Owen'in "Emek Pazarları" ve "Emek bonoları" ne olmuş?

"Sonunda eski düzen, yani para sistemi, Owen'in kurmak istediği yeni düzeni ezdi.

Devletin mübadele aracı dışında bir aracın geçeceği bir topluluk yaratmak amacındaki bu teşebbüsün başarısızlığı uğraması, devletin yaptığı bir baskının sonucu değildi. Bu çöküş, sistemin kendi içindeki çelişkilerden ve mali kaynakların yetersizliğinden doğmuştur.

Gerçek nedenleri ne olursa olsun, pazarların çöküşü, çok hızlı bir biçimde ortaya çıkmış ve Owen de bir süre sonra, bunları çok önemsiz bulduğunu açıkça söylemekten çekinmemiştir. Owen'e göre, kısa bir süre içinde kurulabilecek olan çok daha üstün kurumlarla karşılaştırılırsa, Emek Pazarları, sadece birer rehinci dükkanı kadar önem taşımaktadır."

★★★

ŞİMDİ buraya bir mim koyun!

Eğer Robert Owen ile Erbakan Hoca'nın yaptıklarını birbirine benzetirsek, Adil Düzen de başarısız olursa, Türk işçi hareketi, yeni bir lidere kavuşacak demektir.

Çünkü, Robert Owen, başarısızlığı uğrar uğramaz, Emek Pazarları ile bütün ilgisini keser, yeni ahlaki dünyasını kurmak için, işçi sendikalarına yönelir...

Rona Aybay, Owen'in bu davranışını da şöyle anlatır:

"1833 sıralarında, İngiltere'deki çeşitli sendikaları bir tek genel örgüt içinde birleştirme çabaları ortaya çıkmıştı. Owen de artık, sendikalaşma hareketini açıkça ve kuvvetle destekliyordu ve 1833 yılının ortalarında sendikacıların en önde gelen lideri durumuna gelmişti. İşçilerin, içinde bulundukları heyecan, Owen'e kendi fikirlerini uygulama alanına koymak için bir kaynak olarak görünüyordu."

Konuk

Yazar

BURHAN ŞENATALAR

"Son haftalarda Refah Partisi toplumdaki ve medyada giderek artan bir ilginin odağını oluşturdular. Bu ilgiyi yarıstan konusmalarında ve yazılarda en çok kullanılan kavramlardan biri de "adil düzen"di. Adil düzen için ekonomik model, ütopya, hayal, efsane, safsata gibi sözcükler kullanılmaktaydı. Ancak medyada ve politika alanında şaşırtıcı sayıda kişi için "adil düzen" kapalı kutu idi ve RP'nin bu konuya aydınlık getirmesi isteniyordu. Halbuki RP'nin yayınlarında adil düzen hayli açık biçimde ortaya konmuştu. Gerçi anlatımların dildeki açıklık derecesinde tutarlı olduğunu söylemek olanaksız, ama hiç olmazsa adil düzen dendiğinde ne kast edildiği ve RP'nin ekonomik bakışı bir sır değil. Ancak adil düzenin RP tarafından içinde bulunduğumuz dönemde gündeme getirilmeişinin başlıca nedeni, bu konudaki açıklamalarının kendilerine puan ve oy getirmeyecekleri, tersine kaybettireceğini bilmeleli olmaları.

Bu yazıda N. Erbakan'ın 1991'de yayınlanan "Adil Ekonomik Düzen" adlı kitapçığı esas alınarak adil düzenin esasları aktarılacak ve ekonomi biliminin bazı temel ilkeleri ışığında değerlendirilmekte-dur.

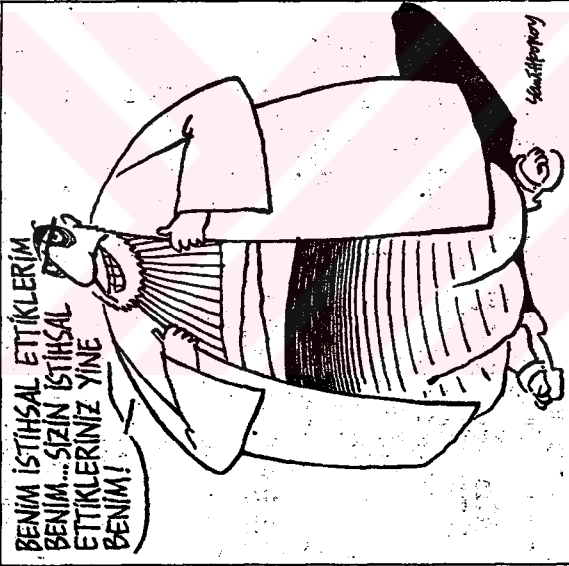
Sayın Erbakan, eski bir öğretim üyesi olmasına karşın, politika yaşamının yüksek hızı dolayısıyla olsa gerek, kitabına yetti zamanı ayıramaması gözüküyor. Kitap tutarlı bir sistematikle dayanmadığı gibi, kullandığı sayısal verilerde de aşgari titizlikten yoksun, ancak konunun ayrıntılarına geçildiğinde bu kusurlar bile hafif kalıyor.

Adil düzen görüşüne göre tarihte bir iyi düzen türü (Hakkı üstün tutan düzen), bir de kötü düzen türü (kuvveti üstün tutan düzen) var. Bunlar sırayla egemen oluyor.

Örneğin başlangıçta Mısır'da İbrahim zopotamya da Peygamber döneminde Hakkı üstün tutan bir uygarlık varmış, bu uygarlığı daha sonra Mısır'daki firavunlar dejenere etmiş ve kuvveti üstün tutan bir uygarlığa dönüş-türmüşler. Ardından Musa Peygamber, Hakk'ı üstün tutan bir uygarlık kurmuş, bu uygarlık yayılmış, bunu da Yunanlılar dejenere etmiş ve kuvveti üstün tutan bir uygarlığa dönüş-türmüşler. Ardından İsa Peygamber, Hakk'ı üstün tutan bir düzen kurmuş, bunu da Romalılar dejenere etmiş. Sonra Hz. Muhammed, Hakk'ı üstün tutan İslam uygarlığını kurmuş. Bu da zaman içinde Batı'yı etkilemiş, ancak daha sonra kuvveti üstün tutan Batı uygarlığı dünyaya egemen olmuş. Şimdi insanlık adil ekonomik düzeni beklemekteymiş.

"Adeta gündüz ve geceğin birbirini takip ettiği gibi" (h. 76) "Hakk'ı üstün tutan aydınlık saadet dönemleri" ile "kuvveti üstün tutan karanlık zulüm dönemleri"nin nasıl bir toplumsal dinamik sonucunda birbirini izlediği sorusunu hiç sormayın, çünkü bu sorunun yanıtı tahterevalliye andranan bu tarih yorumunda yok. Dikkati çeken küçük bir nokta da şu: Örnek olarak gösterilen adil düzenleri tarihte hep peygamberler kurmuş, ilk kez öncülük onuru bir partiyeye nasip olacak.

Bu onurlu öncülük görevi bir misyon niteliğinde. Böyle bir düzeni kurmak için RP'liler insanların epey değişmeye ihtiyacı

BENİM İSTİHSAL ETİKLERİM BENİM... SİZİN İSTİHSAL ETİKLERİNİZ YINE BENİM!

Adil ekonomik düzen: Ekono-komik model

"çok anlamlı ve çok gerçekçi" karşılaştırmaya karşın, adil düzeni kurmaya kararlı olanlara, ne kadar teşekkür edilsse azdır. İnsanların bu yaradılışları karşısında, "adil düzenin temel şartı" da şu oluyor: "İnsanlara denmesi lazımdır ki; Gel kardeşim buraya, sen hep tüketmek istiyorsun, buna mukabil hiç üretmek istemiyorsun. Sana müsaade ediyoruz, lüzumsuz israf yapmamak şartıyla isteğin kadar tüket, ama bir şartımız var. Ne kadar tüketecek-sen, o kadar da kendin üreteceksin, başkasının hakkını yemeyeceksin." (s.25)

Bu söylenenler adil düzenin bir çalışma kampı olacağını düşündürmemeli, tersine adil düzen gelince üretimde ve gelirde birden bire muazzam artışlar olacak.

Daha sonra değineceğimiz gibi, faizin verginin kaldırılması ile tüm malların, fiyatları bugüne göre üçte bir düşecek-miş. (s.80) "Adil düzen olanca vatandaş her ekmeğe alınca, önce İsrail'e 300 TL, sonra işbirlikçilerine ayrıca 300 TL ödemenekten kurtulacak ve bugün 900 TL ödeyerek aldığı ekmeği böylece sadece 300 TL'ye almak inkauna kavuşacaktır." Devamı daha da hoş: (81) "Malların maliyetleri ve satış fiyatları bugünkünden üçte birine düşünce, o zaman halihazır mevcut işletme sermayesiyle bile bugünkü üretimin 3 mislini yapmak inkaamı hasıl olacaktır."

Burada mekanizmanın tam nasıl işlediğini anlamakta güçlük çekmeye başlıyoruz, ama o bizim kusurağımız değil. Türkiye'de sanayide kapasite kullanımının çoğunlukla % 70-80 dolayında olduğu anımsanursa kurulu kapasiteyle üretimin 3 katına çıkması olanaksız.

İthal malların fiyatını düşürmemek gibi küçük bir sorun kalıyor. Benzer biçimde, tarım kesiminde de ülkedeki tarım arazisi veri olduğuna göre, girdi fiyatları üçte birine düşse bile, üretimin üç katına çıkması olanak dışı.

Konuk

Yazar

Prof. Dr. BURHAN ŞENATALAR

Adil düzen görüşüne göre faizin ve verginin varlığı nedeniyle insanlar üretimlerinin çok küçük bir bölümünü gelir olarak elde ediyorlar. Adil Düzen faiz ve vergiyi kaldıracağı için gelirler kolaylıkla birkaç katına çıkacak adil düzen görüşünün tüm ayrıntılarında görüldüğü gibi, bu konuda da sorunları aşın basite indirgeyen, ancak basitleştirirken gerçeklerden uzaklaşan ve tutarsızlaşan kaba varsayımlar ve hesaplamalar dikkati çekiyor. O kadar ki, vaat edilenler ayrı kitap içinde büyük çelişkiler sergiliyor. 81. sayfada adil düzende üretimin bugünkü 3 katına çıkacağı belirtilirken, 7. sayfada bugünkü gelirin 12 katı vaat ediliyor. "Refah Partisi iş başına gelip adil düzeni kurduğu zaman bir insan 100 kazanacaksa, bugün 8 kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle köle düzeni bugünkü tatbikatıyla çalışan insana hakkının gerçekte 1/12'ini vermektedir."

Bu son derece ügünç iddianın açıklaması da şöyle: Belirli bir brüt ücretten sigorta kesintisi, gelir vergisi, zorunlu tasarruf kesintisi çıkartılıyor. Buraya kadar izlemek kolay. Ondan sonrasında ipler karışıyor. Net ücreti kullanmaya yönelen kişinin aldığı mallarda da hep 1/3 oranında faiz ve 163 oranında vergi varsayıldığından,

Adil düzende gelirler 8 katına çıkıyor/2

bunlar da kişinin relinden haksızlıkla alınıyor. (Bu 1/3'lerin nereden çıktığını anlamak da olanaksız, çünkü bu oranları destekleyecek hiçbir mantıklı dayanak ileri sürülüyor) Sorun bununla bitmiyor, tüketici hala gerçek satınalma gücüne kavuşmuş değil: "Köle düzeni kendisini bununla da rahat bırakmıyorka, darphane mikrobunu vasıtasıyla herkesin cebindeki paranın 1/4'ünü haksız olarak almaktadır," (s.8) Biti sanmayın, mikroplar tüketicinin peşini bırakmıyor. Diğer yandan kambiyo mikrobunu da ayrıca herkesin cebindeki paranın takriben 1/4'ünü haksız olarak alıp götürmektedir. Bu aşamada anlıyoruz ki,

Adil düzen görüşüne göre ebugün "Köle düzeni" bizi 5 mikrobuyla sömürüyor:

- Faiz mikrobunu
- Haksız vergi mikrobunu
- Darphane mikrobunu
- Kambiyo mikrobunu
- Kredi sistemi mikrobunu.

Adil düzende bu mikrolara karşı en önemli iki önlem verginin ve faizin kaldırılması. (s.46); "Çeşitli isimler altında tead edilmiş bulunan bütün vergiler, farklar ve kesintiler tamamen haksızdır ve hepsinin lağvedilmesi gerekir." Şimdi bunun nasıl gerçekleştirildiğine bakalım. (s.37); "Adil düzende vergi yoktur. Sadece devletin üretme yaptığı katkı ve hizmetleri karşısında kendi hakkını alması söz konusudur."

Devlet üretim için sağladığı tüm hizmetlerin ve malların karşılığında (asayış-ten elektrik ve suya kadar) üretimden bir pay alacaktır.

Bu payın hangi alanda % kaç olacağını uzmanlar sapıyacaktır ve devlet vergi yerine bir tek bu payı alacaktır. Örneğin motor üretiminde devlet payı %20 olarak saptanmışsa, 500 motor ürettiğinde devletin payı 100 motor olacak ve devlet bunu

alıp paraya çevirecektir. Verginin nasıl kalktığını gördünüz mü? Aynen Kolomb'un yumurta çözümünü gibi. Motor üretimden mal olarak %20 pay almakla motor satışlarından ciro üzerinden %20 vergi almak arasında ne fark var acaba?

(Örneğin birim satış fiyatı 200 milyon olan 1000 arabanın toplam satış geliri 200 milyar eder, %20 oranında bir vergi alırsanız, toplam vergi 40 milyar olur. 1000 arabadan 200 tanesini devlet alırsa, bunun piyasaya bedeli de yine 40 milyar eder. Aynı kapağı çınıyor mı? Her iki şıkta da 1000 araba üretimi sonucunda firmaya 800 arabanın satış geliri kalıyor) RP'nin önerdiği vergi sistemi günümüzde uygulanan "nakli (parasal) vergi" yerine, geçmiş yüzyıllarda uygulanmış olan "aynı vergi." Bu partideki kimsenin aklına gelmiyor mu acaba "tüm dünya neden aynı vergiden nakli veriyeye geçti?" sorusunu sormak. Tüm pratik engellere karşın, diyelim ki, sanayi ve tarımda bu pay alma sistemi uygulanacak, hizmetler sektöründe devlet payını nasıl alacak? Örneğin bankacılıkta, sigortacılıkta, turizmde vb.

Adil düzen için öngörülen aynı vergi de bal gibi bir vergidir, çünkü belirli bir satınalma gücünün devlete aktarılması anlamına gelir, dolayısıyla "vergilyi kaldıracakız" sözü saçmadır.

Konuk Yazar

Adil düzende faiz kalkıyor mu?/3

Prof. Dr. BURHAN ŞENATALAR

Adil düzende görüşünde faizlerle ilgili olarak sözde ekonomik bazı gerekçeler ileri sürülse de, asıl gerekçe ekonomik değil, dogmatiktir. Milli Gazete'nin bir yazarının çok güzel özetlediği "Faiz karşı mıyız? Bu sualin cevabı evet karşıdır". Gerekçesi Cenab-ı Allah'ın haram kıldığıdır." N. Erbakan da kitabında faizle ilgili sözde ekonomik bazı gerekçeler ileri sürmektedir. Bu gerekçelerin hiçbirini bir ekonomide faizle ortadan kaldırılması gerektiğini ve kaldırılabilirliğini kanıtlamaya yetmez nitelikte değildir. Bunlar daha çok günümüz Türkiye'sinde faiz ödemele-

rinin bütçedeki yüksek payını ve gelir dağılımında rant ve faizin yüksek oranını eleştiren saptamalardır ki, bunlar yıllardır ekonomik konularla ilgili herkes söyler. Bu saptamalardan adil düzene geçiş için insanın hayalgücünün hayli zengin, mantığının ve ekonomi bilgisinin de hayli kut olması gerekir. Sayın Erbakan'ın ekonomi bilgisinde zaten hayret uyandırıcı derecede zayıf. Haftalık ekonomik dergilerini izlese, yapılıp yapılacak yanlışları görüyor. Örneğin gelir dağılımı tabloları veriyor (s.5) ve bu tablolarda gelir

yalnızca iki kategoriden oluşuyor. Emek geliri ve faiz. Bu tablolara göre 1983'te toplam gelirin %24.8'i emeğe, %75.2'si faize gidiyormuş. Kullandığı sayılar S. Özmucur'un türettiği verilere dayanıyor. Ancak bu ayırım aslında üçü bir ayırımı.

a) Tanım b) Ücret ve maaşlar c) Kar, faiz, rant.

Özmucur'un hesaplarına göre 1983'te tarımın payı %20.5, ücret ve maaşların payı %24.8, kar-faiz-rantın payı da %54.7. N. Erbakan biraz kavramlarla, biraz sayılarla oynamış, olmuş size: emeğin payı %24.8, faizin payı 75.2. (Sayın Erbakan'ın kaynak gösterme gibi bir adeti de yok, ama bu kadar deforme ettikten sonra, kaynak göstermemesi belki daha doğru).

Bu tür çarpıtmalara bir örnek daha vermek yeter.

Erbakan'a göre 1991 bütçesinin büyüklüğü şöyle:

Toplam tutar yaklaşık 104 trilyon TL, iç ve dış borç faiz ve taksitleri 45 trilyon, bütçe açığı 20 trilyon ve "fiili bütçe" 40 trilyon. Tam bir kavram kargaşası. Gerekçe 1991 bütçesi 104.8 trilyon olarak öngörülmüş. Yaklaşık 49 trilyon cari harcaması, yaklaşık 15 trilyo yatırım harcaması öngörülmüş,

Transfer harcaması da 41 trilyon. Transfer harcamasının yaklaşık yarısı devlet borçlarının faizi. Devlet borçlarının anapara ödemesi ise, tanım gereği, bütçenin içinde yer almıyor, yani. N. Erbakan'ın "hesabındaki" gibi 105 trilyonun içinde kapsanmıyor. Ayrıca 91 için öngörülen faiz ve anapara ödemeleri toplamı iddia edildiği gibi 45 trilyon değil, 35 trilyonun altında. Dolayısıyla ileri sürülen tabloda ne kavramsal tutarlılık var, ne de aritmetik tutarlılık.

Şimdi gelelim faizin kalkması konusuna. Bilindiği gibi bugünkü uygulamada dini bütün finans kuruluşları faiz yerine kar payı verdiklerini iddia ediyorlar. Gazete ilanlarında bakıyoruz, kar payı oranları önceden ilan ediliyor, aynen faizler gibi. Bakıyorsa, bu kar payı oranları hep piyasada faiz oranları dolayında.

Adil düzende kalkacağı iddia edilen faizin ve faizli kredinin yerine çeşitli kredi tipleri geliyor. "Emek karşılığı kredi", "rehin karşılığı kredi", "ödenmiş vergi karşılığı kredi", "yatırım projesi karşılığı kredi", "selem senedi karşılığı kredi" gibi. Bunlardan en iddialı olanı selem senedi. (s. 41) "Selem senedi olayı çok büyük bir olaydır. Faizci ka-

pitalist sisteme insanlığı sömüren emperyalizm ve siyonizmi atom bombasıyla yıkmak mümkün değildir. Fakat selem-senediyle yıkmak mümkündür. emperyalizmin köküne kibritsuyı ekecek olan selem senedi kitapta şöyle bir örnekle açıklanıyor: Bir mandıra sahibi temmuzda teslim edeceği peynirler için ocak ayında teklifler alıyor. Temmuzda bir teneke peynir 100.000 TL. olması bekleniyor. Diyelim ki satıcı ocakta eline geçecek 70.000 TL. karşılığında temmuzda 1 teneke peynir teslim etmeyi kabul ediyor. Alıcılarla anlaşma, sipariş sahibine bir selem senedi veriyor. Temmuzda peyniri veriyor, selem senedi geri alıyor. Emperyalizmi yıkacak kadar çok selem senedi varsa ve vadeler ne kadar uzunsa, o kadar ucuzluk gelecektir. Nasıl mı? "...malın, mesela peynirin teslimine 6 ay varsa, mandıra temsilcisi 1 teneke peynir için 70 bin lira ister, 3 ay varsa 1 teneke peynir için, 85 bin lira ister, böylece vade uzadıkça, ucuzluk olmaktadır. Halbuki faizci kapitalist nizamda vade ne kadar uzunsa, pahallılık o kadar çok olur. Çünkü vade ne kadar uzunsa, alman borç paranın üzerine o kadar çok faiz binmektedir." (s.42) Ve böylece sözde selem senedi ile faiz kalkmış oluyor. Acaba? Gerçekte faiz

hiç de kalkmış olmuyor. Temmuzda 100.000 TL. fiyatla alınabilecek bir mal için temmuzdan 3 ay önce 85.000 ya da 6 ay önce 70.000 TL. ödenebilmesi, faizin ta kendisidir. Ocakta ödenecek bir 70.000 TL. temmuzda 100.000 TL'lik bir malın karşılığı oluyorsa bu 6 aylık faizin %43 olduğunu gösterir. İnşaat sektöründe, diyelim ki 95 şubatta bitecek bir daireyi bugünden almak isteyenlerin ödeyecekleri tutarın ödemeyi şubat 95'te yapacak olanların ödeyecekleri tutar arasındaki oran da bir faiz ilişkisini yansıtır. N. Erbakan'ın iddiasına göre, selem senedinde "vade uzadıkça, ucuzluk olmaktadır." Vade uzadıkça, ödeme tutarının düşmesi doğaldır. Bu da faiz ilişkisinin doğal bir sonucudur. Ama bunun gerçek bir ucuzluk olmadığı kesindir, çünkü mal fiili olarak satın alınmış olmuyor.

Bugün de isterseniz, otomobil ya da beyaz eşya firmaları bir yıl sonra teslim alacağınız malları size cari fiyatın altında bir ödeme karşılığında satmalar. Mali iki yıl sonra almaya razısanız, daha da küçük bir ödemeyi kabul ederler. Böyle bir yöntem ne faizin ortadan kalktığını gösterir ne de malın gerçekten ucuzladığını.

Konuk

Yazar

Prof. Dr. BURHAN ŞENATALAR

Adil düzende bankalara yatırılan mevduat için de faizin gerekliliği ortadan kalkıyor (s.34): "Adil düzende banka hizmetini genel olarak devlet yapar... Benim şu anda param var, bir süre kullanamayacağımı biliyorum, bankaya koyuyorum. Benim kullanmadığım bu parayı o sırada Erzurum'daki kardeşim alıp kullanıyor. Onun parasını kullanmadığı zaman da ben alıp kullanıyorum. Dolayısıyla ne faiz, ne enflasyon söz konusu değildir."

Bankalara fon giriş-çıkışı ile ilgili ilginç bir de formül ileri sürülüyor. "Bankaya yatırılan para x bankada kaldığı süre = Hakkı müktesap kredi hacmi." Örneğin bankaya 1 milyon TL yatırılırsa ve bu para 12 ay bankada durursa, sizin şimdi 12 milyon tutarında bir krediyi 1 ayıtlığa ya da 4 milyon tutarlık bir krediyi 3 ayıtlığa almanız mümkün. 1 milyon yatıran kişi 24 ay sonra, 1 ay vade ile 24 milyon da almak isteyebilir.

Peki, bankalara konan tutarların çok üzerinde bir fon talebi doğarsa ne olacaktır?

cak? Faiz gibi bir fiyat kullanılmadığı takdirde fon arz ve talebindeki uyumsuzluk nasıl giderilecek?

Faiz gibi bir fiyat kullanılmadığı takdirde, kredilerin kimlere tahsis edileceği hangi ölçütlerle göre belirlenecek? Bunun yanıtı yok.

Adil düzende sigorta için özel bir prim öngörülüyor. Sigortalılara yapılacak ödemeler bütçeden sağlanıyor. Bunun anlamı, ödemelerin bütçenin ana gelir kalemi olan üretimden alınan paylarla (yani aynı vergilerle) finanse edilmesi.

Sigortalılara aktarılabilecek satınalma gücü yoktan varedilemeyeceğine göre bütçeden aktarılabilecek. Bütçenin geliri de üretimden alınan pay olduğuna göre sigorta ödemelerinin kaynağı üretimdir. Dolayısıyla sigorta gerçekten maliyetsiz değildir. Başka türlü olması da düşünülemezdi.

Adil düzende emeklilik sigortası gibi işsizlik sigortası da var, ama işsiz insan kalacağı çok şüpheli. Daha önce de belirtildiği gibi, adil düzende üretim 3 katna çıkıyor (s.82) "3 misli fazla üretim yapılması demek, bugünkü 3 misli fazla işçi çalıştırılması demektir... Ortada iş-

sizlik diye bir mesele kalmayacaktır. Bilakis herkes, çalıştırarak insan aramaya başlayacaktır. İşte işsizlik böyle önlenir."

Adil düzende devletin ekonomideki rolü bugünküne göre daha geniş. Daha önce belirtildiği gibi bankalar esas olarak devletin, ayrıca "...madenler, ormanlar, topraklar, meralar ve suların gerçek sahibi devlettir. Bunlar, adilane ölçülerle kullanımlara tahsis edilir." Kredilerin tahsisinde ve yatırım teşviklerinde de adilane ölçülerden söz ediyor, bu gibi konularda kişilerin menşup oldukları "...ahlak kuruluşundan" almış oldukları "teminatlı teziye belgeleri" kullanılabileceği belirtiliyor. "Ahlak kuruluşu" ne demek, bu açıklanmıyor.

Adil düzende gelir dağılımı da esas olarak siyasi otorite tarafından belirlenecek (s.60) Paylaşım oranlarının temel esasları anayasayla belirlenecek, paylaşım oranları da "ilmi kriterlere bağlı olarak uzmanlarca" belirlenecek. Yine de fakirler olabilir, ama kaygılanmayın (s.67): "Adil düzende, vatandaşların manevi eğitimini de temel esas aldığımızdan, adil düzende zenginler de fakirlere içlerinden gelen gayretle ve ibadet aşkıyla

her türlü yardım ve destekte bulunurlar."

Sonuç

N. Erbakan'ın 'Adil Ekonomik Düzen' adlı kitabında ortaya konan iddialar, günümüzün gerçeklerine ve ekonomimizin ilkelere ve kurallarına tümüyle aykırı, hayalci ve tutarsız görüşler. Bazi RP'ilerin, adil düzeni eylesenleri adil düzeni anlamamakla suçlamaları insanı yalnızca güldürüyor. RP'li başkanı yardımcısı Ş. Kazan, 21 şubat akşamı bir TV programında adil düzeni bilim adamlarının benimsediğini, desteklediğini ileri sürdü.

Hangi bilim adamları bunlar acaba? Ciddi bir ekonomi formasyonuna sahip bir bilim adamının adil ekonomik düzeni benimsemesi bir yana, fazla ciddiye alması bile olanaksız. Sözün kısası, adil ekonomik düzen bir ekonomik model değil, olsa olsa bir ekonomi-komik model. RP'iler demokratik bir davranışta bulunmak istiyorlarsa, bu kitapçıktan çok sayıda bastırılsınlar, başta bilim adamları ve basın mensupları olmak üzere geniş bir çevreye dağıtılsınlar. Herkes okusun, aydınlansın.

ZEMİN**MEHMET METİNER****RP'de değişim ve süreklilik**

Şimdilerde konjonktür RP'nin lehine gibi gözüküyor. Rüzgar adeta RP'yi arkasından itiyor. İSKİ, İLK SAN vb. yolsuzluklar "Temiz yönetim" arayışında olan insanların ilgisinin RP üzerinde yoğunlaşmasına neden oluyor.

27 Mart 1994'te ülke çapında yapılacak yerel seçim, RP'nin geleceğini tayin eden bir seçim olacağı benziyor. Şayet bu seçimlerde RP önemli bir başarı elde ederse -ki yapılan kamuoyu anketlerinde RP'nin önemli bir başarı elde edeceği gözleniyor- RP'ne olan yönelim çok daha fazla olacaktır. Bu da RP'ni merkezi yönetime taşıyacak konjonktürel yeni bir durumu gündeme getirebilir. RP bugün geldiği noktadan daha ileri noktalara pekala sıçrama yapabilir.

RP Türkiye toplumunun problemlerini soyut bir söylemle değil somut bir programla ortaya koyabilirse ve Türkiye toplumunun ihtiyaç duyduğu uzlaşmayı sağlayabilecek bir Türkiye partisi olabileceğini gösterirse, rahatlıkla iktidar alternatifi olabilir.

Yeni dönemde RP, merkeze karşı çevrenin sözcüsü bir parti olarak kendini konumlandırma başarısını gösterebildiği ölçüde başarılı olabilecektir.

Bilindiği gibi merkezin yetmiş yıldan beridir dışlandığı çevreler yeni dönemde giderek belirleyici olmaya başlamışlardır. Türkiye'de merkezin yol açtığı temsil krizi, çevrenin merkeze karşı olan muhalefatinin giderek yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan çevreyi merkeze taşımak, yani yeni bir merkez oluşturmak çok önemli bir siyasal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevreyi merkeze taşımak demek yeni bir temsil sisteminin oluşturulması demektir. Bu da yetmiş yıllık temsil sisteminin tarih sahnesinden silinmesi anlamına gelmektedir.

RP Genel Başkanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın 4. Genel Kongrede yapmış olduğu açık konuşmasında, merkezin dışladığı çevrelere özellikle Kürtlere ve Alevilere dönük mesajlar vermesi bu bakımdan önemlidir.

RP sayın Erbakan'ın bu konuşmasıyla yeni dönemde gerçek değişimin partisi olmaya aday olduğunu açıkça deklare etmiştir. Bu son derece önemli bir gelişmedir elbette.

Açık konuşmasında "emredici-baskıcı devlet" anlayışına karşı olduklarını açıklayan Sayın Erbakan "Hizmetkar-hadim devlet"ten yana olduklarını belirterek Türkiye'de değişim tartışmalarının odağını oluşturan "Nasıl bir devlet?" sorusuna da böylelikle olumlu bir cevap vermiştir. Bu cümleden olarak sayın Erbakan'ın "Devletçi" olmadıklarını, devletin ekonomiden, eğitimi, sağlığı vb. alanlardan elini çekmesi gerektiğine inandıklarını, Türkiye'de yaşayan herkese hakuk seçme özgünlüğünü tanıyacaklarını, insan hakları ve demokrasi konusunda da ileri adımlar

lar atacak yegane partinin RP olduğunu açıklaması, Kürt sorununun çözümü için Kürt kimliğinin tanınması ve kültürel tüm hakların verilmesinin gerektiğini açıklıkla ortaya koyması ve isim zikrederek Alevilere kendi haklarını özgürce yaşayabilecekleri çağrısında bulunması, kısacası, merkeze karşı çevrenin taleplerini yeni bir temsil sistemiyle gidermeye aday olduklarını vurgulaması, RP açısından hiç kuşkusuz çok önemli bir gelişmedir.

Değişmek korkulacak bir şey değildir. Bir kısım insanlarımızın yersiz bir telaşa sanki temel doğrulardan bir sapma varmış psikozu içine girerek "Biz değişmedik" demelerine doğrusu bir anlam veremiyorum. Böylesine yersiz bir savunma içerisine girmemizin gerekli olduğu kanaatinde değilim.

Sosyolojik anlamda değişim, süreklilik için gereklidir. Toplum değişir de siz değişmekte inat ederseniz veya toplumun değişen taleplerine siz eski alışkanlıklarınızla cevap vermeye kalkışırsanız elbette toplumun dışına itilmiş olursunuz. Bu "toplum dışılık" sizi siyasal anlamda da marjinalliğin uçurumuna sürükler. Bir siyasal hareketin önündeki en büyük engel de budur zaten.

"Değişim" ve "süreklilik" çok iyi bilinmelidir. Bunlar birbirini tamamlayan sosyolojik olgulardır. Bir hareketin sürekliliğini sağlayan şey, kimliktir. Değişim ise bu kimliği muhafaza ederek toplumsal beklentilere ve gerekliliklere cevap verme girişimidir.

Refah Partisi'ne sürekliliği sağlayan öz bir kimlik ve inanç zaten mevcuttur. Burada bir değişim söz konusu değildir. Değişim, buradan hareketle toplumun nabzını tutma girişiminin adıdır.

RP'nin merkeze karşı çevrenin sözcülüğüne soyunması, çevrenin haklı isteklerine ve beklentilerine uygun yeni bir söylem geliştirmesi, hiç kuşkusuz, olumlu bir değişimin ifadesidir. Bu değişim zaten kimliğimize ve inancımıza da aykırı düşmemektedir.

Kendi adıma şunu söylüyorum: RP, büyümek için değişmek zorundadır.

Benim gönlüm RP'nin inançlı bir kitle partisi olmasından yanadır. Çünkü marjinal bir RP'nin ne kendisine, ne Türkiye toplumuna, ne de İslami harekete bir katkısının olabileceğine inanmıyorum. Unutmayalım ki "kitle" bizim kitlemizdir.

RP siyasal bir parti olmanın gereklerine uygun hareket etmekten de kaçınmamalıdır. İslami hareketin zemini ile siyasal parti zemininin birbirinden farklı olması gerektiğine inanıyorum.

RP'deki değişim RP'nin sürekliliğini sağlamak için gereklidir. Nitekim bu süreklilik yaygınlaşarak sürme eğilimi göstermektedir.

Bazı yazarların belirttiği gibi RP değişmediği için değil, değiştiği için sürekliliğini sağlamaktadır. Değişim, RP'nin gücüne güç katmaktadır.

"Büyük olsun hepimizin olsun!" anlayışını içine sindiren, kendi içinde farklılığa ve çoğulculuğa geçit veren bir Refah Partisi, inanıyorum ki, bu yeni söylemiyle kitlelerin umdu haline gelecektir.

RP'nin önünde bu şans mevcuttur.

Kitlenin giderek Refah Partisi'ne teveccüh göstermesi de bunun açık bir ifadesidir.

Köşe yazarlarından

SEÇİM TOTO

**TOKTAMİS
ATES**
(Cumhuriyet)

İSTANBUL
1. SHP % 26
2. ANAP % 24
3. DYP % 21
4. RP % 16

ANKARA
1. SHP (Yüzde
vermedi)

İZMİR
1. SHP (Yüzde
vermedi)

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 24
2. DYP % 22
3. SHP % 18
4. RP % 17
5. DSP % 10
6. MHP % 4
7. CHP % 3.5

**YAVUZ
GÖKMEN**
(Hürriyet)

İSTANBUL
1. ANAP % 25
2. DYP % 20
3. SHP veya RP % 17

ANKARA
1. SHP % 28
2. ANAP % 23-24
3. RP % 20
4. DYP % 15

İZMİR
1. SHP veya DYP
% 27-28
3. ANAP % 21

TÜRKİYE GENELİ
(Yüzde vermedi)
1. SHP
2. DYP veya ANAP
4. RP
5. DSP
6. MHP

**LÜTFÜ
OFLAZ**
(Gün)

İSTANBUL
1. ANAP
2. SHP veya RP
4. DYP

ANKARA
1. SHP
2. ANAP
3. DYP
4. RP

İZMİR
1. DYP
2. SHP
3. ANAP
4. DSP

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP
2. DYP
3. RP
4. SHP
5. DSP
(Yüzde vermedi)

**YALÇIN
ÖZER**
(Türkiye)

İSTANBUL
1. DYP % 30-32
2. ANAP % 26-28
3. SHP % 20-22
4. RP % 18

ANKARA
1. SHP % 26-28
2. ANAP % 24-26
3. RP % 20-22
4. DYP % 12-14

İZMİR
1. DYP % 34
2. SHP % 28-30
3. ANAP % 18-20

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 24-26
2. DYP % 22-24
3. SHP % 20-22
4. RP % 16-20
5. DSP veya MHP

**GÜNGÖR
MENİ**
(Sabah)

İSTANBUL
1. ANAP % 23
2. SHP % 21
3. RP % 20

ANKARA
1. SHP % 26
2. ANAP % 20
3. RP % 19

İZMİR
1. SHP % 27
2. ANAP % 22
3. DYP % 21

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 23
2. DYP % 20
3. SHP % 19
4. RP % 18
5. DSP % 9

**MELİH
AŞIK**
(Milliyet)

İSTANBUL
1. SHP % 30
2. ANAP % 28
3. DYP % 21
4. RP % 18

ANKARA
1. SHP % 33
2. ANAP % 22.4
3. RP % 18
4. DYP % 16

İZMİR
1. SHP % 32
2. DYP % 30
3. ANAP % 19

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 27
2. RP % 23
3. SHP % 22
4. DYP % 20

**HİKMET
CETİNKAYA**
(Cumhuriyet)

İSTANBUL
1. ANAP % 32
2. SHP % 28
3. DYP % 18
4. RP % 17

ANKARA
1. SHP % 33
2. ANAP % 27
3. DYP % 15
4. RP % 13

İZMİR
1. SHP % 32
2. DYP % 28
3. ANAP % 25

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 26
2. SHP % 19
3. DYP % 18
4. RP % 13
5. DSP % 11

**FERİD
KORU**
(Zaman)

İSTANBUL
1. RP % 27
2. ANAP % 26
3. SHP % 20
4. DYP % 18

ANKARA
1. SHP % 26
2. RP veya ANAP % 24
4. DYP % 15

İZMİR
1. DYP % 28
2. SHP % 27
3. ANAP % 25
4. RP % 8

TÜRKİYE GENELİ
1. ANAP % 25
2. DYP % 20
3. RP % 18
4. SHP % 17
5. DSP % 8